

ਦੁਮੇਲ

(ਸਾਲਾਨਾ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ)

2024-25

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ, ਬੁਢਲਾਡਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਅਤੇ

ਨੈਕ ਵੱਲੋਂ ਏ⁺ ਗ੍ਰੇਡ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਧੀਨ

450 ਸਾਲਾ

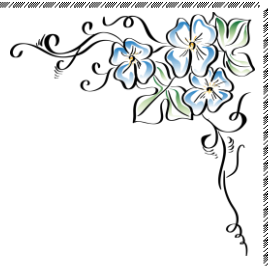
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤਿ-ਜੋਤਿ ਦਿਹਾੜੇ

ਅਤੇ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਿਵਸ ਨੂੰ

ਸਮਰਪਿਤ

ਦੁਮੇਲ

(ਸਾਲਾਨਾ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ)

2024-25

ਸਰਪ੍ਰਸਤ:	ਡਾ. ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਬੁਢਲਾਡਾ	
ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ:	ਡਾ. ਰਾਜਨਦੀਪ ਕੌਰ ਮੁੱਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ	
ਸੰਪਾਦਕ: ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਗ:	ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪੰਜਾਬੀ	ਗੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਐੱਮ.ਏ. ਪੰਜਾਬੀ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਗ:	ਡਾ. ਗੁਰਜਸਜੀਤ ਕੌਰ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ	ਰਮਨਦੀਪ ਕੌਰ ਐੱਮ.ਏ. ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਹਿੰਦੀ ਭਾਗ:	ਡਾ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਮੁੱਖੀ	ਨੀਤੂ ਰਾਣੀ ਐੱਮ.ਏ. ਹਿੰਦੀ
ਕੰਪਿਊਟਰ ਭਾਗ:	ਡਾ. ਰੇਖਾ ਕਾਲੜਾ ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਮੁੱਖੀ	ਰਣਜੋਤ ਸਿੰਘ ਐੱਮ.ਸੀ.ਏ-2
ਸਾਇੰਸ ਭਾਗ:	ਡਾ. ਜਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਮੁੱਖੀ	ਮੁਸਕਾਨ ਗੋਇਲ ਐੱਮ.ਐੱਸਸੀ.- ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ
ਕਾਮਰਸ ਭਾਗ:	ਡਾ. ਸ਼ੰਟੀ ਕੁਮਾਰ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਮੁੱਖੀ	ਗੁਰਸੇਵਕ ਸਿੰਘ ਬੀ.ਬੀ.ਏ-2
ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਭਾਗ	ਡਾ. ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਮੁੱਖੀ	ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਐੱਮ.ਏ. ਇਤਿਹਾਸ
ਸੰਗੀਤ ਭਾਗ:	ਡਾ. ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਮੁੱਖੀ	ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਐੱਮ.ਏ. ਸੰਗੀਤ
ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਭਾਗ:	ਡਾ. ਰਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਮੁੱਖੀ	ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬੀ.ਏ. -2
ਫੋਟੋ ਤੇ ਖਬਰਨਾਮਾ	ਪ੍ਰੋ. ਰਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਮੁੱਖੀ ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ	

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ...

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ, ਬੁਢਲਾਡਾ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਜਗਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਮੂਹ ਸਿਰਜਕਾਂ ਦਾ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਸਵਾਗਤ ਹੈ...

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਫੁਰਮਾਣ 'ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਵਿਦਿਆ ਵੀਚਾਰੈ ਪੜਿ ਪੜਿ ਪਾਵੈ ਮਾਨੁ॥' ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਬੁਢਲਾਡਾ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਰਮੌਰ ਸੰਸਥਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਿਹਤਮੰਦ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਚ-ਕੋਟੀ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਮਿਆਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਮੋਹਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਅ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਕਸਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਨਿੱਤ-ਦਿਨ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦੀਆਂ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਛੂਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਲਈ, ਚੰਗੇਰੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਰੱਖਣ, ਸਾਹਿਤਕ, ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੰਨ ਹੋਣ ਲਈ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਉਲੀਕਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣਾ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਫਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਫਰਜ ਦਾ ਇਕ ਸੂਤਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਕਰਤੱਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਜਗਤ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਾਹਿਤਕ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਰਸਾਲਾ 'ਦੁਮੇਲ' ਵੱਡੀਆਂ ਪੁਲਾਘਾਂ ਪੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਮੁੱਚੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਟੀਮ ਵਧਾਈ ਦੀ ਪਾਤਰ ਹੈ।

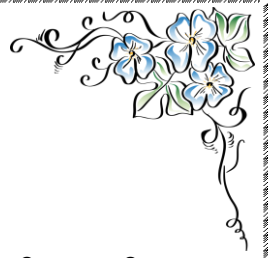
ਇਸ ਸਮੇਂ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਰਵਾਇਤੀ ਕੋਰਸਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਅਤੇ ਕਿੱਤਾ-ਮੁਖੀ ਕੋਰਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੁਨਰਮੰਦ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੰਸਥਾ ਕੋਲ ਉੱਚ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ, ਤਜਰਬੇਕਾਰ, ਗਿਆਨਵਾਨ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਅਧਿਆਪਨ ਅਮਲਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀਆਂ ਨਵੀਨ ਤਕਨੀਕਾਂ ਤੇ ਨਿਵੇਕਲੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹਾਣੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮੁੱਚੀ ਫ਼ੈਕਲਟੀ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਖਿੜ੍ਹ ਰੀਆਂ ਕਰੁੰਬਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਗਾਰ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਕੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਰੱਖਤ ਤੇ ਖਿੜ੍ਹਦੇ-ਮਹਿਕਾਉਂਦੇ-ਫੁਲਦੇ-ਫੁੱਲਦੇ ਬਾਗ਼ਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਚੰਗੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ / ਖੋਜਾਰਥੀ ਲਈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸੰਸਥਾ ਉਹ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਚਨਬੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਕਾਦਮਿਕਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹਿ-ਅਕਾਦਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਲਈ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਖ਼ਸ਼ੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਿਥੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਮੈਰਿਟ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਥਮ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਤਮਗੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਖੇਡਾਂ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਸਟੇਟ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਤਮਗੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਕਰਕੇ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਤੱਕ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਮੈਂ 'ਦੁਮੇਲ' ਦੇ ਰੱਥਲੇ ਅੰਕ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਲਈ ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਹੋਣਹਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਦੁਮੇਲ' ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਉਤੇ ਛੱਪਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਮੂਹ ਸਿਰਜਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭਕਾਮਵਾਨਾਂ ਸਹਿਤ।

ਡਾ. ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ

ਸ਼ੋਭਾ ਸਤਿਗੁਰ ਦਇਆਲ ਕੀ ਕਿਆ ਮੁਖ ਕਰੇ ਬਖਾਨ

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖ ਲਿਖਾਰੀ ਸਰੂਪ ਦਾਸ ਭੱਲਾ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ 'ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦਾ ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਅਪਰੰਪਾਰ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਵਖਿਆਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਤੀਜੀ ਜੋਤਿ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ ਦਿਹਾੜੇ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਜੋਤਿ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸਮਾਰੋਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਅਮੇਲਕ ਬਚਨਾਂ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਰਾਹੀਂ ਘਰ-ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਭ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਵਿਕਾਰਗ੍ਰਗਤ ਸਮੁੱਚੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਲੋਭਾਂ,ਲਾਲਚਾਂ,ਹਵਸਾਂ,ਕਾਮਨਾਵਾਂ,ਸਵਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿਆਲ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ-ਉਸਤਤ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਨਾ ਤੇ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਵਖਿਆਣ ਦਾ ਇਕ-ਇਕ ਵੇਰਵਾ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਭਰਮਮੁਕਤ-ਸ਼ੰਕਾਮੁਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਹਕ ਹੈ। ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਅਤਿ ਸੀਲ ਸੁਭਾਅ, ਨਿਮਰ ਸੇਵਾਭਾਵ ਰੂਪ, ਦਇਆਲ ਸਰੂਪ, ਦੀਨ-ਦੁਖੀਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ, ਗਿਆਨ-ਧਿਆਨ ਦੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਅਗੰਮੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਵਰੋਸਾਇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਪਿੰਡ ਬਾਸਰਕੇ ਤੋਂ ਬਾਉਲੀ (ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ) ਤੱਕ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਦੀਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਕਰੀਬ 62 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੂਜੀ ਨਾਨਕ-ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ 12 ਸਾਲ ਅਣਥੱਕ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਵਰਤਾਉਂਦੇ ਹਨ। 74 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਭੱਟ ਗਯੰਦ 'ਸਵੱਯੈ ਮਹਲਾ ਤੀਜੇ ਕੇ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਲਹਣੈ ਪੰਥੁ ਧਰਮ ਕਾ ਕੀਆ॥

ਅਮਰਦਾਸ ਭਲੈ ਕਉ ਦੀਆ॥ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ,1401)

ਭੱਟ ਭੱਲ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਘਨਹਰ ਬੁੰਦ ਬਸੁਅ ਰੋਮਾਵਲਿ

ਕੁਸਮ ਬਸੰਤ ਗਨੰਤ ਨਾ ਆਵੈ॥

ਰਵਿ ਸਸਿ ਕਿਰਣਿ ਉਦਰੁ ਸਾਗਰ ਕੇ

ਗੰਗ ਤਰੰਗ ਅੰਤੁ ਕੇ ਪਾਵੈ॥

ਰੁਦ੍ਰ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ

ਕਬਿ ਜਨ ਭਲੁ ਉਨਹ ਜੇ ਗਾਵੈ॥

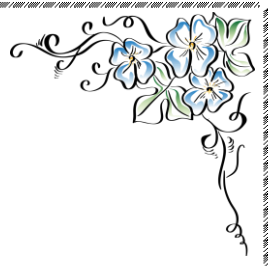
ਭਲੈ ਅਮਰਦਾਸ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਤੋਹਿ ਬਨਿ ਆਵੈ॥ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ,1396)

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਤੇ ਸੇਵਾ-ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਨਿਤਾ-ਪ੍ਰਤੀ ਬਿਆਸ ਤੋਂ ਖਡੂਰ ਤੱਕ ਜਲ ਦੀ ਗਾਗਰ ਢਾਹੁੰਦਿਆਂ ਜੁਲਾਹਾ-ਜੁਲਾਹੀ ਦੀ ਤੇਹਮਤ ਕਿ "ਅਮਰੂ ਨਿਥਾਵਾਂ ਹੀ ਹੋਊ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਅਨੰਤ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 'ਅਮਰੂ ਨਿਥਾਵਾਂ' ਸਦੀਵੀ ਅਮਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਨਿਥਾਵਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ,ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਅਤੇ ਨਿਓਟਿਆਂ ਦੀ ਓਟ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਰੂਪ ਦੀ 12 ਸਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰਿਆਈ ਤੱਕ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ 12 ਵਾਰ ਸਿਰੋਪਾਓ ਰੂਪ ਗੁਰ-ਅਸੀਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਕਰਤਾ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:

ਤੁਮਹੇ ਨਿਥਾਵਨ ਥਾਨ। ਕਰਿ ਹੇ ਨਿਮਾਨਹਿ ਮਾਨ।

ਬਿਨ ਓਟ ਕੀ ਤੁਮ ਓਟ। ਨਿਰਧੇਨ ਕੀ ਧਿਰ ਕੋਟ।23॥

ਬਿਨ ਜੇਰ ਕੇ ਤੁਮ ਜੇਰ। ਸਮ ਕੇ ਨ ਹੈ ਤੁਮ ਹੇਰ।

ਬਿਨ ਧੀਰ ਕੇ ਬਡ ਧਰਿ। ਸਭਿ ਪੀਰ ਕੇ ਬਡ ਪੀਰ॥24॥

ਤੁਮ ਹੇ ਸੁ ਗਈ ਬਹੇੜ। ਨਰ ਬੰਧ ਕੇ ਤਿਹ ਛੇੜ।

ਘੜ ਭੰਨਿਬੇ ਸਮਰੱਥ ਜਗ। ਜਗ ਜੀਵਕਾ ਤੁਮ ਹੱਥ॥25॥

ਸੰਸਾਰਕ ਛਲ-ਫਰੋਬ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਾਰਨ ਹਿੱਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਚਾਰਾਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵੱਲ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਕਾਇਨਾਤ ਨੂੰ ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਉਚ-ਨੀਚ, ਛੂਤ-ਛਾਤ, ਜਾਤ-ਪਾਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਸੱਚ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਦਾ ਸੁਖੈਲਾ ਪੰਥ ਦਿਖਾਇਆ। ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਦੀ ਅਸੀਸ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ 'ਪਹਿਲੇ ਲੰਗਰ ਪਾਛੇ ਸੰਗਤ' ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਰਾਹੀਂ ਰਾਣਾ-ਰੰਕ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਬਿਠਾ ਉਚ-ਨੀਚ ਦਾ ਭੇਦ ਮਿਟਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਨਿਰਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ। ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦੁਸ਼ਟ-ਦਮਨ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰ ਗੋਵਿੰਦਪੁਰੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਘਾੜਤ ਵਿਚੋਂ 'ਗੋਇੰਦਵਾਲ' ਨਗਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਮਕਾਲੀ ਰਾਜਸੀ ਤੰਤਰ ਵੱਲੋਂ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਉਲਝਾਈ ਲੇਕਾਈ ਨੂੰ ਮੁਕਤ-ਮਾਰਗ ਦਰਸਾਕੇ 84 ਪੈੜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਬਾਉਲੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਕੇ ਪੂਰੀ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਕਲਿਆਣ, ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਪੈਗ਼ਾਮ ਦਿੰਦਿਆ ਅਜਿਹੇ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਉਸਾਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਅਤੇ ਭਰਾਤਰੀਅਤਾ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਬਣਿਆ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ 22 ਮੰਜੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਾਲਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਆਪਣੇ ਅੰਤਿਮ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਗੁਰੂ-ਸਿੱਖ ਭਾਵ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਗਹਿਰੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੇ ਦੀਨੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਜੋਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇ ਜਵਾਈਆਂ ਬਾਬਾ ਮੇਹਨ, ਬਾਬਾ ਮੇਹਰੀ, ਭਾਈ ਰਾਮਾ ਤੇ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਨੂੰ ਥੜ੍ਹੇ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੌਂਪਦੇ ਹਨ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਲਈ ਇਹ ਹੁਕਮ ਪਿਓ ਤੇ ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੀਨੀ-ਰਿਸ਼ਤੇ ਲਈ ਇਹ ਹੁਕਮ 'ਗੁਰੂ' ਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਰਜਾ, ਭਾਣਾ ਤੇ ਗੁਰ ਅਸੀਸ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਟੇ ਤੋਂ ਖਰੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਥੜਾ ਢਾਹੁੰਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਰਨ 'ਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾਂਹ-ਨੁੱਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਮੈਂ ਕਮਅਕਲਾ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਹੀ ਸੁਮੱਤ ਬਖਸ਼ੋ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਿਭਾਅ ਸਕਾਂ।" ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਇਹ ਉਸਾਰੀ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਥੜ੍ਹੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਉਸਾਰੀ ਕੁਲ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਉਸ ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਉਸਾਰ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਸੱਚ-ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਤੇਰਨ ਤੇ ਜੋੜਨ ਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਦਾ ਇਹ ਮਾਰਗ ਸਿਦਕ, ਸੰਜਮ, ਭਰੋਸਾ, ਨਿਮਰਤਾ, ਦਇਆ ਦੀ ਪੈੜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਰਗ ਖੇਟਿਆਂ (ਮਨਮੁਖਾਂ) ਤੋਂ ਖ਼ਰੇ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ) ਬਣਨ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਖ ਦੀ ਘੜੀ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਖ਼ਰੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਿਆਈ ਸਬੰਧੀ 'ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਜੇਠਾ ਜੀ ਇਸਨਾਨ ਕਰ ਪਹਰੇ ਬਸਤ੍ਰ ਨਵੀਨ।

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਚਰਣੀ ਲਗੇ ਭਈ ਜੇਤ ਜੇਤ ਮੇ ਲੀਨ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ-ਜੋਤਿ ਰੂਪ 'ਰਾਮਦਾਸ' ਸਰੂਪ ਚੌਥੀ ਜੋਤਿ ਵਜੋਂ ਗੁਰਿਆਈ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਵੇਰਵਾ ਬਾਬਾ ਸੁੰਦਰ ਜੀ ਰਾਮਕਲੀ ਦੀ 'ਸਦ' ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਤੁਸੀਂ ਵੀਚਾਰਿ ਦੇਖਹੁ ਪੁਤ ਭਾਈ ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੈਨਾਵਏ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਰਤਖਿ ਹੋਦੈ ਬਹਿ ਰਾਜੁ ਆਪਿ ਟਿਕਾਇਆ॥

ਸਭਿ ਸਿਖ ਬੰਧਪੁ ਪੁਤ ਭਾਈ ਰਾਮਦਾਸ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ॥4॥

ਅੰਤੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬੋਲਿਆ ਮੈ ਪਿਛੈ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰਿਅਹੁ ਨਿਰਬਾਣੁ ਜੀਉ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, 923)

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਗੁਰਿਆਈ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਜਦ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪ ਪੂਰਨ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਬਾਈ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ:

ਜੇ ਹਮਰੀ ਬਿਧਿ ਹੋਤੀ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾ

ਸਾ ਬਿਧਿ ਤੁਮ ਹਰਿ ਜਾਣਹੁ ਆਪੇ॥

ਹਮ ਰੁਲਤੇ ਫਿਰਤੇ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨ ਪੂਛਤਾ

ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ ਕੀਰੇ ਹਮ ਥਾਪੇ॥ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, 167)

ਗੁਰਿਆਈ ਮਿਲਣ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਉਦਾਰਤਾ, ਨਿਮਰਤਾ, ਸ਼ਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਪੱਲਾ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਵਿਸਾਰਿਆ। ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿਫਤੀ ਦੇ ਘਰ 'ਚੱਕ ਰਾਮਦਾਸ' ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਵਾਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੰਜਵੀਂ ਜੋਤਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਵਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਿਆ। ਸੰਗਤ, ਪੰਗਤ, ਕੀਰਤਨ, ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਮੰਜੀ ਤੋਂ ਮਸੰਦ ਪ੍ਰਥਾ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ। ਪਰਵਿਰਤੀ ਤੇ ਨਿਵਿਰਤੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੁਚੱਜੇ ਸੁਮੇਲ ਲਈ ਅਨੰਦ ਸੰਸਕਾਰ ਲਈ 'ਲਾਵਾਂ' ਜਿਹੀ ਅਦੁੱਤੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 31 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ 30 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਵਾਰਾਂ, ਪਹਿਰੇ, ਵਣਜਾਰਾ, ਕਰਹਲੇ, ਘੋੜੀਆਂ, ਛੰਤ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਕਾਵਿ-ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ 246 ਪਦੇ ਦੁਪਦੇ, ਚਉਪਦੇ ਤੇ ਪੰਜਪਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਚੇ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੋਭਾ ਵਿਚ ਭੱਟ ਕਲੂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਵੱਲੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ 'ਇਕੋ ਜੋਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਮੰਨਿਆ ਹੈ:

ਪ੍ਰਥਮੈ ਨਾਨਕ ਚੰਦੁ ਜਗਤ ਭਯੋ ਆਨੰਦੁ

ਤਾਰਨਿ ਮਨੁਖੁ ਜਨ ਕੀਅਉ ਪ੍ਰਗਾਸ॥

ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਦੀਅਉ ਨਿਧਾਨੁ ਅਕਥ ਕਥਾ ਗਿਆਨੁ

ਪੰਚ ਭੂਤ ਬਸਿ ਕੀਨੇ ਜਮਤ ਨ ਤ੍ਰਾਸ॥

ਗੁਰ ਅਮਰੁ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿ ਕਲਿਜੁਗਿ ਰਾਖੀ ਪਤਿ

ਅਘਨ ਦੇਖਤ ਗਤੁ ਚਰਨ ਕਵਲ ਜਾਸ॥

ਸਭਿ ਬਿਧਿ ਮਾਨਿਉ ਮਨੁ ਤਬ ਹੀ ਭਯਉ ਪ੍ਰਸੰਨੁ

ਰਾਜੁ ਜੇਗੁ ਤਖਤੁ ਦੀਅਨੁ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ॥ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, 1398)

ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਸੜ੍ਹਦੀ-ਜਲਦੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਚਾਣਨਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਅਨੰਦ-ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਸਾਰ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਹਰੀ ਦੀ ਅਕਥ ਕਥਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੀ ਛੇਹ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕਲਯੁਗ ਜੀ ਪੱਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ-ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਕਲਯੁਗ ਪਾਪ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਪਤੀਜ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ 'ਤੇ ਤਰੁੱਠੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਜੇਗ ਵਾਲਾ ਤਖਤ ਬਖਸ਼ਿਆ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ, ਬੁਢਲਾਡਾ ਸੈਸ਼ਨ 2024-25 ਦਾ ਕਾਲਜ ਰਸਾਲਾ 'ਦੁਮੇਲ' ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ ਦੇ 450 ਸਾਲਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਿਹਾੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮੂਹ ਸੰਪਾਦਕ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਅਤੇ ਸ. ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਕਲਾਮਈ ਦਿੱਖ ਸਦਕਾ 'ਦੁਮੇਲ' ਦਾ ਇਹ ਅੰਕ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ/ਸੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੁਆਰਾ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਸਮੇਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਤਰਾਸ਼ਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਡਾ. ਰਾਜਨਦੀਪ ਕੌਰ

ਮੁੱਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ

ਦੁਮੇਲ

(2024-25)

ਪੰਜਾਬੀ -ਭਾਗ

ਸੰਪਾਦਕ

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ
ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਗੁਰਜੀਤ ਕੌਰ
ਐੱਮ.ਏ ਪੰਜਾਬੀ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ , ਬੁਢਲਾਡਾ

ਤਤਕਰਾ

- ਸੰਪਾਦਕੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ
  - ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕੀ
  - ਮਾੜੀ ਸੰਗਤ
  - ਮਾੜਾ ਸੁਪਨਾ
  - ਸਫ਼ੈਦ ਖੂਨ
  - ਕਾਲਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
  - ਜ਼ੁਬਾਨ ਦਾ ਰਸ
  - ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ
  - ਮਾਂ ਬੋਲੀ
  - ਮੇਰੇ ਜਜ਼ਬਾਤ
  - ਮਾਂ
  - ਖੁਦ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ
  - ਨੀ ਮਿਲਣਾ
  - ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
  - ਮਾਵਾਂ
  - ਕਿਵੇਂ ਦੱਸਾਂ
  - ਨਾਜ਼ੁਕ ਇਤਬਾਰ
  - ਕਵਿਤਾ
  - ਰੱਬ ਹੀ.....
  - ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚਲਾ ਬੰਦਾ
  - ਅਕਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
- ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ
  - ਗੁਰਜੀਤ ਕੌਰ
  - ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ
  - ਰਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ (ਦੀਪ ਮੰਘਾਣੀਆਂ)
  - ਰਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ (ਦੀਪ ਮੰਘਾਣੀਆਂ)
  - ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ
  - ਰਵੀਦਾਸ
  - ਹਰਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ
  - ਹੁਸਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ
  - ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ
  - ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ
  - ਸਤਵੀਰ ਕੌਰ
  - ਕੇਸ਼ਵ ਸਰਮਾ
  - ਕੇਸ਼ਵ ਸਰਮਾ
  - ਕੁਨਾਲ ਬਾਂਸਲ
  - ਕਰਨ
  - ਕਰਨ
  - ਸੁਭਕਰਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ
  - ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
  - ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਭਾਈਕੇ
  - ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਭਾਈਕੇ

ਸੰਪਾਦਕੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ

ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਏਨੀ ਕੁ ਐ ਕਿ ਦੁਮੇਲ ਉਸ ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਜੋੜਦੀ ਹੋਈ ਦਿਸਦੀ ਐ। ਜਦੋਂ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝੀਏ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਧਰਤੀ ਐ ਤੇ ਸਿਰਜਣਾ ਅਕਾਸ਼। ਜਿਹੜੀ ਦੁਮੇਲ ਰੇਖਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਪੜ੍ਹਦਿਆ ਸਮਝ ਪੈਂਦੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਬੀਜ ਪਏ ਨੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੀਜ ਤੋਂ ਬਿਰਖ ਬਣਨੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤਾਂ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਯਕੀਨ ਬੱਝਦੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛੇਤੀ ਬਿਰਖ ਬਣਨੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚਤਾ ਨੂੰ ਵਾਰਤਕੀ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਆਂ।

ਰਾਤ, ਅੱਧੀ ਕੁ ਲੰਘੀ ਐ ਅਜੇ। ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ ਐ। ਮੈਂ, ਜਮ੍ਹਾਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਮੰਜਾ ਡਾਹੀ ਪਿਆਂ। ਮੈਥੋਂ, ਤਹਾਂ ਝਾਕਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਐ - ਤਾਰੇ, ਅਸਮਾਨ ਦੀ ਦੇਹ ਤੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਹੁਸਨ ਦਾ ਰਾਜ ਅੱਜ ਸਮਝ ਆਇਐ। ਮੈਥੋਂ ਹੌਲੀ ਦੇਣੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ - “ਹਾਏ! ਏਨਾ ਸੋਹਣਾ ਅਸਮਾਨ।” ਉਹ ਤੁਬਕ ਗਏ। ਏਨੀ ਸਾਂਤ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲਾਂ ਦਾ ਫਾਸਲਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਐ। ਐਂ ਲੱਗਿਆ ਜਿਉਂ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਨੇ - “ਇਹ ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਵੜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਲੁਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਨੇ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਹੁਸਨ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਭਿੱਜਦੇ।” “ਅੰਦਰ ਵੜੇ ਲੋਕ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬੋਝ ਨੇ”- ਉਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਹੌਲੀ ਦੇਣੀ ਕਹੀ ਐ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਨੀ ਹੌਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣ ਲਿਐ। ਉਹ ਚਮਕੇ ਨੇ। ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਬੋਲੇ - “ਅਸੀਂ ਸਮਝ ਗਏ ਆਂ।”

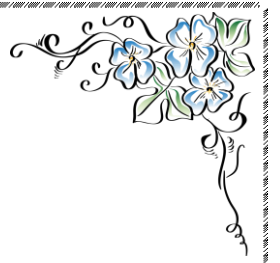
ਮਾਂ, ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤਹਾਂ ਝਾਕਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਰਹੀ ਐ। ਕਹਿੰਦੀ ਰਹੀ - “ਤਹਾਂ ਟੁੱਟੇ ਤਾਰੇ ਤੁਰਦੇ ਨੇ, ਟੁੱਟੇ ਤਾਰੇ ਦੇਖਣੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ।” ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਆਈ - “ਜੇਬਨ ਰੁੱਤੇ ਜੋ ਵੀ ਮਰਦੈ, ਫੁੱਲ ਬਣੇ ਜਾਂ ਤਾਰਾ।” ਰਾਤੀਂ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਦਸਦੇ। ਐਂ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਕੱਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਥੋੜੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨੀਏ ਫਿਰ ਵੀ ਵੇਖੋ, ਸਾਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੋਗੇ। ਐਂ ਲੱਗਿਐ ਉਹ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਗੇ। ਉਹ ਕਹਿਣਗੇ - “ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ ਜਦੋਂ ਜਾਗ ਆਵੇ ਛੱਤਾਂ ਕਾਹਨੂੰ ਵੇਖਣੀਐ। ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਹੁਸਨ ਨੂੰ ਵੇਖੋ। ਅਸੀਂ ਐਥੋਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗਦੀਆਂ ਕਣੀਆਂ ਵੀ ਵੇਖਦੇ ਆਂ। ਅਜੇ ਚਾਰ ਕੁ ਡਿੱਗੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਰ ਵੜ ਜਾਨੋਂ ਓਂ।” ਉਹ ਕਹਿਣਗੇ - “ਤੁਸੀਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗਣਾ ਭੁੱਲ ਗਏ ਓਂ।”

ਧਰਤੀ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ ਐ। ਥੋਨੂੰ ਦੱਸਦਾਂ - ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣਿਐ ਜਦੋਂ ਕਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਰੱਬ ਦਾ ਸੁਰਮਾ ਕਣੀਆਂ ਬਣ ਢਲਦੈ। ਸੈਂਕੜੇ ਰੰਗ ਨੇ ਉਹਦੇ, ਸੈਂਕੜੇ ਮਹੀਨ ਪਰਤਾਂ। ਜਦੋਂ ਮਿੱਟੀ 'ਚ ਘੁਲਦੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮਹਿਕ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੈ। ਤਾਂਹੀ ਕਣੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਿੱਟੀ 'ਚੋਂ ਵਾਸ਼ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਐ। ਇਹ ਵਾਸ਼ਨਾ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਕਣੀਆਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਲੱਗਦੀ ਐ। ਉਂਝ ਇਹ ਰੱਬ ਦੇ ਸੁਰਮੇ ਦੀ ਮਹਿਕ ਹੁੰਦੀ ਐ। ਸਦੀਆਂ ਲੰਘ ਗਈਆਂ, ਜੁਆਕ ਬਥੇਰੇ ਭਿੱਜੇ, ਬਥੇਰੇ ਲਿਟੇ, ਮਹਿਕ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਸਕੇ। ਇਹ ਰੱਬ ਦੇ ਸੁਰਮਾ ਪਾਉਣਾ ਵੀ ਮਿੱਟੀ ਨੇ ਹੁੰਦੈ। ਤਾਂਹੀ ਕਦੇ ਇਹ 'ਚੋਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਭਾਅ ਮਾਰਦੀ ਐ, ਕਦੇ ਹਰਿਆਲੀ। ਰੱਬ ਤੇ ਧਰਤੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਕਰਕੇ ਜਿਉਂਦੇ ਨੇ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਜਿੱਥੇ ਕਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੇ, ਜੇ ਉਹ ਮਿੱਟੀ ਪਹਿਲਾਂ ਭਿੱਜੀ ਹੋਵੇ ਫਿਰ ਉਹ ਕਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਮੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਲੈਂਦੀ ਐ। ਜਦੋਂ ਮਿੱਟੀ ਆਪਣੇ ਨੈਣਾਂ ਚੋਂ ਸੁਰਮਾ ਮਟਕਾਉਂਦੀ ਐ, ਫਿਰ ਰੱਬ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਨੇੜਿਓਂ ਸੁਣਦੈ। ਇਹੀ ਮੋਹ ਐ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਬੰਦੇ ਦਾ, ਬੱਸ।

ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਮੈਂ ਹੌਲੀ ਦੇਣੇ ਕਿਹੈ - “ਐਂ ਲੱਗਦੈ ਜਿਵੇਂ ਪੱਕੀਆਂ ਕਣਕਾਂ ਵੇਲੇ ਰੱਬ ਦੇ ਸੁਰਮੇ 'ਚੋਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਭਾਂਅ ਮਾਰਦੀ ਹੋਵੇ।”

ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ - “ਹੁੰਦੀ ਕੀਹਦੀ ਐ ਉਹ ਭਾਂਅ, ਵੱਡਿਆ ਪਾੜਿਆ। ਸੁਨਹਿਰੀ ਭਾਂਅ ਹੈ ਕਿੱਥੇ, ਦੱਸੀਂ? ਜ਼ਹਿਰ ਤਾਂ ਗੋਡੇ ਗੋਡੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ।” ਇਹ ਸੁਰਮੇ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀ ਭਾਅ ਧਰਤੀ ਦਿੰਦੀ ਐ। ਧਰਤੀ ਦਾ ਤਾਂ ਨਾਂ ਐ, 'ਕੱਲਾ' ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਬੰਦੈ।

ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ
ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ: ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ

ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਥੰਮ੍ਹ ਹਨ। ਸਿਮਰਨ, ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਹਉਮੈਂ-ਭਾਵ, ਹਲੀਮ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਸੇਵਕ, ਮੁਰੀਦ ਬਣਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਿੱਖ ਸਫਲ ਸੇਵਕ ਬਣਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸੁਰਿਤ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਕੇ "ਹਰਿ ਕਾ ਸੇਵਕੁ ਸੇ ਹਰਿ ਜੇਹਾ" ਵਾਕ ਨੂੰ ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਜੀਵਨ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਗੁਰਮਤਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਪਹਿਲੂ ਹਨ ਜਿੰਨਾ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰੂਪਤਾ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਣਾ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਜੀਵਨ-ਜਾਂਚ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਜੀ, ਤੀਜੀ, ਚੌਥੀ ਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਜਿਸ ਆਸਥਾ ਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਕੀ ਹੈ?

ਕਿਸੇ ਦਾ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਜਾਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਦੁੱਖ ਦਰਦ ਦੂਰ ਕਰਨਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਪਹੁੰਚਾਉਣੀ ਹੀ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਾ ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹਿੱਤ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਆਪਣਾ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਵੀ ਦੂਜੇ ਦਾ ਸਵਾਰੇ। ਸੇਵਾ ਕੁਰਬਾਨੀ ਮੰਗਦੀ ਹੈ, ਲੇਭੀ ਤੇ ਸਵਾਰਥੀ ਲਈ ਇਹ ਨਾ-ਮੁਮਕਿਨ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਭ ਦੀ ਹੀ ਸਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਨੇਮ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਹੀ ਮੇਵਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁੱਖ ਤੇ ਆਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

- ਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ
- ਮਨ ਦੀ ਸੇਵਾ
- ਧਨ ਦੀ ਸੇਵਾ
- ਸੁਰਤਿ ਦੀ ਸੇਵਾ

ਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ: ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਦਸਾਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ 'ਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:-
ਪੱਖਾ ਫੇਰੀ ਪਾਣੀ ਢੇਵਾ ਹਰਿ ਜਨ ਕੈ ਪੀਸਣੁ ਪੀਸੀ ਕਮਾਵਾ।।

ਨਾਨਕ ਕੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਸਿ ਬੇਨੰਤੀ ਤੇਰੇ ਜਨ ਕੈ ਦੇਖਣੁ ਪਾਵਾ।। (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 749)

ਧਨ ਦੀ ਸੇਵਾ:- ਧਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਧਨ ਦੁਆਰਾ ਅਨਾਥਾਂ, ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ, ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਭਲਾਈ ਲਈ ਮਾਇਆ ਦਾ ਖਰਚ ਕਰਨਾ। ਸਮੁੱਚੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਧਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਵਾਰ ਵਾਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਧਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਮੋਹ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਅਤੇ ਧਨ ਦੇ ਦਾਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਲੋਕ ਕੇਵਲ ਮਨ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾ-ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬਾਣੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ। ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

- ਦੇ ਦੇ ਮੰਗਹਿ ਸਹਸਾ ਗੁਣਾ ਸੋਭ ਕਰੇ ਸੰਸਾਰੁ॥

ਚੇਰਾ ਜਾਰਾ ਤੈ ਕੂੜਿਆਰਾ ਖਾਰਾਬਾ ਵੇਕਾਰ॥ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ,465)

- ਆਪ ਗਵਾਇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਤਾ ਕਿਛੁ ਪਾਇ ਮਾਨੁ॥

ਨਾਨਕ ਜਿਸ ਨੇ ਲਗਾ ਤਿਸੁ ਮਿਲੈ ਲਗਾ ਸੇ ਪਰਵਾਨੁ॥(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ,474)

ਮਨ ਦੀ ਸੇਵਾ:- ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅਰਪਣ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮਨ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਮਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਦੌੜਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ:-

ਮਨ ਬੈਚੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਪਾਸਿ॥

ਤਿਸ ਸੇਵਕ ਕੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸਿ॥(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ,286)

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਕਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਚੇ ਸਾਧਕ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਮਨ ਇਸ਼ਟ ਤਥਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਸੁਖੀ ਰੱਖੇ, ਦੁਖੀ ਰੱਖੇ, ਉਸਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਮਨ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸੇਵਾ ਹੈ।

ਸੁਰਤਿ ਦੀ ਸੇਵਾ:- ਸੁਰਤਿ ਦੇ ਕੇਸ਼ਗਤ ਅਰਥ ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਹਨ, ਇਸਨੂੰ ' ਚਿੱਤ ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਦੀ ਸੁਣਨ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਰਤਿ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਤਿ ਸੇਵਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਸਰਵੋਤਮ ਹੈ।

ਸੇਵਾ ਸੁਰਤਿ ਨਾ ਜਾਣੀਆ ਨਾ ਜਾਪੈ ਆਰਾਧਿ॥

ਓਟਿ ਤੇਰੀ ਜਗਜੀਵਨਾ ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ॥(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ,218)

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ:ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ:-

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਜੋਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਮਰ ਦੇ ਉਸ ਪੜਾਅ ਤੇ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਥਕਾਵਟ ਤੇ ਰੁਕਾਵਟ ਜਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਧੰਨ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ 5 ਮਈ 1479 ਈ: ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਬਾਸਰਕੇ, ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਪਿਤਾ ਤੇਜ ਭਾਨ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ - ਨਾਮ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਸੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨਮੁੱਖ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸੰਗਤ ਕਰਦੇ, ਆਪ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ

ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਵੀ ਕਹਾਏ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ -

ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਹੋਇ ਨਿਹਕਾਮੀ॥

ਤਿਸ ਕਉ ਹੋਤ ਪਰਾਪਤਿ ਸੁਆਮੀ॥(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ,286)

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੰਸਾਰਿਕ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਬੜੀ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਈਆਂ, ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਖਿੱਚ ਕਾਰਨ ਆਪ ਨੇ 20 ਵਾਰ ਗੰਗਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਆਪ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਚਾਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ : "ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰੂ ਕੌਣ ਹੈ?"

ਆਪ ਨੇ ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਕਾਮਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਚਾਰੀ ਸਾਧੂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਗੁਰਾ ਕਿਹਾ ਤੇ ਭੋਜਨ ਛਕੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੋਟ ਲੱਗੀ, ਆਪ ਦੀ ਭੁੱਖ ਤੇ ਨੀਂਦ ਵੀ ਹਰਾਮ ਹੋ ਗਈ। ਇਕ ਸਵੇਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ ਦੂਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਸੀ ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਭਰਾ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸੀ, ਉਹ ਦੁੱਧ ਰਿੜਕਦੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਗੱਦ-ਗੱਦ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਬੇਟਾ ਕਿਸ ਦੇ ਭਜਨ ਗਾਉਂਦੀ ਏ?" ਫਿਰ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਜਗਾਈ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤਾ ਜੋਤੀ- ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਅੱਗੇ ਉਸ ਗੱਦੀ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਆਪ ਤੇ ਬੀਬੀ ਅਮਰੋ ਜੀ ਖੜੂਰ ਸਾਹਿਬ ਗਏ। ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ "ਮੈਂ ਮੰਗਤਾ ਹੋ ਆਪ ਕੋਲ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਚਰਨੀ ਲਾਓ ਤੇ ਭਵ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਬੋਝ ਪਾਰ ਕਰੋ।" ਆਪ ਦੀ ਤੀਬਰ ਜਗਿਆਸਾ ਵੇਖ ਕੇ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਤੇ ਆਪ ਚਾਈਂ-ਚਾਈਂ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਜੁਟ ਗਏ। ਆਪ ਪਾਣੀ ਢੋਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਆਪ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਸਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਫਰਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹੀ ਆਪ ਦੀ ਜਾਗ ਉਘੜ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਆਪ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਦੇ ਤੁਰਤ ਫੁਰਤ ਹੀ ਉੱਠ ਖੜਦੇ ਤੇ ਗਾਗਰ ਲਈ ਕੇ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਜਾਂਦੇ। ਆਪ ਝੱਖੜ ਹਨੇਰੀਆਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ। ਇੱਕ ਝੱਖੜ ਦੀ ਸਵੇਰ ਆਪ ਬਾਣੀ ਗਾਉਂਦੇ ਮਸਤ ਆਪਣੀ ਚਾਲ ਚਲਦੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਜਰਾ ਕੁ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਠੇਡਾ ਖਾ ਡਿੱਗ ਪਏ, ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਸੱਟ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਗਾਗਰ ਨਾ ਡਿੱਗਣ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਆਪ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਦੇ ਖੜਾਕ ਨਾਲ ਜੁਲਾਹੇ ਨੇ ਕਿਹਾ " ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਇਸ ਵੇਲੇ" ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੋਵੇਗਾ ਏਸ ਵੇਲੇ? ਹੋਏਗਾ ਅਮਰੂ ਨਿਥਾਵਾਂ, ਜਿਹਨੂੰ ਘਰ- ਬਾਰ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਝੱਲਦਾ; ਬੁੱਢਾ ਵਾਰੇ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ। ਇਥੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਬਿਰਧ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੰਨੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਉਣਾ, ਬਸਤਰ ਸਾਫ ਕਰਨੇ, ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਢੋਣਾ, ਜੇ ਉਧਰੋਂ ਵੇਹਲ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਲੰਗਰ ਲਈ ਲੱਕੜਾਂ ਢੋਣਾ, ਜੂਠੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜੁਟ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਜੁਟੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਿਖਮਕਾਰ ਹੈ

ਇਸ ਬੁੱਢੀ। ਉਮਰੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਆਪ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਸੁਰਤਿ ਬਲਵਾਨ ਹੋਵੇ , ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਬੁੱਢਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਅੰਦਰ ਸਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਦਾ ਖੇੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। 62 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸੇਵਾ ਆਰੰਭੀ ਤੇ ਪੂਰੇ 12 ਸਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ । ਇਸੇ ਸੇਵਾ ਸਦਕਾ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤੇ 26 ਮਾਰਚ 1552 ਈ: ਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂਤਾ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਤੇ ਪੁਨਰ ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤਾ । ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਾਸਤੇ 22 ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਥਾਪੇ। ਜਿੱਥੇ ਆਪ ਨੇ ਯੋਜਨਾ - ਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਬਣੇ, ਉਥੇ ਆਪ ਨੇ 18 ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ 907 ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਤੇ ਸਚਿਆਰ ਬਣਨ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗਾਇਨ ਕੀਤੀ ਹੈ:-

ਗੁਰਸੇਵਾ ਤੇ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਹੋਰ ਬੈ ਸੁਖੁ ਨ ਭਾਲਿ॥ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ,548)

ਏਹਾ ਸੇਵਾ ਚਾਕਰੀ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ,34)

ਆਓ, ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਇਸ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦਾ ਤਹੱਈਆ ਕਰੀਏ।

ਗੁਰਜੀਤ ਕੌਰ
ਐੱਮ.ਏ. ਭਾਗ-ਦੂਜਾ
ਰੋਲ.ਨੰ-1386

ਮਾੜੀ ਸੰਗਤ

ਮੈਂ ਅਤੇ ਹਰਮਨ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਕੱਠੀਆਂ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਨੇੜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਟੀਚਾ ਪੂਰਾ ਕਰਾਂਗੇ।

ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਕਾਲਜ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਦੋਸਤ ਵੀ ਬਣ ਗਏ। ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਾ ਲੱਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਹੀ ਕਾਲਜ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਹਰਮਨ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਵਧਦੀ ਗਈ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਘਟਦੀ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਵੀ ਹਰਮਨ ਨੇ ਬੁਰੀ ਸੰਗਤ ਨਾ ਛੱਡੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਅਲੱਗ ਰਸਤਾ ਅਪਣਾ ਲਿਆ।

ਸਾਰਾ-ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹਰਮਨ ਮੌਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰਦੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਆਇਆ। ਜਦੋਂ ਨਤੀਜੇ ਦਾ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਵਚਨ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾੜੀ ਸੰਗਤ ਨਾ ਛੱਡੀ। ਇਸ ਮਾੜੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਪੁਤਲਾ ਹੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਹੀ ਨੱਚਦਾ ਸੀ। ਘਰ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ, ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਪੈਸੇ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਕਰਨੀ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਹਰਮਨ ਲਈ ਆਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਪਾਣੀ ਸਿਰ ਤੋਂ ਟੱਪ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਠੱਲਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਮਨ ਦੇ ਘਰ ਉਸ ਦੀ ਮਾੜੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਘਰ ਬਿਠਾ ਲਿਆ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਹਰਮਨ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਹਰਮਨ ਸਿਰਫ ਘਰੇਲੂ ਔਰਤ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਸਿਰਫ ਗਲਤ ਸੰਗਤ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਹਰਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਗਲਤੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਫਿਰ ਕਿ ਫ਼ਾਇਦਾ ਜਦੋਂ ਸਮਾਂ ਹੱਥੋਂ ਹੀ ਲੱਗ ਗਿਆ।

ਸਿੱਖਿਆ - ਮਾੜੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲੋਂ ਇਕੱਲਾ ਚੰਗਾ।

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਕਲਾਸ- ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਰੋਲ ਨੰਬਰ- 13735

ਮਾੜਾ ਸੁਪਨਾ

ਭਾਵੇਂ ਸੁਖਦੇਵ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਆਪਣੇ ਬੇਬੇ ਬਾਪੂ ਲਈ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਘਟਿਆ। ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਦਿਲ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬੇਬੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਸੁਖਦੇਵ ਆਪਣੀ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵੀ ਆਪਣੀਂ ਬੇਬੇ ਕੋਲ ਬਹਿ ਕੇ ਖਾਂਦਾ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਧੀ-ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਬੇਬੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਹੀ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੁਖਦੇਵ ਕੰਮ ਤੋਂ ਲੇਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਬਗੈਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਸੁਖਦੇਵ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਜਾਣਾ ਪਿਆ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸੁਖਦੇਵ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਬੇ ਘਰ ਨਾ ਦਿਖੀ। ਉਹ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਬੇਬੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੁਖਦੇਵ ਨੂੰ ਬੇਬੇ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰਾ ਘਰ ਸੁੰਨਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਤਨੀ ਨੇ ਉਸ ਰੋਟੀ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਹ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡ ਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਅੱਧੀ ਕੁ ਰਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਸ ਘਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇੱਕਠ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਰੋਣ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਵੈਣ ਪਾ ਰਹੀ ਸੀ। (ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਧੀਆਂ ਬਰਾਬਰ ਰੱਖਿਆ, ਮੇਰੀਏ ਪਿਆਰੀ ਸੱਸੇ)

ਜਦੋਂ ਸੁਖਦੇਵ ਇਹ ਸਭ ਸੁਣ ਕੇ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਗਦਾ ਹੋਇਆ, ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਤੇ ਲੰਮੀ ਪਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬੇਬੇ ਦੀ ਲਾਸ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਕੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗਪਿਆ ।

ਏਨੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ ਗਈ ਤੇ ਇਕਦਮ ਸਹਿਮ ਗਿਆ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਬੇ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਆ ਗਈ। ਉਹ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇਖਿਆ ਪਰ ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਮਾੜਾ ਸੁਪਨਾ ਸੀ ।

ਰਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ (ਦੀਪ ਮੰਘਾਣੀਆਂ)

ਬੀ. ਏ. ਭਾਗ ਦੂਜਾ,

ਰੋਲ ਨੰਬਰ-5762

ਸਫ਼ੈਦ ਖੂਨ

ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਆਪਣੇ ਇੱਕਲੌਤੇ ਪੁੱਤਰ ਜਿੰਦਰ ਦੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਪੁੱਤਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਤੇਜ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਣਾ ਪਿਆ ਪਰ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਰਨੈਲ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਰਕੀਆਂ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਇਆ।

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ। ਜਿੰਦਰ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਰਨੈਲ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਬੁੱਢੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਨੂੰਹ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ। ਪਹਿਲੇ ਮਹੀਨੇ ਨਵੀਂ ਨੂੰਹ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਵਧੀਆ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਮਹੀਨੇ ਨੂੰਹ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਉਹ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਨਾਂ ਫੜਾਉਂਦੀ ਤੇ ਕਦੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਂ ਧੋਂਦੀ।

ਇਹ ਦੇਖਦੇ ਕਰਨੈਲ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਦੱਸੀ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। “ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਰੱਖੀ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬੁੱਢੇ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ ਜਾਂ ਮੈਂ।” ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਲੈ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਿਲਣ ਨਾ ਆਇਆ। ਫਿਰ ਕਾਰਨ ਕਰਨੈਲ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਬਿਮਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ ਖਬਰ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਆਇਆ।

ਕਰਨੈਲ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਮਰੇ ਨੂੰ ਸਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਹਲੇ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਾ ਆਇਆ। ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਉਸ ਆਸ਼ਰਮ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਕਾਰ ਆਈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਉਸਦੀ ਨੂੰਹ ਉੱਤਰੇ, ਕਰਨੈਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ।

ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਆਏ ਹੋਣ ਪਰ ਉਸਦੇ ਇਹੋ ਸੋਚਦੇ-ਸੋਚਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਬੈਗ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਗਜ਼ ਕੱਢ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੇ ਅੰਗੂਠਾ ਲਾਵੇ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਕਰਨੈਲ ਦਾ ਮਨ ਭਰ ਆਇਆ, ਉਸ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਕਿ ਪੁੱਤ ਜ਼ਮੀਨ ਤਾਂ ਸਭ ਤੇਰੀ ਹੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਲਈ ਹੀ ਬਣਾਈ ਹੈ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸਨੇ ਅੰਗੂਠਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤੇ।

ਕਾਗਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਜਿੰਦਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕਾਰ ਵੱਲ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਕਰਨੈਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰਨੈਲ ਵੱਲ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵੀ ਨਾ ਦੇਖਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਖੂਨ ਸਫ਼ੈਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕੁੱਝ ਕੁ ਪਲ ਇੰਜ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਫਿਰ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆਂ ਤੇ ਦੇਖਿਆ। ...ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਮਿਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਸਾਹ ਰੁਕੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਰਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ (ਦੀਪ ਮਘਾਣੀਆਂ)
ਬੀ. ਏ. ਭਾਗ- ਦੂਜਾ
ਰੋਲ ਨੰਬਰ- 5762

ਕਾਲਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ

ਮੈਂ 17 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਈ ਸੀ। ਅੱਠਵੀਂ ਤੱਕ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਿੰਡ ਹੀ ਕਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨੌਵੀਂ ਤੋਂ ਬਾਰਵੀਂ ਤੱਕ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੇੜੇ ਲੱਗਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਰੀ ਸੀ। ਬਾਰਵੀਂ ਦਾ ਵਧੀਆ ਨਤੀਜਾ ਆ ਗਿਆ ਫਿਰ ਅਗਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਨੇੜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ

ਲੈ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਗਈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਕਿੱਥੇ ਲੱਗਣੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਕੁਝ ਦੇਰ ਤੱਕ ਕਾਲਜ ਘੁੰਮੇ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਕਿੱਥੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਗਏ ਉੱਥੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਸਾਲ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਏ। ਸਾਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਸਮਾਂ ਸਾਰਨੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਨਿਯਮ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤੇ। ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸਮਝ ਰਹੇ ਸੀ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਗਏ ਅਧਿਆਪਕ ਆਏ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ? ਕਿੱਥੋਂ ਹੋ? ਕਿਸ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਏ ਹੋ? ਐਵੇਂ ਦੇ ਕਈ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤੇ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਵੱਡੇ ਹੋ ਗਏ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਗਏ। ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਲੈਕਚਰ ਲੱਗੇ ਇੱਕ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪੱਕੀ ਸਹੇਲੀ ਦੇ ਉਹੀ ਦੋ ਲੈਕਚਰ ਅਲੱਗ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ। ਸਾਡੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਰੋਲ ਨੰਬਰ ਦੂਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਅਲੱਗ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਹੋ ਗਏ। ਮੇਰਾ ਉਸ ਬਿਨਾਂ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦੋ ਲੈਕਚਰ ਮੇਰੇ ਮੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੱਗੇ। ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਇੱਕ ਬੈਂਚ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀਆਂ ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਸਾਡੇ ਦੋ ਲੈਕਚਰ ਫ਼ਰੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਕੰਟੀਨ ਵਿੱਚ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਉੱਥੇ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਖਾ ਪੀ ਲਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਆ ਕੇ ਪਾਰਕ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈਆਂ। ਕਾਲਜ ਦੇਖਿਆ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀ। ਸੁੰਦਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅਧਿਆਪਕ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕਾਲਜ ਆ ਕੇ ਵੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਬਿਤਾਏ ਪਲ ਯਾਦ ਆ ਰਹੇ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸਕੂਲ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਣੀ ਤਾਂ ਜਰੂਰੀ ਹੀ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇੰਨੇ ਸਾਲ ਬਿਤਾਏ ਹੋਣ। ਕਿੰਨੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਕਾਲਜ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਹੁਣ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਰੁਟੀਨ ਬਣ ਗਿਆ, ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਸਕੂਲ ਵਾਂਗ। ਇਹ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਜੀਅ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਫ਼ਰੀ ਲੈਕਚਰ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਹਾਸੀ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨਾ, ਹੁਣ ਕਾਲਜ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਪੈ ਗਿਆ। ਵਧੀਆ ਦਿਨ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਡਿਗਰੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ਾਇਦ ਅਗਲੀ ਅੱਗੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੀ ਇਸ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਕਰਨੀ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਾਂ। ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੁਝ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਕਾਲਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲੱਗੀ। ਇਸੇ ਟਾਈਮ ਕੁਝ ਬਣ ਜਾਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਤੇ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਨਣਾ।

ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਬੀ. ਏ.- ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਰੋਲ ਨੰਬਰ- 3532

ਚੱਕ ਭਾਈਕੇ, ਬੁਢਲਾਡਾ, ਮਾਨਸਾ

ਜ਼ੁਬਾਨ ਦਾ ਰਸ

ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਲੰਘ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਓਹਨਾ ਕੋਲ ਖਾਣ ਲਈ ਕੱਚੇ ਆਲੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ

ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਆਲੂਆਂ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ ਬਣਾ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਇਕ ਘਰ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਪਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਬਜ਼ੀ ਬਣਾ ਲਵਾਂ। ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਇਜਾਜਤ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਬਜ਼ੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੁੱਢੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਗੇਟ ਮੈਨੂੰ ਛੋਟਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਆ, “ਭਾਈ ਤੂੰ ਕੀ ਲੈਣੈ, ਸਬਜ਼ੀ ਬਣਾ।” ਵਪਾਰੀ ਆਪਣੀ ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ- “ਜੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗਾਵਾਂ ਮਰ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਗੇਟ ਵਿਚ ਦੀ ਬਾਹਰ ਕਿਵੇਂ ਕੱਢੋਗੇ?” ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਬਜ਼ੀ ਬਣਾ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਬਣ। ਆਪਣੀ ਆਦਤ ਤੋਂ ਮਜਬੂਰ ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਬੁੱਢੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ- “ਤੇਰੇ ਮੂੰਡੇ ਕਿੰਨੇ ਆ?” ਬੁੱਢੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਲੱਗੀ ਇੱਕ ਮੂੰਡਾ ਹੈ। ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਐ, ਵਧੀਆ ਰੰਗ ਲੱਗੇ ਆ।” ਉਹ ਆਦਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ “ਜੇ ਮੂੰਡਾ ਮਰ ਗਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਕਿਸ ਦੇ ਲੜ ਲਾਓਗੇ।” ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੁੱਢੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸਨੇ ਡੰਡਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਵਪਾਰੀ ਇਹ ਦੇਖ ਅਪਣੀ ਸਬਜ਼ੀ ਭਾਂਡੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਭੱਜਣ ਲੱਗਾ ਉਸ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚੋਂ ਸਬਜ਼ੀ ਡੁੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਦੇਖ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਕਿਹਾ- “ਭਾਈ ਤੇਰਾ ਕੁਝ ਡੁੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।” ਤਾਂ ਵਪਾਰੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਦਾ ਰਸ ਹੈ।”

ਰਵੀਦਾਸ

ਐੱਮ. ਕਾਮ.

ਰੋਲ ਨੰ.10375

ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ

ਕੇਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਲਾਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਅਧਿਆਪਕ ਬੜਾ ਹੀ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਲੇਟ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਅਧਿਆਪਕ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਰੋ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਧਿਆਪਕ ਰੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਭਰਾ ਬਿਮਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਘਰੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਲਈ ਦਵਾਈ ਲੈਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਲੇਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਿਆ:- ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਹਰਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ

ਬੀ ਏ ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਮਾਂ ਬੋਲੀ

ਫੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਫੁੱਲ ਸੋਹਣਾ,

ਫੁੱਲ ਸੋਹਣਾ ਹੈ ਗੁਲਾਬ ਦਾ
ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੜੇ,
ਵੱਖਰਾ ਕਿੱਸਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦਾ
ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਕੀ ਸਿਫਤ ਕਰਾਂ,
ਸ਼ਬਦ ਕੋਈ ਲੱਭਦਾ ਨੀ
ਬੜੇ ਹੰਢਾਏ ਪਹਿਰਾਵੇ
ਪੰਜਾਬੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਫੱਭਦਾ ਨਹੀਂ
ਬੋਲੀ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ
ਸਭ ਫੈਸ਼ਨ ਜੋਗੇ ਰਹਿ ਗਏ ਨੇ
ਪੰਜਾਬੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ
ਸਾਡੇ ਪੁਰਖੇ ਕਹਿ ਗਏ ਨੇ।

ਹੁਸਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ
ਰੋਲ ਨੰਬਰ- 3745

ਮੇਰੇ ਜਜ਼ਬਾਤ

ਮੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੀਆਂ ਨੇ
ਭੁੱਲੇ ਵਿਸਰੇ ਸ਼ਬਦ
ਔੜਦੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ?
ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਆ ਮੈਨੂੰ
ਜਿਹੜੇ ਹੱਕ ਜਤਾਉਂਦੇ ਆ
ਘੱਟ ਜ਼ਰੂਰ ਨੇ
ਪਰ
ਵਾਰ ਵਾਰ ਮਨਾਉਂਦੇ ਆ ਮੈਨੂੰ,
ਸਿਰਫ ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ
ਕੁਝ ਏਦਾਂ ਵੀ ਨੇ
ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ
ਜਿਹੜੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਸਾਉਂਦੇ ਆ ਮੈਨੂੰ।
ਮਾਂ

ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ
ਇਹ ਜੱਗ ਅਧੂਰਾ ਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ
ਤੂੰ ਹੋਵੇ ਕੋਲ
ਸਭ ਕੁਝ ਪੂਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ
ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰੰਗ ਬੇ-ਰੰਗੇ ਨੇ
ਸਭ ਕੰਮ ਬੇ-ਢੰਗੇ ਨੇ
ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਝੱਲੇ
ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਹਾਂ,
ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਔੜਦੇ ਤੂੰ ਕਿੰਨੀ ਚੰਗੀ ਏ ਮਾਂ
ਭਾਵੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੋਣ ਮੇਰੇ ਕੋਲ
ਪਰ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਦੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਹੱਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।

ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ
ਬੀ.ਕਾਮ (ਆਨਰਜ਼)
ਰੋਲ ਨੰਬਰ- 9019

ਖੁਦ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ

ਸਵਾਲ:

ਤੂੰ ਕਿਤੇ ਹਾਰੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ..
ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਉੱਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈਂ
ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਭਰੀ ਉਡਾਰੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ..?
ਡਾਵਾਂ-ਡੋਲ ਜੇ ਕਰਦੀ ਏ
ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਬਾਰੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ..?
ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਚੋਂ ਬਹਿ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਭਰਿਆ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੋਈ ਖਾਰੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ..?
ਮੰਨਿਆ ਦੁਨੀਆਂ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ
ਪਰ ਸਾਰੀ ਵੀ ਤਾਂ ਮਾੜੀ ਨਹੀਂ..!
ਝਲਕ ਅੱਜ ਵੀ ਪੈਂਦੀ ਏ
ਕਿਤੇ ਤੂੰ ਉਹੀ ਵਿਚਾਰੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ..?
ਸੱਚ ਦੱਸ, ਤੂੰ ਹਾਰੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ..?

ਜਵਾਬ:

ਮੈਂ ਅਜੇ ਹਾਰੀ ਨਹੀਂ..!
ਹੁਣ ਅੱਖ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਡੁੱਲ੍ਹ ਪਵੇ
ਇਹ ਹੋਈ ਐਨੀ ਵੀ ਭਾਰੀ ਨਹੀਂ।
ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖੱਟ-ਮਿੱਠੀ ਜਿਹੀ
ਇਹ ਹੋਈ ਖਾਰੀ ਨਹੀਂ।
ਦੁਨੀਆਂ ਚੰਗੀ ਬੜੀ,
ਲੱਗਦਾ ਤੂੰ ਨਜ਼ਰ ਖੁਦ ਵੱਲ ਅਜੇ ਮਾਰੀ ਨਹੀਂ।
ਪਰ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਮਝਾਂ
ਨਾਂ ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਹ ਵਿਚਾਰੀ ਨਹੀਂ।
ਹਾਰ ਕੇ ਵੀ ਜਿੱਤ ਜਾਵਾਂ,
ਪਰ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਕਦੇ ਦੁਨੀਆ ਚਾਰੀ ਨਹੀਂ।
ਹਾਂ ਮੈਂ
ਹੁਣ ਸੱਚੀਓਂ ਕਦੇ ਹਾਰੀ ਨਹੀਂ..!
ਰੱਖੀ ਦੇ
ਗਿਲੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਸਭ ਭੁਲ ਭੁਲਾ, ਰੱਖੀ ਦੇ
ਆਸਾਂ ਦੇ ਦੀਵੇ ਹੁਣ ਜਗਾ, ਰੱਖੀ ਦੇ
ਸਿਰ ਮਾਪਿਆਂ ਅੱਗੇ ਝੁਕਾਅ, ਰੱਖੀ ਦੇ
ਸੁਪਨੇ ਸਦਾ ਸਜਾ, ਰੱਖੀ ਦੇ
ਤੁਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਸਿਖਾ, ਰੱਖੀ ਦੇ
ਆਪਣਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਚਾਅ, ਰੱਖੀ ਦੇ
ਗਿਲੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਸਭ ਭੁਲਾ, ਰੱਖੀ ਦੇ
ਆਸਾਂ ਦੇ ਦੀਵੇ ਜਗਾ, ਰੱਖੀ ਦੇ।

ਸਤਵੀਰ ਕੌਰ
ਬੀ. ਕਾਮ. (ਭਾਗ ਦੂਜਾ)
ਰੋਲ ਨੰਬਰ- 3103

ਨੀ ਮਿਲਣਾ

ਪਾਣੀ ਵਰਗਾ ਪਿਆਰ, ਨੀ ਮਿਲਣਾ

ਰੁੱਖਾਂ ਵਰਗਾ ਯਾਰ, ਨੀ ਮਿਲਣਾ
ਮਿਲਣੇ ਜੱਗ ਤੇ ਉਂਝ ਬਥੇਰੇ
ਅਣਖ ਬਿਨਾਂ ਸਰਦਾਰ, ਨੀ ਮਿਲਣਾ
ਮਾਂ ਵਰਗਾ ਕਿਰਦਾਰ, ਨੀ ਮਿਲਣਾ
ਬਾਪੂ ਜਾ ਦਿਲਦਾਰ, ਨੀ ਮਿਲਣਾ
ਭਰਾਵਾਂ ਜਿਹਾ ਹਥਿਆਰ, ਨੀ ਮਿਲਣਾ
ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਿਖਦੇ ਰਹਿਣਾ
ਕੇਸ਼ਵ ਜਿਹਾ ਫ਼ਨਕਾਰ, ਨੀ ਮਿਲਣਾ

ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

ਅੱਖੀ ਘੱਟਾ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਇਸ਼ਕ ਮਜ਼ਾਕ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਕਾਸ਼ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਰਾਹ ਨਾ ਚੁਣਦਾ
ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਹੌਸਲਾ ਦਵੇ ਡਰਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਠਾਰਦਾ ਏਂ ਜਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਹੀਰਿਆਂ ਜਿਹਾ ਸੀ ਹਰਿਆ ਹੈ ਜੋ
ਹੱਸਦਾ ਸੀ ਦਿਲ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ।

ਕੇਸ਼ਵ ਸ਼ਰਮਾ

ਐੱਮ. ਏ. ਸੰਗੀਤ (ਵੋਕਲ) ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਚੋਲ ਨੰਬਰ - 10253

ਸ਼ਹਿਰ - ਮੁਣਕ

ਮਾਵਾਂ

ਮਾਵਾਂ ਮੀਲਾਂ ਤੀਕਰ ਧੁੱਪੇ ਤੁਰਕੇ,
ਕਿੰਝ ਭੁੱਲਜਾਂ ਮੈਂ ਛਾਵਾਂ ਨੂੰ।
ਦੂਰ ਦੀਆਂ ਹੀ ਲੱਭਦਾ ਵਾਟਾਂ,
ਕਿੰਝ ਭੁੱਲਜਾਂ ਮੈਂ ਰਾਹਵਾਂ ਨੂੰ।
ਹੱਸਦੇ ਲੋਕੀ ਜਿੱਥੇ ਲੱਭੇ,

ਕਿੰਝ ਭੁੱਲਜਾਂ ਮੈਂ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ।
ਖਿਆਲੀਂ ਸੁਪਨੇ ਬੁਣਦਾ-ਬੁਣਦਾ
ਕਿੰਝ ਭੁੱਲਜਾਂ ਮੈਂ ਚਾਵਾਂ ਨੂੰ।
ਲਿਖਣ ਲੱਗਾ ਜਦ ਨਾਮ ਰੱਬ ਦਾ,
ਕਿੰਝ ਭੁੱਲਜਾਂ ਮੈਂ ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ।

ਕੁਨਾਲ ਬਾਂਸਲ

ਬੀ. ਲਿਬ

ਰੋਲ ਨੰਬਰ - 8038

ਕਿਵੇਂ ਦੱਸਾਂ (ਕਰਨ ਚੁੱਗ)

ਕਿਵੇਂ ਦੱਸਾਂ?

ਉਹ ਚੰਨ ਹੈ ਜਾਂ ਗੁਲਾਬ ਐ
ਜਾਂ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਐ
ਮਿਲਣਾ ਉਸਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਜਿਵੇਂ ਮਿਲਦਾ ਕੋਈ ਖਿਤਾਬ ਐ

ਨਾਜ਼ੁਕ ਇਤਬਾਰ (ਕਰਨ ਚੁੱਗ)

ਇਹ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਐਡਾ ਧੋਖਾ ਕਰ ਗਿਆ ਏ
ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁਦ ਤੇ ਵੀ ਇਤਬਾਰ ਹੋਣੇਂ ਹਟ ਗਿਆ ਏ
ਕਈ ਰਾਹ ਜੋੜੇ ਸੀ ਅੱਲ੍ਹਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੁੱਝ ਪਲਾਂ ਲਈ
ਹੁਣ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਹਰ ਇੱਕ ਰਾਹ ਵਟ ਗਿਆ ਏ

ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਬੁਲਾਵਾਂ ਤਾਂ ਬੁਲਾਵਾਂ ਹੁਣ ਕਿਸ ਮੂੰਹ ਨਾਲ
ਤੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ ਏ
ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਭ ਦੋਸਤ ਰਹਿ ਗਏ ਇੱਕ ਨਾਮ ਦੇ ਹੀ
ਕਿਹੜਾ ਕਿਹਨੂੰ ਬਣਦਾ ਇੱਥੇ ਦੇਖਕੇ ਸੜ ਗਿਆ ਏ
ਅੱਧੀ ਕੱਟ ਲਈ ਤੇ ਅੱਧੀ ਕਰਨੇ ਬਾਕੀ ਏ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਕੱਲੇ ਹੀ ਸਰ ਗਿਆ ਏ।

ਕਰਨ

ਬੀਸੀਏ

1086

ਕਿੰਨੀ ਸੋਹਣੀ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਰੀ

ਰੱਬਾ ਤੂੰ ਬਣਾਈ ਇਹ ਤਾਂ ਸੋਹਣੀ

ਕਿੰਨੇ ਸੋਹਣੇ ਨੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਪੇੜ ਪੌਦੇ
ਰੱਬਾ ਤੂੰ ਬਣਾਈ ਇਹ ਤਾਂ ਸੋਹਣੀ
ਆਸਮਾਨ ਹੈ ਕਿੰਨਾ ਸੋਹਣਾ
ਕਦੇ ਦਿਸਦਾ ਏਹਦੇ ਤੇ ਸੂਰਜ
ਤੇ ਕਦੇ ਦਿਸਦੇ ਨੇ ਚੰਨ ਤਾਰੇ
ਕਦੇ ਪੈਂਦਾ ਮੀਂਹ ਤੇ ਕਦੇ ਕੜਕਦੀ ਪੁੱਪ
ਕਿੰਨਾ ਸੋਹਣਾ ਕਰਿਸ਼ਮਾਂ ਸਾਰਾ
ਰੱਬਾ ਤੂੰ ਬਣਾਈ ਇਹ ਤਾਂ ਸੋਹਣੀ
ਫੁੱਲ ਜਦੋਂ ਨੇ ਖਿੜ ਜਾਂਦੇ
ਰੋਂਦੇ ਮੁਖੜੇ ਵੀ ਖਿੜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ
ਸੋਹਣੇ ਮੁਖੜੇ ਵੀ ਖਿੜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ
ਪਰ ਦਿਲ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਕੋਈ ਕੋਈ
ਰੱਬਾ ਤੂੰ ਬਣਾਈ ਇਹ ਤਾਂ ਸੋਹਣੀ
ਪਰ ਦਿਲ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾਉਣਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ
ਰੱਬਾ ਤੂੰ ਬਣਾਈ ਇਹ ਤਾਂ ਸੋਹਣੀ
ਪਰ ਸਾਂਭ ਨਾ ਹੋਈ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਰੀ।

ਸਪਨਾ

ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਦੂਜਾ
ਰੋਲ ਨੰਬਰ 13045

ਪਰੀਆਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਜਹੀ ਸੀ
ਸੋਹਣੀ ਓਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਹੀ ਸੀ

ਮਿੱਠਾ ਬੋਲੇ ਲੱਗੇ ਕੁਦਰਤ ਰਾਣੀ ਓਹ
ਸ਼ਾਇਰੀ ਵਰਗੀ ਲੱਗੇ ਯਾਦ ਕਹਾਣੀ ਓਹ
ਸਾਂਤ ਜਿਹਾ ਲਹਿਜ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਹੀ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ
ਸੁੰਨੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਗਦੇ ਨੀਰ ਜਹੀ ਸੀ।

ਬੋਲਣਾ ਚਲਣਾ ਤੇ ਇੱਕ ਹਸਣਾ
ਓਹਦਾ ਸਿੱਧਾ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵਸਣਾ
ਕਾਤਿਲ ਕਤਲ ਕਬੂਲ ਕਰ ਗਿਆ
ਓਹਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਨੱਸਣਾ

ਜੀਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੰਨ ਪੜਵਾਏ
ਓਹ ਸਿਆਲਾਂ ਦੀ ਹੀਰ ਜਹੀ ਸੀ।
ਪਰੀਆਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਜਹੀ ਸੀ
ਓਹ ਸੋਹਣੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਹੀ ਸੀ

ਬਲਰਾਜ ਸਿੰਘ, ਬਾਜ
ਬੀ ਏ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ
7334

ਕਵਿਤਾ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦੌਰ ਨੇ ਮੈ ਸਭ ਦੇਖੇ,
ਠੰਢੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬੈਠਾ ਕੋਈ
ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਅੱਗ ਸੇਕੇ
ਫਲ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਦੇਵੀਂ ਰੱਬਾ,
ਆਪਣਾ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਰਹੇ
ਹੁੰਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕੋਈ ਦੇਖੇ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚਲੇ ਸਵਾਲ ਨੇ ਕਿੰਨੇ,
ਸਮਾ ਆਉਣ ਤੇ ਹਰ ਵੇਖੇ,
ਮਿਲਣ ਜਾਂ ਨਾ ਮਿਲਣ ਜਵਾਬ ਸਵਾਲਾ ਦੇ,
ਪਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰੰਗ ਹਰ ਕੋਈ ਵੇਖੇ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲੰਮਾ ਸਫ਼ਰ ਹੈ ਇੱਕ,
ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ-ਗ਼ਮੀ ਨਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੇਖੇ,
ਕਿਸੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਛੋਟੀ ਜਾਂ ਲੰਮੀ, ਪਤਾ ਨਹੀ,
ਕਿਉਂਕਿ ਆਈ ਮੌਤ ਨਾ ਕੋਈ ਵਕਤ ਦੇਖੇ,

ਸੁਭਕਰਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਐੱਮ ਕਾਮ., ਭਾਗ ਦੂਜਾ
10356

ਰੱਬ ਹੀ...

ਰੱਬ ਹੀ ਮੇਰਾ ਅਧਿਆਪਕ ਹੈ
ਮੈਂ ਮੋੜ ਮੋੜ ਤੇ ਭੜਕਿਆ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ
ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਪਾਇਆ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹੇ

ਮੇਰਾ ਭਵਿੱਖ
ਓਹ ਲਿਖਦਾ ਰਿਹਾ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ
ਭਰਿਆ ਚਾਨਣ ਉਸਨੇ
ਛੋਟੀ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਤੇ
ਓਹ ਤਾੜਦਾ ਰਿਹਾ
ਸੁਧਰ ਗਿਆ ਹਾਂ
ਮੈਂ
ਪੱਥਰਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਕਿਉਂ ਪਾਵਾਂ
ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ
ਜਿਹਨਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਇਆ
ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕ
ਸਕੂਲ ਛੱਡਣ ਵੇਲੇ
ਸਭ ਅਹਿਸਾਸ ਓਹ ਹੋ ਰਹੇ ਨੇ

ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਬੀ.ਸੀ.ਏ.- ਭਾਗ ਦੂਜਾ
ਰੋਲ ਨੰਬਰ- 1205

ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚਲਾ ਬੰਦਾ
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚਲਾ ਬੰਦਾ
ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ
ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ ?

ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਜਾਣਦਾ
ਫਿਰ ਵੀ ਮਿਹਨਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ
ਉਹਦੀ ਰਮਜ਼ ਪਹਿਚਾਣੇ
ਕੋਈ ਨਾ
ਪਤਾ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਅੰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ-ਕਰਦਾ
ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਨੂੰ ਲਿਖਦਾ ਪੜ੍ਹਦਾ
ਆਖਿਰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚਲਾ ਬੰਦਾ

ਮੇਰੇ ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀ ਡਰਦਾ ?

ਅਕਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

ਮੇਰੇ ਮੁੱਖ ਤੇ ਦਾਗ਼ ਬੜੇ

ਉਹਦੇ ਮੁੱਖੜੇ ਝਲਕੇ ਨੂਰ ਬਬੇਰਾ

ਨੈਣ ਨੇ ਉਹਦੇ ਚਾਨਣ ਕਰਦੇ

ਜੁਲਫਾਂ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ

ਆਜਾ ਬੈਠ ਸਲਾਹਾ ਕਰੀਏ

ਔਖੀ ਜਿੰਦੜੀ ਪੰਧ ਲਮੇਰਾ

ਦਸਤਕ ਦੇਵੇ ਜਦ ਮੇਰੇ ਵਿਹੜੇ

ਦੁਆਵਾਂ ਮੰਗਦੈ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰਾ

ਆਜਾ ਬੈਠ ਸਲਾਹਾ ਕਰੀਏ

ਔਖੀ ਜਿੰਦੜੀ ਪੰਧ ਲਮੇਰਾ

ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਭਾਈਕੇ

ਬੀ. ਕਾਮ. (ਆਨਰਜ਼)

ਰੋਲ ਨੰਬਰ- 9296

ਦੁਮੇਲ

(2024-25)

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਭਾਗ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਗੁਰਜਸਜੀਤ ਕੌਰ
ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਰਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ
ਐਮ.ਏ ਭਾਗ-ਦੂਜਾ

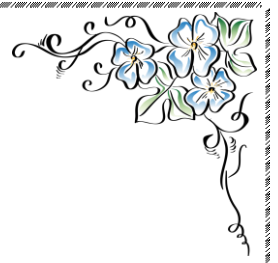

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਾਲਜ , ਬੁਢਲਾਡਾ

Index

- **Editorial** Dr Gurjasjeet Kaur
- **Student Editorial** Ramanpreet Kaur
- **A Woman’s Struggle for Identity”
in Taslima Nasrin’s Novel “French Lover”** A. P. Komal Jangra
- **William Wordsworth** Mehak
- **The Beauty of Four Seasons** Amanpreet Kaur
- **Some Fun Facts about English Language** Harmandeep kaur
- **Hearts in Waiting** Karanveer Singh
- **Artificial Intelligence** Noorpreet Kaur
- **Dear Hard Work...** A. P. Gagandeep Sharma
- **Some Interesting Facts about Flowers** Vivek Sharma
- **The Seed of Hope** Sahil Bawa
- **Life Comes Once** Harmanpreet Kaur
- **Real V/S Reel** Harmanpreet Kaur
- **Higher Education and Migration Trends** A. P. Sukhdeep Kaur
- **Motivational Quotes . . .** Veerpal Kaur
- **The True Love** Gurdeep Singh
- **Motivational Thoughts** Lovepreet Kaur
- **Beyond the Screen** Sukhpreet Singh
- **Examinations** Sukhpreet Kaur
- **Through the Storm: The Strength in Suffering** Ramanpreet Kaur

- **Memories**
- **The Real Wealth**
- **The Journey of time**
- **The Golden Coin**

Satveer Kaur
Khusdeep Singh
Jasmeet Kaur
Simran

Editorial

Where Words Spark Imagination

Welcome to the English section of *Dumel*, the college magazine for the session 2024-25. This year, we continue our journey of creative expression and intellectual exploration, capturing the voices and visions of our talented students and faculty.

Language is a bridge that connects minds and hearts, and the English section aims to be that bridge within our college community. Here, words come alive to tell stories, share experiences, and spark imagination. From thought-provoking essays to mesmerizing poetry and engaging short stories, each contribution in this section reflects the creativity and diversity of perspectives that our students and faculty bring to the table.

This edition delves into themes that resonate deeply with the youth of today - the pursuit of dreams, the challenges of modern life, and the beauty found in everyday moments. Our contributors have poured their hearts into these pages, making this section a testament to their passion for writing and storytelling.

A special thanks goes out to the students who fearlessly shared their work and to the faculty who have always supported this platform. Your enthusiasm and dedication have made this section a source of inspiration and pride for our college community.

We hope that as you read through this collection of creative works, you will be moved, inspired, and reminded of the transformative power of language. Let these words ignite your imagination and encourage you to contribute your own voice to future editions.

Happy reading and writing! Dr Gurjasjeet Kaur

Editor, English Section, *Dumel*

Student Editorial

Dear Readers,

It is with genuine excitement and deep pride, that I welcome you to English section of ‘Dumel’, the creative heart of our college. Within these pages, you will find the raw, vivid and widely imaginative voices of students who are not just studying literature- but living it, shaping it, and daring to stretch its boundaries.

‘Dumel’ is more than just a magazine. It’s our shared space - a place where stories are born in between classes, in the margins of lecture notes, during late night writing frenzies and in quiet moments when a single line of poetry insists on being written. Here, you will encounter essays that challenge perspectives, poems that speak like secrets and stories that echo long after the last word.

The contributors to this issue are students just like you-walking the same hallways, reading the same texts and asking the same timeless questions: who are we? Can stories save us? Each piece is a testament to how the study of English is never just academic- it is deeply personal and relentlessly creative.

In a world increasingly rushed and digitized, ‘Dumel’ dares to slow down, reflect and reconnect. It reminds us of the power of language- not just to communicate, but to transform. Whether you’re here to lose yourself in a story, find yourself in a poem, or grapple with a thought-provoking essay, I hope you linger. I hope you underline. I hope something here moves you.

Thank you to all the writers, editors and mentors who helped bring this issue to life. And thank you, readers for stepping in to our little world of words.

Read Deeply,

Ramanpreet Kaur
M. A. II (English)

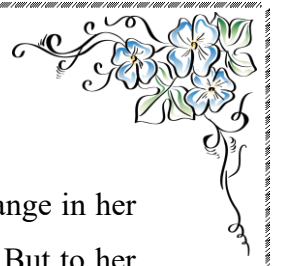

A Woman's Struggle for Identity in Taslima Nasrin's Novel "French Lover"

As Taslima said in the very beginning of her novel "French Lover", "If I say that I'm educated and was jobless in Dhaka; that I want to work here; build myself a healthy beautiful life, the kind of life that everyone dreams of, they'd just throw me out of the country. Political asylum they may allow, but economical asylum- never!

This seems to be absolutely correct when we look at it in the context of our society and as the protagonist of this novel Nilanjana (Nila) struggles with this thinking of the society all her life. Nasrin's French Lover is an Indian girl who challenged patriarchy and freed herself from the bondages imposed on her by the male dominated society. Her journey led her from ignorance to knowledge, from silence to speech, from racial and gender oppression to liberated life. The work records the transformation of a submissive Indian bride to an independent woman who boldly raised her voice against the institutions like heterosexuality, marriage and child-bearing. Racism is also a kind of discrimination towards someone on the basis of ethnic group or skin colour. The power is centred on racial hatred or xenophobia thereby subordinating and mistreating specific racial groups. French Lover reveals a number of shocking racist events that Nilanjana, an Indian bride had to experience in a foreign land.

At the airport, Nilanjana was ill treated by the authorities and was contempt when she gave an amount of money considering it as worthless piece of paper. Her passport was scanned under the machine only because she was dark coloured while the white's passport was not scanned as they were considered to be true. This shows how negatively the whites treat the blacks or the Hispanics. She and another Sengali was sent to the corner without any reason. They yelled at her, "you red sari, shut up, go and stand at the corner". She questioned the officials on their decision to send her back home to which there came no answer as the whites felt no need to answer a black. Though she had a legitimate passport, visa and

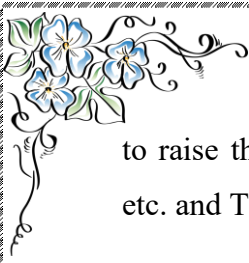
currency, she had to wait for the mercy of Monsignor Bess to stay in the country.

Nila assumed that all the troubles that she went through was due to the change in her name. Instead of her husband's name she used her father's name as her surname. But to her surprise Sunil reveals, "even if you had the same names, everything would have been the same" for "the colour of your skin is not white enough and your passport is not of a rich country". This draws the bare picture of racial discrimination practiced in France. On the way to Kishan's house, Sunil and Chaitali expressed their hatred towards the blacks who were considered the reason for all the miseries and sufferings they had to undergo. Sunil tells, "those blacks have made our lives hell" are clear indicators of stereotyping. Identity is considered to be a term given to define only the rich, powerful whites. The racial discrimination that Nila experienced is a microscopic representation through which Nazrin experiences terrible gender discrimination.

Nasrin understands society to be a framework of rules and regulations for women. Society has assigned a three-part role to woman: being a woman, wife and mother. A woman has no right to live for her own self; she has to live a selfless life for her family. Considered as a subservient, dependent, domestic creature she has no dreams and ambitions of her own. In order to liberate women from such chains she should be freed from the mystique created by patriarchy on woman. Nasrin led Nila through a road that enabled her to find a free self for her. Nasrin draws a clear picture of woman subordinated at household administration. Kishan Lal is pictured as the master who assigned the household works to Nila: "You have to keep the house. I am not good not at all this...you do. You are a woman"

Apart from prohibiting her from wearing the dress of her choice her literary skills are devalued. Her knowledge, education and capacities are treated worthless compared to that of a man. The assumption of intellectual inferiority of woman proves helpful for man to ignore the suggestions of women from the mainstream. Kishan demotivates her by telling her the unimportance of the education she had. Kishan asked Nila, "Why are you so proud of your education? It is not as if you are a doctor or an engineer. What can you do with your degree in Bengali literature? You can't earn a single franc. You will have to depend on me all your life. You have no other choice. So quit that ego."

Only if, as Virginia Woolf remarks, "She has economic independence a woman can find her free self. Until then, she will be a caged bird who is obliged to depend on the income of man. There are so many questions about women's conditions which are still unsolved and still never raised by anyone." So, it can be concluded that female writers show great courage

to raise their voice about patriarchy, domestic violence, gender inequality, sexual violence etc. and Taslima Nasrin's "French Lover" plays a great role in this.

Komal Jangra
Assistant Professor in English

William Wordsworth

William Wordsworth, an English poet, said, "Poetry is the first and last of all knowledge - it is as immortal as the heart of man". He also said, "Poetry is the spontaneous overflow of powerful passion". Here are some memorable lines from the mighty pen of Wordsworth:

"The best portion of a good man's life: his little, nameless unremembered acts of kindness and love."

"Fill your paper with the breathings of your heart."

"Wisdom is oft-times nearer when we stoop, than when we soar."

"Poetry is the spontaneous overflow of powerful feelings: it takes its origin from emotion recollected in tranquility."

"Nature never did betray, the heart that loved her."

"The music in my heart I bore, long after it was heard no more."

"Poetry is the first and last of all knowledge - it is as immortal as the heart of man."

"A simple child, that lightly draws its breath, and feels its life in every limb. What should it know of death?"

"Suffering is permanent, obscure and dark, and has the nature of infinity."

Mehak
Roll No 50006 Class BA I

The Beauty of Four Seasons

"Spring is a season when flowers bloom, And drive away the gloom.

The skies are clear, and life cheers.

Summer brings days that are warm and bright, They are short but filled with light.

Autumn turns the leaves to gold, And beautiful stories are told.

Harvests are near, and it's time to cheer.
Winter is a beautiful and dreamy season,
With snowflakes falling, it's pure magic and reason. Fire helps us relieve from the cold,
And blankets are there to keep us bold.
Each season brings its own unique beauty and joy, Find some laughter, let your worries
destroy.
Life comes only once, so just enjoy!"

Amanpreet Kaur
Roll No: 50020
Class B.A. I

Some Fun Facts about English Language

- English actually originates from what is now called North West Germany and the Netherlands.
- The phrase “long time no see” is believed to be a literal translation of a Native American or Chinese phrase as it is not grammatically correct.
- “Go!” is the shortest grammatically correct sentence in English. Find out some of the longest words in the English language.
- The original name for butterfly was flutterby.
- About 4,000 words are added to the dictionary each year.
- The two most common words in English are I and you.
- 11% of the entire English language is just the letter E.
- The English language is said to be one of the happiest languages in the world – oh, and the word “happy” is used 3 times more often than the word “sad”!
- 1/4 of the world’s population speaks at least some English.
- The most common adjective used in English is “good”.
- The most commonly used noun is “time”.
- The word “set” has the highest number of definitions.
- Month, orange, silver, and purple do not rhyme with any other word.
- English is the official language of 67 countries.
- 90% of English text consists of just 1000 words.
- There are 24 different dialects of English in the US.
- The word ‘lol’ was added to the Oxford English Dictionary in 2011.

Harmandeep Kaur
Roll No 3826
Class BA I

Hearts in Waiting

In the heart's depths emotions flow, In the mind, thoughts freely grow, Words whisper by my side they stay, And in my world, love finds its way.

Fingertips trace lines so fine, Eyes wait for a sight divine, Nothing exists without you near, Tell me, when will you appear?

In crimson words, your name I write, Calling you, my heart takes flight.

Longing to hear your footsteps near, At your feet, I'll offer prayer.

Wishing you wellness, every day, When will that moment come our way? When you, beside me, will alight,

Tell me, when will that be, just right?

You'll hear my tale, a story spun, Two hearts, in sync, as one begun.

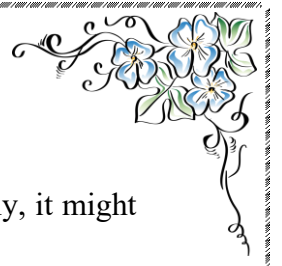
The heart feels sure, you'll find your way, When you arrive, oh, do say!

Karanveer Singh
Class: BSc.
Roll No: 1399

Artificial Intelligence

'AI' or artificial intelligence has revolutionized the world in the past few decades. Well! It refers to the development of computer systems that can perform tasks that typically require human intelligence. It has roots deep in the past. In Greek Mythology, it is said that the concepts of AI were used. The model of 'Artificial Neurons' was first brought forward in 1943 by Warren McCulloch and Walter pits. In 1950, a research paper related AI was published by Alan Turing titled 'computer machinery and Intelligence'. The term "ARTIFICIAL INTELLIGENCE" was first coined in 1956 by John McCarthy, the father of artificial intelligence. We can say that AI is the future of the world.

Artificial intelligence has made huge advances recently due to more computing power, big data and better algorithms. AI can now match or beat humans at specific tasks like games, image recognition and language processing. However, AI still lacks general intelligence and common sense. More research is needed for AI to achieve complex reasoning, creativity and social skills. As AI advances, policy makers need to address ethical concerns around risks and

benefits to ensure these powerful technologies benefit humanity.

"Success in creating AI would be the biggest event in human history. Unfortunately, it might also be the last, unless we learn how to avoid the risks".

Noorpreet Kaur
Class: B. Sc.
Roll No. 2696

“Dear Hard Work...”

A letter to the single most difficult thing in life that either ends up breaking you, or it saves you.

Dear Hard Work...

I used to hate you. When you called my name, I heard it but I ran away from you. When I knew you were coming, I used to hide from you. When you influenced others to talk to me, I quickly made excuses to get away from you. Afraid of the pain because I didn't want to get hurt. Afraid to fail, so I didn't even try. Afraid of your name because of what you have done to others.

Who do you think you are, making me so afraid of who you are? Reflection in the mirror, shadow behind me... I take one step, and you are still ahead of me. Sweat in my face, tears in my eyes. Is there anything that you can't do?

Now look at me. You made me who I am today and because of you, I have this never-losing, never-giving-up attitude. Quitting? That's not in my vocabulary. When they quit, I keep going. When they sleep, I work harder. When they say that I can't and count me out, I show them that I can. When I tell them about my dreams and they laugh, I make sure to laugh last. I am a dream chaser. That means I chase my dream and no one else's. Only I can defeat me. It's me against this work you put on it. There's no losing.

I will not lose!

I came this far and I am not stopping now. Oh, hard work, my dad was right about you. You do pay off, and because of that, I love you. How can I not? I am no longer hiding from you. I am waiting for you. As a matter of fact, where are you? I need you.

I trust hard work!

A.P. Gagandeep Sharma

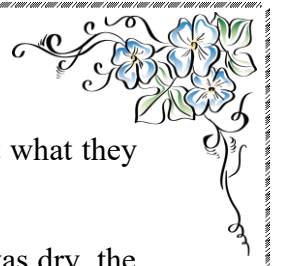
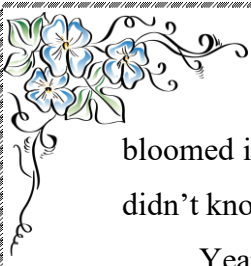
Some Interesting Facts about Flowers

- **Diversity:** There are over 400,000 species of flowering plants in the world.
- **Pollination:** Flowers are vital for pollination, which helps in the reproduction of many plants. Bees, butterflies, and other insects are key pollinators.
- **Colour Significance:** The colour of a flower often indicates its type of pollinator. Bright colours attract bees and butterflies, while white or pale flowers often attract nocturnal pollinators like moths.
- **Symmetry:** Many flowers have radial symmetry (the parts are evenly distributed around a central point), while others have bilateral symmetry (with two mirror-image halves).
- **Fragrance:** Some flowers produce strong fragrances to attract pollinators, and their scent can also act as a deterrent to pests.
- **Life Cycle:** Flowers play an essential role in the plant's life cycle. After pollination, the flower typically produces seeds, which grow into new plants.
- **Edible Flowers:** Many flowers are edible, like pansies, violets, and nasturtiums, which are used in cooking and garnishing.
- **Historical Significance:** Flowers have held symbolic meanings throughout history, often representing love, beauty, or mourning. The "language of flowers" (floriography) was popular in the Victorian era.
- **World's Largest Flower:** The Rafflesia Arnoldian, also known as the "corpse flower," is famous for its enormous size and strong odour of rotting flesh, which attracts its pollinators, carrion beetles and flies.
- **Medicinal Properties:** Many flowers, such as lavender, chamomile, and hibiscus, are used for their medicinal properties and in the making of teas or oils.

Vivek Sharma
Class B.A.II
Roll No. 5373

The Seed of Hope

In a small village nestled between hills, there lived an old gardener named Tomas. He was known for having the most beautiful garden in the entire village, where vibrant flowers

bloomed in every colour imaginable. People came from miles around to see it, but what they didn't know was that Thomas' garden wasn't always this way.

Years ago, the garden had been barren. Not a single flower grew. The soil was dry, the trees withered, and even the sun seemed reluctant to shine. Tomas, however, never gave up. He spent his days in the garden, tending to the soil, watering it, and whispering to the earth as though it could hear his words.

One day, a young boy from the village approached him, curious. "Tomas," he asked, "why do you still spend so much time here? Nothing ever grows. You can never fix this." Tomas smiled and knelt down, holding a small seed in his hand. "This seed," he said, "may seem insignificant now, but it holds the promise of something beautiful. If I give up on it, it will never have the chance to bloom. I plant it with hope and patience, even when I cannot yet see the result."

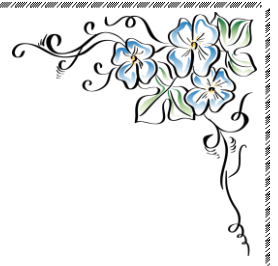
The boy was skeptical, but Tomas gently placed the seed into the soil. Days turned into weeks, and the boy visited often, seeing no change. But Tomas kept coming back, never losing faith. Eventually, the tiny sprout appeared, then a bud, and over time, a magnificent flower began to bloom, its colours more brilliant than anything the boy had ever seen. One day, the boy returned to Tomas, eyes wide with amazement. "How did you know it would work?"

Tomas chuckled softly. "I didn't. But hope and patience are like the seeds we plant. Sometimes, the results aren't immediate. But with time, effort, and belief, even the hardest of challenges can bring something beautiful." The boy left with a newfound understanding: Even when it seems like nothing is changing, persistence and faith can transform the impossible into something extraordinary.

Sahil Bawa
Roll No: 5374
Class: BA II

Life Comes Once

Life comes once, So don't be a dunce
Achieve the things you want, Don't use the word I can't
Enjoy the life and make memories, Which last for centuries
Make your name so proud, To shine in crowd

Don't trouble people for your taste, This is just your time waste
Grow with time more and more, As life not always open door
Ignore the problems and punches, Because life comes once

Harmanpreet Kaur Roll No 3683 Class BA I

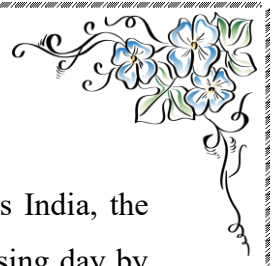
Real V/S Reel

Life strikes in reels,
rather than of real social media expose, aren't easy to heal.
Reality is what you feel, not that you watch on a reel Social media expose,
it's a dangerous deal.
Success is what you get in real, not the likes you got on a reel Social media expose,
is life thundering appeal.
Friends are those we made in real,
not a those we get on insta wheel Social media expose,
is a suicide on kneel.

Harmanpreet Kaur
Roll no- 3683
Class- BA I

Higher Education and Migration Trends

A student's mindset is shaped from the very beginning in such a way that they are shown dreams of traveling from Earth to the Moon. It is within these dreams that the student continues to progress. After school, their steps towards college further elevate the flight of their dreams. From here, their journey through college begins. It can be related to any department of Arts, Science, IT, IIT or Skill Hub. After getting admission to any one of them, the higher education of the student begins. According to their field, they expected more and more comfortable as well as highly- paid jobs. It is the most crucial part of their education. During their course as well as after completing their course they begin thinking about their

employment. But unfortunately, they did not get any of them.

Due to the lack of employment, the biggest problem of Punjab as well as India, the trend of migration begins. The number of youngsters who are migrating is increasing day by day. But if it is figured out, this problem is being found the most in states like Punjab. Punjab, the land which is considered to be the most prosperous of the entire country, the youth here are also giving priority to migration. It is the right time to think about why this migration problem is increasing day by day. Efforts are needed to stop this migration.

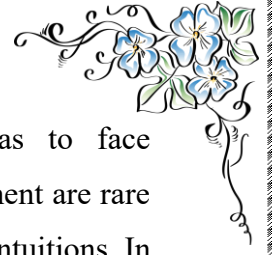
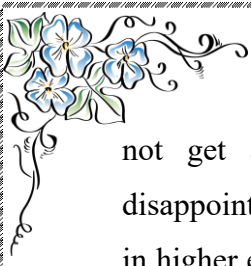
Changing mindset is the top among the rest of the reasons for the problem of migration. They are giving priority to other immigrant countries leaving their area. The living conditions of other countries, the climate, the environment, and the big cities are the center of attraction for our people to go there. Children want to live, think, and dress by their own will, they don't like any kind of interference. That's why they prefer to live in another country to live their own life henceforth this is also one of the important reasons to migrate to developed countries.

Security and respect are the two factors are the most important pillars of every society. It is mostly observed that today's children and adults are giving importance to migration because people in other countries consider themselves more secure than us. Also, the idea that every individual is given due respect is a common perception. All are equal, from a sweeper to the Prime Minister, this is a great truth. Girls are more protected. In other countries the laws are very strict, everyone acts within the law.

One of the major reasons for migration is that students get good employment along with education, which helps the student manage his expenses. Even after completing their education, they can easily find jobs in developed countries. Due to unemployment in India, students prefer to go abroad.

Migration is also a part of compulsion in which there are many reasons such as push factors are poverty, lack of work opportunities, unemployment and underdevelopment, poor economic conditions, lack of opportunities, exhaustion of natural resources and natural climates, scarcity of cultivable land, unequal distribution of land, low agricultural productivity etc.

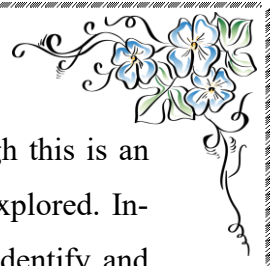
As we have already discussed some aspects of higher education at the beginning of this article, if we look at the higher education system of our country, it needs a lot of reforms. Most of the students get admission in higher education thinking that their knowledge will increase, but our higher education is only based on theoretical knowledge, so the students do

not get any practical education. So, in higher education, the student has to face disappointment. Students are restricted to books only. Courses related to employment are rare in higher education. Lack of skill courses is pointed out in most higher education intuitions. In those, which are running skill courses, the skill education is not properly given to the students. Due to this, they have to face disappointment. Another major problem is seen in higher education, where students enroll only in name, they do not take any classes. That's why the students have no knowledge about their higher education, only the nominal degree reaches their hands. It is not right for our educational structure. This is where higher education ends. Henceforth the trend of student's is decreasing towards higher education and increasing towards migration. The state of higher education is on its last leg nowadays. Students are not getting higher education according to their needs. Due to this the trend of migrating among them is increasing day by day. Students are not getting the level of education they should be. Also, a big problem is that our higher education is not related to employment. Students do not get employment along with their studies. While in expatriate countries, students are given the facility of employment along with education, with which they can manage their expenses. But such facilities are not provided in our country, due to which the level of our higher education is getting lower day by day and the condition of our higher education structure is getting worse.

Our best-performing students are migrating. Students, who are left in the country, have no interest in studies. Due to this, higher education courses and colleges have reached the brink today. We need to find solutions to save higher education. New skill courses need to be implemented to increase the trend of students toward higher education. Skills courses should include intensive training. To increase the trend of students towards higher education, they should be given practical knowledge along with written education. It is also important to have worldly knowledge in higher education. Students should be trained to face every problem related to living in society and their personal life. There should be some courses in higher education to enhance the personality and thinking power of the student. In society, students feel safe and can speak their words to society, and can make changes in society. Students should be physically and mentally fit. Students should get employment along with education so that they can manage their expenses. Economically, they should not depend on anyone.

Ultimately, we are living in a period of transition. Almost one lakh Punjabis are going abroad every year and the number of the migration is increasing with each passing year. As Monica Boyd points out, migration is not always a random movement of poor people. Therefore, it becomes important to conduct a spatial study to understand these phenomena and

draw patterns and conclusions to understand the change and plan better. Although this is an intriguing phenomenon, the field of migration research has remained largely unexplored. In-depth studies have rarely been conducted. In this study of migration, we try to identify and graph the causes of migration by discussing with Punjabis and collecting today's data along with published data from universities, villages and cities of Punjab, so that the reasons for migration can be ascertained. Provide sources of information on factors and motivations for people to migrate. I have tried to identify patterns and trends in studying all of these, and whether these patterns match the theories of migration available to us.

Asst. Prof. Sukhdeep Kaur

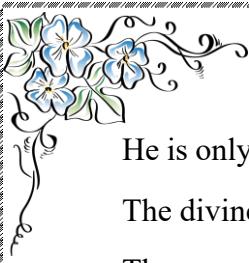
Motivational quotes...

1. Remember nothing is impossible for you, you can do what you never thought.
2. Life is one and time is also limited so live for yourself rather than waste it for others.
3. Every day is special if you think "Every moment is memorable", if you feel "Everyone is unique" and if you see "Life is beautiful".
4. Mistakes are proof that you are typing.
5. Learning is a treasure that will follow its' owner everywhere.
6. Don't be pushed by your problem. Be led by your dreams.
7. Be a voice, not an echo.
8. Great things never come from comfort zones".
9. Your potential is endless. Go do what you were forgetting.
10. Success is a journey, not a destination.

Veerpal Kaur
Class BA 1
Roll No 3722.

The True Love

The love of true kind, is blind and heaven's wind.
Don't run behind, the mind's defined,
but to bind the heart, with the Mastermind (GOD).
In the divined mode, who happened to dined with GOD,

He is only one, who has done, to decode the hearts' code.

The divine ties are beyond the lust, and thirst of devil-like eyes.

The eyes, which try to load, the scene of GOD, from nature and every creature, are of divine measure.

Gurdeep Singh

Class B.A. I

Roll No: 7326

Motivational Thoughts

1. "Dream big, start small, but most importantly, start."
2. "Success isn't always about greatness. It's about consistency. Consistent hard work leads to success."
3. "Your only limit is the one you place on yourself. Break it, and see what's possible."
4. "Every day is another chance to rewrite your story."
5. "You don't have to be perfect to inspire others; just let them see how you embrace your journey."
6. "Even a small step forward is still progress."
7. "Every day is a blank canvas; what you create depends on your mindset and effort. Focus on progress, not perfection, and let each step take you closer to your goals."
8. "The only way to achieve the impossible is to believe it is possible."
9. "Don't wait for opportunity to knock. Build the door and open it."
10. "Success is the sum of small efforts, repeated day in and day out."
11. "The harder you work for something, the greater you'll feel when you achieve it."
12. "Your mindset determines your future. Think big, act bold."
13. "The road to success is dotted with many tempting parking spaces—keep moving forward."

Lovepreet Kaur

Roll No: 13071

Class: BA II

Beyond the Screen

Once, there was a young woman named Maya, who was deeply in love with social media. Her mornings began with scrolling through her feed, checking every like, comment, and post. She reveled in the world of filtered perfection and constantly sought validation from the digital crowd. As the days passed, she began to notice something.

Her friendships in real life grew shallow. Instead of meaningful conversations, she found herself distracted by her phone. Her confidence, once rooted in her own achievements, now relied on the approval of strangers behind screens. She missed out on real-life experiences, often choosing the virtual world over moments that mattered.

One day, Maya attended a gathering with her closest friends. While everyone was engaged in a lively conversation, she sat in a corner, absorbed in her phone. She realized that the posts she was so obsessed with, the likes that gave her a temporary boost, didn't make her feel fulfilled. The warmth of a genuine connection felt distant, drowned out by the noise of online life.

Maya took a step back, unplugging for a while. She rediscovered the beauty of face-to-face interactions and realized that true validation doesn't come from a screen—it comes from within. She found peace in her own life, no longer seeking constant approval from the digital world.

Her story serves as a reminder that social media is a tool, but it should never replace real, authentic connections.

Sukhpreet Singh
Roll No: 5474
Class: BA II

Examinations

Examinations have long been a cornerstone of educational systems, but their impact on students' well-being and true learning is being questioned more than ever. While exams aim to measure academic knowledge and encourage discipline, they often create unnecessary pressure and stress, leading to mental health challenges for many students. The focus on rote memorization and time-bound problem-solving does not always reflect a student's deeper understanding or creative abilities, nor does it assess critical life skills such as collaboration and communication. Furthermore, the current examination system can sometimes leave little room for students to express themselves or develop a love for learning, as the emphasis shifts more toward grades than genuine intellectual curiosity.

Alternatives like project-based learning, oral exams, and continuous assessments have gained traction as they provide a more well-rounded evaluation of students, allowing them to demonstrate practical skills, innovation, and deeper comprehension. As education becomes more personalized, there is an increasing need to move away from a one-size-fits-all approach, fostering learning environments where students can thrive beyond the constraints of traditional exams.

Sukhpreet Kaur
Roll No: 11505, Class M. A. English I

Through the Storm: The Strength in Suffering

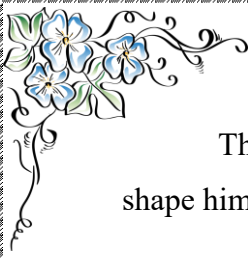
Once, there was a young man named Aarav who lived in a small village. He had a simple life, but it wasn't without its hardships. His family struggled to make ends meet, and he often worked long hours in the fields to help. Despite his efforts, things didn't seem to improve, and the weight of responsibility wore him down.

One day, a powerful storm swept through the village, destroying his family's crops. His father, heartbroken, fell ill and could no longer work. Aarav now had to take on even more, working tirelessly to rebuild what was lost, but the more he tried, the further away hope seemed.

Weeks turned into months, and the strain took its toll on Aarav's spirit. He felt as though the universe was against him, that no matter how much he suffered, the challenges kept coming. His body ached, and his heart felt heavy. In moments of quiet, he would sit alone, feeling the weight of his world pressing him down.

One evening, as Aarav walked through the village, he met an old man who had been through many hardships of his own. The old man smiled and said, "You are carrying the weight of the world on your shoulders, my child. But know this: suffering is not forever. It is through these trials that you will grow stronger, more resilient. The sun always rises after the darkest night."

Aarav didn't fully understand the old man's words then, but he took them to heart. As the years passed, the struggles continued, but Aarav began to find strength in his suffering. Each challenge taught him something new, and though his journey was difficult, he learned to carry it with courage.

Through his pain, Aarav discovered that suffering, though harsh, had the power to shape him into someone who could endure, and ultimately, rise above it.

Ramanpreet Kaur Roll No: 1531
Class: M. A. English II

Memories

Memories, like wisps of smoke, drifting in and out of mind, Some are bright and clear as day, others faded, hard to find.

Memories of laughter and joy, of love that felt so true,

Of moments that we shared with those, whom we bid a fond adieu. Memories of struggles and pain, of tears we shed alone,

Of hardships that we overcame, to make our hearts a home.

Memories of childhood days, of innocence and wonder,

Of dreams that we held in our hearts, and stories that we spun with thunder.

Memories, they shape our lives, in ways we cannot measure, They're woven into our very souls, A treasure we'll always treasure.

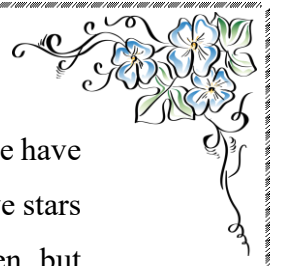
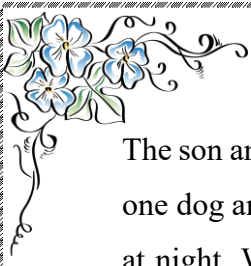
Satveer Kaur
Roll No – 3103
Class- B. Com II

The Real Wealth

One day, a rich man decided to take his son on a trip to the country. The wealthy man wanted to show his son how the poor people live, so he could be thankful for his wealth.

They spent two days on a farm of a very poor family.

On their way home, the rich man asked his son, "How was our trip with this poor family and what did you learn?"

The son answered, "I saw that we have servants to serve us, but they serve others. We have one dog and they have four. We have imported lanterns in our gardens and they have stars at night. We buy our food, but they grow theirs. We have a big pool in our garden, but they have a creek that has no end. We have large walls to protect us and they have friends to protect them. "Finally, the son added, "Thanks dad for showing me how poor we are."

Khushdeep Singh
Roll No: 3045
Class: B. Com I

The Journey of Time

Time flows like a river, silent and deep, Unseen in its passage, yet it never sleeps.
It carries the moments, both bright and dim, And whispers of future, on a soft, steady hymn.
From dawn's first light to the evening's glow, Through seasons that pass and winds that blow,
It weaves through the fabric of life, so grand, Leaving its traces on the shifting land.
It moves in the laughter, it moves in the tears,
It drifts through the calm and crashes through fears. It builds the moments, both great and small,
And tells the stories of one and all. With every tick, the past fades away,
As the present blooms in a brilliant display. The future's a mystery, wrapped up in time, A dance of unknowns, a rhythm sublime.
It holds our joys, our sorrow, our grief, It gifts us with memories, beyond belief. We chase its footsteps, trying to run,
But it remains, untouchable, like the sun. In the quiet corners of forgotten years,
Time lingers softly, among unspoken fears. Yet in its embrace, we find a spark,
A sense of meaning in the dark.
For every moment spent, both fleeting and brief, Is a thread in the tapestry of belief.
And though it slips by with no word or sign, We're all bound together by the march of time.
So let us cherish each step we take,
For the journey of time is ours to make.
In each fleeting second, both vast and small, We find our purpose, our reason, our all.
For time, though endless, is not to be rushed, Its beauty lies in moments hushed.
And though we cannot stop its endless flow, We live in the light of the seeds we sow.

Jasmeet Kaur
Roll No: 9130
Class: B. Com I

The Golden Coin

Once, in a small village, there lived a poor farmer named Arun. One day, while working in his field, he discovered a golden coin buried in the soil. Excited, he decided to keep it and use it to improve his life. But as he walked home, he saw a starving old man asking for food.

Arun thought for a moment. He could use the coin for himself, but he knew the old man needed help more. So, he gave the golden coin to the man. The old man smiled, revealing himself to be a wealthy merchant in disguise. He thanked Arun for his kindness and, in return, gave him a bag of gold coins.

The next day, Arun used his newfound wealth to improve his farm, and he continued to help others in need whenever he could.

Moral: Kindness and selflessness are often rewarded in ways we least expect.

Simran
Roll No: 3809
Class: B.A.I

ਦੁਮੇਲ

(2024-25)

ਹਿੰਦੀ ਭਾਗ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਮੁੱਖੀ

ਨੀਤੂ ਰਾਣੀ

ਐੱਮ.ਏ. ਹਿੰਦੀ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ , ਬੁਢਲਾਡਾ

विषय सूची

1	संपादकीय	डॉ. कुलवंत सिंह
2	विद्यार्थी संपादकीय	नीतू राणी
3	हिन्दी अपनाओ	रखवीर कौर
4	गज़ल	अनीता राणी
5	राज़ हुआ करते हैं	सुखवीर कौर
6	आखिर कब तक	पंकज कुमार सिंगला
7	इन्सान	लवप्रीत सिंह
8	खून के चिराग	प्रभजोत सिंह
9	घड़ी की सूई	सबरजीत कौर
10	ज्ञान का मटका	बूटा सिंह
11	करामात	जगदीप सिंह
12	आधुनिक शिक्षा प्रणाली	अमनदीप कौर
13	नशा	सुनीता राणी
14	विचारों की धारा	रमनदीप कौर
15	साहित्य अकादमी	कुलविंदर कौर
16	ज्ञानपीठ पुरस्कार	नवदीप कौर
17	गीता उपदेश (जीवन का सार)	मलकीत कौर
18	आइसक्रीम की एक डिश	शवेता
19	सभ्यता का परिचय	मनीश
20	शिक्षक दिवस	जसविंदर कौर
21	अनुशासन का महत्व	जसविंदर कौर
22	सादगी	रवीना
23	सफलता की सीढ़ी	लवप्रीत सिंह

संपादकीय

घर से मस्जिद है बहुत दूर चलो यूं कर लें,
किसी रोते हुए बच्चे को हँसाया जाए।

मनुष्य संवेदनशील और संचेतन प्राणी है। वह अपने हृदय की प्रत्येक अनुभूति को किसी न किसी प्रकार व्यक्त करना चाहता है। अपने चारों ओर वह जो कुछ देखता, सुनता या अनुभव करता है, उससे उसके हृदय में एक तीव्र प्रतिक्रिया उत्पन्न होती है। उस प्रतिक्रिया को शान्त करने के लिए हृदय में अनेक जिज्ञासाएँ उठती हैं जिसका यथोचित समाधान ही उसे संतुष्ट कर पाता है। उस उचित समाधान के लिए मनुष्य जो कुछ सोचता है, यदि उसे शब्दों से प्रकट किया जाए तो वह साहित्य कहलाएगा।

साहित्य मानवजीवन की सर्वोत्तम उपलब्धि है प्रत्येक व्यक्ति इसकी रचना नहीं कर सकता। - जीवन के उतारचढ़ावों का अनुभव सभी करते हैं -, प्रकृति के सुन्दर रूप को सभी देखते हैं, खुशी के समय आनन्द और दुःख के समय उदासी की रेखाएँ भी प्रत्येक के मुख पर दिखाई देती हैं, किन्तु इन सब अनुभूतियों को अपने हृदय से निकाल साहित्य के रूप में ज्यों की त्यों रख देना सभी के सामर्थ्य की बात नहीं। समय पर समय संवेदनशील और चिन्तन व्यक्ति अपनी अनुभूतियों को अभिव्यक्ति दे जनमानस के - अपना उतरदायित्व निभाते आए हैं। विद्यार्थी जीवन में इस कार्य का महत्व ओर भी बढ़ जाता है। जीवन के इस पड़ाव में विकास की अनन्त सम्भावनाएँ, अनन्त आशाएँ, रचनात्मक शक्तियाँ प्राप्त होती हैं, परन्तु यदि उनकी रचनात्मक शक्तियाँ अविक्सित एवं अतृप्त रह जाएं तो वह जीवन को जीने योग्य कदापि नहीं समझ पाएगा।

हिन्दी साहित्य से सम्बन्धित व स्नेह रखने वाले विद्यार्थियों ने अपनी क्षमता के अनुरूप जिस प्रकार की रचनाओं का इस सेक्शन में उल्लेख किया है वह सराहनीय है। उन्होंने अपने उद्गारों को शब्द देने की भरसक कोशिश की है। यही समय है जब वह अपने भीतर अनुशासन, सदाचार और आत्मविश्वास को भर अपनी मंजिल को पा सकते हैं। विद्यार्थी वर्ग समय के ऐसे पड़ाव से गुजर रहा है, जहाँ उसके सामने बहुत से रास्ते हैं। बहुत से लोगों को उनसे बहुत उम्मीदें हैं। उन्हें सही रास्ते की तलाश कर उम्मीदों पर खरा उतरना है। वह ऐसा करना आज से ही आरम्भ कर दें।

बुझा सका है भला कौन वक्त के शोले,
ये ऐसी आग है जिसमें धुआँ नहीं मिलता।

डॉ कुलवंत सिंह .
हिन्दी विभाग
गुरु नानक कॉलेज, बुढलाडा

विद्यार्थी संपादकीय

मानव इतिहास के प्रारम्भ से ही अपने चारों ओर के पर्यावरण में रूचि रखता आया है। अदिम समाज में प्रत्येक व्यक्ति को अपन अस्तित्व हेतु अपने पर्यावरण का समुचित ज्ञान आवश्यक होता था। मनुष्य ने अग्नि तथा अन्य यन्त्रों का प्रयोग पर्यावरण को परिवर्तित करने के लिए सीखा। जाँच और भूल विधि द्वारा मानव अपने पर्यावरणीय ज्ञान में वृद्धि करता रहा है। धीरेधीरे पर्यावरण से सम्बन्धित ज्ञान का भण्डार - इतना विस्तृत एवं वृहद् हो गया कि इसे एक विज्ञान का रूप दिए जा सकनेकी स्थिति आ गई और पर्यावरण अध्ययन के व्यवस्थित रूप 'पर्यावरण विज्ञान' का जन्म हुआ।

जीवों के चारों ओर की वस्तुएँ जो उनकी जीवन क्रियाओं को प्रभावित करती हैं, वातावरण का निर्माण करती हैं। यथार्थ में जीव और पर्यावरण एक दूसरे पर निर्भर हैं। एक की दूसरे से पृथक सत्ता की कल्पना करना असम्भव है। सभी जीवों का अस्तित्व चारों ओर के पर्यावरण पर निर्भर करता है। पर्यावरण जीवों को आधार ही प्रदान नहीं करता वरन् उनकी विभिन्न क्रियाओं के संचालन के लिए एक माध्यम का भी कार्य करता है।

अन्य जीवों की भांति मानव भी पर्यावरण का एक अंग है, परन्तु अन्य जीवों की तुलना में मानव में अपने चारों ओर के पर्यावरण को प्रभावित तथा कुछ अर्थों में नियन्त्रित कर पाने की पर्याप्त क्षमता है इसी कारण मानव का पर्यावरण के साथ सम्बन्ध को अधिक महत्व दिया जाता है।

विगत सौ वर्षों में मानव ने आर्थिक, भौतिक तथा सामाजिक जीवन के प्रत्येक पक्ष में प्रगति के लम्बेइससे उसका स्वयं का हित - लम्बे कदम उठाए हैं। उसकी इन क्षेत्रों में प्रगति का मात्र एक उद्देश्य था- हो। उसने इस प्रगति के पर्यावरण पर पडने वाले प्रभावों की ओर तनिक भी ध्यान नहीं दिया।

जीवन के विभिन्न क्षेत्रों की प्रगति का मूल्य स्वयं मानव ने पर्यावरण की वृहद् समस्याएँ उत्पन्न करके चुकाया है जो जल प्रदूषण, धुएँ द्वारा प्रदूषण, घटते वन्य जीवन, पर्यावरण के पेस्टनाशियों द्वारा विषकरण, विकिरण के जैवीय दुष्प्रभावों, अस्थिर पारिस्थितिक तन्त्रों, प्राकृतिक सम्पदा के दुरुप्रयोग, जनसंख्या में असामान्य वृद्धि, शहरीकरण, लोगों की छोटेछोटे क्षेत्रों में बढ़ती भीड़ के रूप में दिखाई देती - हैं। यह सब व्यक्तिगत तथा सामाजिक पर्यावरण को न समझ पाने तथा मानव एवं पर्यावरण की परस्पर प्रतिक्रिया को न समझ पाने के फलस्वरूप-क्रियाही हुआ है। इसी कारण यह समस्याएँ दिनोंदिन अपना - विकराल रूप धारण करती चली जा रही हैं।

नीतू राणी
एम. ए. (हिन्दी)-द्वितीय

राज़ल

दरिया आँखों का लफजों में कल उतरते देखा है
बंजर जमीं को भी बेबस जल छलकते देखा है।-
हम झुके तो वो खुद को खुदा समझ बैठे
मगर, कल मंदिर में, उनको नाक रगड़ते देखा है।
सवाल सैकड़ों थे मगर बोलते भी क्या पत्थर
जब पत्थरों पे गुजरी उन्हें भी तड़पते देखा है।
हमारी पनाह में रहना जो तौहीन समझते थे
इसी पनाह के लिए उन्हें आप तरसते देखा है।
वो क्या देंगे अपनी बे गुनाही का सबूत मुझे-
आँख बचाकर हमने जिन्हें निकलते देखा है।
हम मोम थे जो पिघल कर भी संभल गए
उस काँच को जब भी देखा बस बिखरते देखा है।
हैरानी हुई हमें ये हाल हथ्र देखकर-ए-
कि हमारी बफा की छांव में बदन उनका झुलसते देखा है।

अनीता राणी, एम. ए. (हिन्दी) – प्रथम

राज़ हुआ करते हैं

हमराज भी कहाँ हमराज हुआ करते हैं
हुए किसी के अपने यहाँ राज़ हुआ करते हैं।
जो फिजाओं में गूँजे सिर्फ़ उनका क्या कहना!
खामोश दिलों में भी लाखों साज हुआ करते हैं।
सुना है ताज-ए-बड़ा खूबसूरत है मुमराज !
इशकशहर में लाखों ताज हुआ करते हैं।-ए-
बडी है मोहब्बत, सभी मशरूफ हैं इसमें,
मोहब्बत के सिवा भी लाखों काज हुआ करते हैं।
सुकून हो मोहब्बत में ये हसरत है सबकी,
इश्कगम के नजारे भी लाजबाव हुआ करते हैं।-ए-
तेरा टूटे कोई ख्वाब तो गम न करना ,
दो वक्त की रोटी कुछ लोगों के ख्वाब हुआ करते हैं।

सुखवीर कौर, बी. ए. – तृतीय

आखिर कब तक

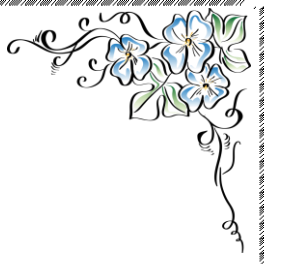
कब तक हम क्रिकेट मैच रद्द करते रहेंगे
कब तक मासूम इस नफरत में मरते रहेंगे
कब तक हिन्दू सूर काँट रहेंगे
कब तक मुस्लिम गाय का शोरबा बाँटते रहेंगे
कब तक नारियल हिन्दू कहलाता रहेगा,
कब तक खजूर मुस्लिम कहलाएगा
कब तक हम मंदिरशिवालों में बटते रहेंगे-
कब तक हम रोटी के टुकड़ों के लिए कटते रहेंगे
कब तक मजहबी दंगों वाले लोेग फलते रहेंगे
कब तक तिरंगे देश में जलते रहेंगे
कब तक हम एक दूसरे पर इलजाम लगाते रहेंगे
कब तक हम दंगों के डर से ख्वाब जलाते रहेंगे
क्यों करते हम यकीनमुस्लिमान पर-हिन्दू-ए-,
जब 'पंकज' यकीन ही नहीं रखना
और न चलना गीता और कुरान पर

पंकज कुमार सिंगला
एम.एस-सी. (मैथ) द्वितीय

इन्सान

ज्ञान तो बहुत इकट्ठा कर लिया
मगर फिर भी जाहिल रह गया है।
सूटबूट-, खानापीना सब पाश्चात्य ढंग का हो गया-
अपनी ही सभ्यता से अनजान रह गया है।
फिल्में और गीत सब याद रहते हैं
मगर गीता और कुरान भूल गया है।
डिग्री कर इकट्ठी डाॅक्टर बन गया
मगर खुद के मर्ज का इलाज करना भूल गया है।
गर्लफ्रेंड की तोहर ख्वाहिश पूरी कर रहा है
मगर अपनी माँ का किया प्यार भूल गया है।
अपनी हर इच्छा पूरी करवाई है जिनसे
मगर उस पिता का एक ख्वाब भूल गया है।

लवप्रीत सिंह, एम.ए.(हिन्दी) द्वितीय

खून के चिराग

जज्बा और जनून भी
स्कून कहाँ
खौलता खून भी
दिया ईट का जबाव पत्थरों से
माना कौन फरियादों से
देश में उजला किया है खून के चिरागों से
आजादी बोली जी सकती हूँ
दे दो बूंदे चार खून की
आजादी तुम्हें जीवित रखना
तो लगा दी बहार खून की
लहू देने को कारवां बनता गया,
नभ गूँज उठा आवाजों से
देश में उजाला .....

हर हिन्दोस्तानी ने सीखा
हर फर्ज अदा करना है
मेरी मातृभूमि का मैंने
काफी कर्ज अदा करना है
देश प्रेमी चाहता प्रेम निभाना इन्हीं रिवाजों से
देश में उजाला .....

कतरा कतरा खून से तोड़ा -
सदियों से बंधी जंजीरों को
कफन बांध कर निकलक घर से
बदल दिया तदवीरो से तकदीरों को
मोड़ा जुल्मों की हवा का रुख, फौलाद इरादों से-ए-
देश में उजाला किया .....

प्रभजोत सिंह, बी.ए. – तृतीय

घड़ी की सूई

वक्त हमेशा एकसा नहीं रहता-
इसलिए किया है इंतजार मैंने
न थमने को कहो बड़ी मुश्किल से पकड़ी
घड़ी की सूई की रफतार मैंने।
कल दौर था बूरे वक्त का आज दौर है मेरी मुश्किल का
कभी पाले जो खवाब थे
अब दौर है उनकी हकीकत का
बिखर गया कभी पतझड़ में
बुजाई है आज बहार मैंने।
न थमने .....
बाध लिया निशाना लक्ष्य पर अपने
डगमगाना नहीं सर्दियाँ चाहे गर्मियाँ

हे कामयाबीतुझे हासिल करना ही है !
रुकावटे चाहे कितनी आए तेरेमेरे दरमीयाँ-
हो जाएंगे साकार सपने
बुने हैं जो हजार मैंने
न थमने .....
आज चिराग हूँ एक उम्मीद लेकर
कल सूरज बन निकलना है
पसीने से सींचता किस्मत की बगिया
बस एक यही उझड़ा चमन बदलना है
हाथों और इन आँखों का
फूलों से करना है श्रृंगार मैंने
न थमने को कहो बड़ी मुश्किल से पकड़ी
घड़ी की सूई की रफतार मैंने।

सबरजीत कौर,

एम.ए. – प्रथम

ज्ञान का मटका

बहुत पुरानी बात है। एक स्थान पर शिवपाल नाम का व्यक्ति रहता था। पूरी दुनियाँ में वह सबसे ज्यादा बुद्धिमान व्यक्ति था। सभी लोग उससे सलाह और मदद माँगने आते थे। एक दिन शिवपाल किसी बात पर दूसरे मनुष्यों से नाराज हो गया। उसने उन्हें दंड देने की सोची। उसने यह तय किया कि वह अपना

सारा ज्ञान उनसे हमेशा के लिए छुपा लेगा तांकि कोई मनुष्य ज्ञानी न बन सके। उसी दिन से उसने अपना सारा ज्ञान बटोरना शुरू कर दिया। जब उसे लगा कि उसने अपना सारा ज्ञान बटोर लिया है तो उसने मिट्टी के एक मटके में सारे ज्ञान को बंद कर दिया और अच्छी तरह से सील बंद कर दिया। इसके बाद उसने यह निश्चय किया कि वह इस मटके को ऐसी जगह पर रखेगा जहाँ से कोई और मनुष्य उसे प्राप्त न कर सके। शिवपाल के एक बेटा था जिसका नाम श्याम था। श्याम को धीरेधीरे यह अनुभव होने लगा कि उसका - पिता किसी संदिग्ध कार्य में लिप्त है इसलिए उसने अपने पिता पर नजर रखनी शुरू कर दी। एक दिन उसने अपने पिता को एक मटका लेकर दबे पाँव झोपड़ी से बाहर जाते हुए देखा। श्याम ने अपने पिता शिवपाल का पीछा किया। शिवपाल गाँव से बहुत दूर एक जंगल में आया। और उसने मटके को सुरक्षित रखने के लिए एक बहुत ऊँचे पेड़ को खोज लिया। अपना ज्ञान दूसरों में बँट जाने की आशंका से भयभीत शिवपाल उस मटके के अपनी आँखों के सामने ही रखना चाहता था। इसलिए वह अपनी छाती पर मटके के टाँग कर पेड़ पर चढ़ने लगा। उसने कई बार पेड़ चढ़ने की कोशिश की लेकिन वह जरा सा भी नहीं चढ़ पाया। सामने की तरफ मटका होने की वजह से वह पेड़ पर चढ़ नहीं पा रहा था। कुछ देर तक श्याम ने अपने पिता को पेड़ पर चढ़ने का अनथक प्रयास करते देखता रहा। जब उससे रहा न गया तो वह चिल्लाकर बोला पिताजी -, आप मटके को अपनी पीठ पर क्यों नहीं टाँगते? तब आप पेड़ पर आसानी से चढ़ पाएँगे। शिवपाल मुड़ा और बोला लेकिन !मुझे तो लगा कि मैंने दुनिया का सारा ज्ञान इस मटके में बंद की लिया है - तुम तो मुझसे भी ज्यादा ज्ञानी निकले। मेरी सारी बुद्धि वह नहीं समझ पा रही थी जो तुम दूर से ही समझ पा रहे थे। उसे श्याम पर बहुत गुस्सा आया और उसने मटका जमीन पर पटक डाला। जमीनपर गिरते ही मटका टूट गया और उसमें बंद सारा ज्ञान उसमें से निकलकर पूरी दुनिया में फैल गया और सारे मनुष्य बुद्धिमान हो गए।

बूटा सिंह
एम.ए. – प्रथम

करामात

लूटा हुआ माल बरामद करने के लिए पुलिस ने छापे मारने शुरू किए। लोग डर के मारे लूटा हुआ माल रात के अँधेरे में फेंकने लगे, कुछ ऐसे भी थे जिन्होंने अपना माल भी मौका पाकर अपने से अलहदा कर दिया, तांकि कानूनी गिरफ्त से बचे रहें। एक आदमी का बहुत दिक्कत पेश आई। उसके पास शक्कर की दो बोरियाँ थी जो उसने पंसारी की दूकान से लूटी थीं। एक तो वह जूँतू रात के अँधेरे-े में पास वाले कुएँ में फेंक आया, लेकिन जब दूसरी उसमें डालने लगा खुद भी साथ चला गया। शोर सुरकर लोग इकट्ठे हो गये। कुएँ में रस्सियाँ डाली गईं। जवान नीचे उतरे और आदमी को बाहर निकाल लिया गया। लेकिन वह चंद घंटों के बाद मर गया। दूसरे दिन जब लोगों ने इस्तेमाल के लिए उस कुएँ में से पानी निकाला तो वह मीठा था।

उसी रात उस आदमी की कब्र पर दीए जल रहे थे।

जसदीप सिंह
बी.ए. प्रथम

आधुनिक शिक्षा प्रणाली

हमारी शिक्षा व्यवस्था जो पिछले 50 सालों में विकसित हुई है। उसकी तुलना हम एक बड़े पेड़ से कर सकते हैं। पेड़ का तना विश्वविद्यालय है, शाखाएँ स्कूल व कालेज हैं। परन्तु इस पेड़ का फल पकने से पहले ही सड़ चुका है। विद्यार्थी को मुरझाई पीली पत्तियों जैसी डिगरी मिल जाती है। दूसरी ओर इस पेड़ पर भी भ्रष्टाचार का कीड़ा लग गया है जो इसका सारा रस धीरेधीरे चूस रहा है। अब यह शिक्षा व्यवस्था-रूपी पेड़ इतना जर्जर हो गया है कि कभी भी धरासाही हो सकता है। नौकरियाँ आरक्षित हैं। योग्यता की कोई कीमत नहीं रह गई है। हम आज ऐसे समाज में रह रहे हैं जहाँ गलाकाट प्रतियोगिता है। ईमानदारी को कोई पूछता नहीं।

कानून और ईश्वर का भय कोई मानता नहीं है। नैतिक मूल्य भौतिकता की अन्धी दौड़ में कहीं खो गए हैं। कालेज फैशन के केन्द्र बन रहे हैं। सादा जीवन उच्च विचार कौन मानता है। क्या हमारे महान पूर्वजों ने हमें यही शिक्षा व्यवस्था सौंपी थी? नहीं! उस समय की शिक्षा व्यवस्था कालिदास जैसे साहित्यकारों ! आर्यभट्ट जैसे वैज्ञानिकों को जन्म देती थी। अच्छी शिक्षण संस्थाओं का ओर विस्तार होना चाहिए तांकि देश व समाज का भला हो सके। उचित शिक्षा देना तो सबसे बड़ी सामाजिक सेवा है क्योंकि यह समाज व देश का भविष्य सुधारती है।

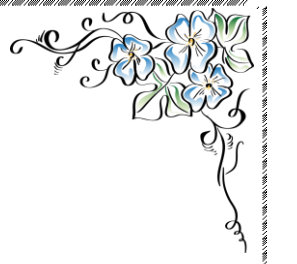
अमनदीप कौर
एम.ए. – प्रथम

नशा

आज का युग विज्ञान का युग है। आज हम दिन व दिन आकाश की ऊँचाईयों को छूने की कोशिश में लगे हैं परन्तु क्या हम जानते हैं कि हमारी दिशा सही है या गलत। युवा वर्ग देश का भविष्य होता है। कोई भी देश उनकी काबलीयत पर निर्भर करता है परन्तु आज का हमारा युवा वर्ग जिस गलत दिशा में जा रहा है वह शायद, ही उससे वापिस आ पाए? इस देश के भविष्य, इस युवा वर्ग को सही रास्ते पर लाने के लिए हमें संकल्प करना होगा तांकि हम अच्छे राष्ट्र का निर्माण कर सकें। यहाँ मुझे किसी शायर की यह पंक्तियाँ याद आ रही हैं -

“ये कौन जवां है अर्जे अज़म
जिनके जिस्मों की भरपूर जवानी का कुन्दन
यूँ खाक में रेज़ा रेज़ा है। -”

आज का हमारा युवा वर्ग इन नशीले पदार्थों के चुंगल में इस तरह उलझ गया है कि उसके लिए निकल पाना कठिन ही नहीं असम्भव सा है। नशे जैसे कोकिन, चरस, गांजा, अफीम हमारे समाज को दीमक की भांति भीतर ही भीतर खोखला कर रहे हैं। लड़के यहाँ तक की लड़कियाँ भी समान रूप में इनका सेवन कर रही हैं। आज नशे का व्यापार इतना बढ़ गया है कि हर देश में, हर नगर में, कस्बे में यहाँ तक कि घर में एक न एक व्यक्ति ऐसा होता है जो इस त्रासदी से ग्रसित है। यहां आज के युवा वर्ग को देश के कल्याण की योजनाएँ बनानी चाहिए, वहां वह अपना कल्याण भी नहीं कर पा रहे हैं।

“जरा देखो अपने आप को
कितनी गलत दिशा में खड़े हो
जाना चाहिए तुम्हें किस तरफ
और किस तरफ चल पड़े हो”

युवाओं का सही मार्गदर्शन अब इसकी जरूरत है। यह नशे चाहे किसी भी तरह से लिए जाए इनका एक ही परिणाम होता है और वह है एक सिसकता जीवन और एक यातनामय अंत। नशेबाज कुपोषण का - शिकार होते हैं। एड्स, कैंसर जैसी बीमारियां तो उनमें आम ही पाई जाती हैं। घर में लड़ाई रहना, मित्रों का साथ छूट जाना और कई ऐसी ओर कठिनाईयों से जीवन टूट जाता है। उनके जीवन में कोई उजाला नहीं होता।

मौत तो कभी भी मिल सकती है
जीवन कल न आएगा
मरने वाले सोच ले फिर तुझको ये
पल न मिल पाएगा
जो दुनिया भर को मिला क्यों तुझको
वो हल न मिल पाएगा
मरने वाले सोच ले फिर तुझको ये
पल न मिल पाएगा।

सुनीता राणी, एम.ए. (हिन्दी) – द्वितीय

विचारों की धारा

1. जो लोग सफर की शुरूआत करते हैं वे मंजिल भी पा लेते हैं। बस एक बार आगे होकर चलने का हौसला जरूरी होता है, क्योंकि हिम्मती और बुलंद हौसले वाले इंसानों का ता रास्ते भी इंतजार करते हैं।
2. हमें आने वाले कल से अपने आप अच्छे होने की उम्मीद नहीं करनी चाहिए, बल्कि आज की गई मेहनत और तैयारी ही उसे अच्छा बना सकती है।
3. देखने का नजरिया सही होना चाहिए, ठीक वैसे ही जैसे स्कूल की पहली घंटी से नफरत होती है पर वही घंटी जब दिन की आखिरी हो तो सबसे प्यारी लगती है।
4. लगातार हो रही असफलताओं से निराश नहीं होना चाहिए, कभीकभी गुच्छे की आखिरी चाबी ताला - खोल देती है।
5. जीना है तो उस दीपक की तरह जियो ..... जो बादशाह के महल में भी उतनी रौशनी देता है किसी गरीब की झोपड़ी में जितनी
6. जीत हासिल करनी हो तो, काबिलियत बढ़ाओ, किस्मत की रोटी तो कुत्तों को भी नसीब होती है।
7. अगर लगने लगे कि लक्ष्य हासिल नहीं हो पाएगा, तो लक्ष्य को नहीं अपने प्रयासों को बदलें।

रमनदीप कौर, एम.ए. (हिन्दी) – द्वितीय

साहित्य अकादमी

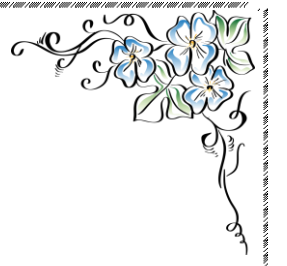
साहित्य अकादमी का उद्घाटन भारत सरकार द्वारा 12 मार्च 1954 को किया गया था। भारत सरकार के जिस प्रस्ताव में अकादमी का यह विधान निरूपित किया गया था, उसमें अकादमी की यह परिभाषा दी गई - "भारतीय साहित्य के साक्रिय विकास के लिए कार्य करने वाली एक राष्ट्रीय संस्था, जिसका उद्देश्य उच्च साहित्यिक मानदंड स्थापित करना, भारतीय भाषाओं में साहित्यिक गतिविधियों को समन्वित करना एवं उनका पोषण करना तथा उनके माध्यम से देश की सांस्कृतिक एकता का उन्नयन करना होगा।" हालांकि अकादमी की स्थापना सरकार द्वारा की गई है, फिर भी यह एक स्वयत्तशासी संस्था के रूप में कार्य करती है। संस्था पंजीकरण अधिनियम 1860 के अंतर्गत इस संस्था का पंजीकरण 7 जनवरी 1956 को किया गया।

साहित्य अकादमी साहित्यिक संवाद, प्रकाशन और उसका देशभर में प्रसार करने वाली केन्द्रीय संस्था है तथा सिर्फ यही ऐसी संस्था है, जो कि भारत की चौबीस भाषाओं, जिसमें अंग्रेजी भी सम्मिलित है, में साहित्यिक क्रियाकलापों का पोषण करती है। अपने साठ वर्षों से अधिक गतिशील अस्तित्व द्वारा इसने - अपने निरंतर प्रयासों से सुरुचिपूर्ण साहित्य तथा पढ़ने की स्वस्थ आदतों को प्रोत्साहित किया है; इसने संगोष्ठियों, व्याख्यानों, परिसंवादों, परिचर्चाओं, वाचन एवं प्रस्तुतियों द्वारा विभिन्न भाषिक और साहित्यिक क्षेत्रों में अंतरंग संवाद को जीवंत बनाए रखा है; कार्यशालाओं तथा वैयक्तिक अनुबंधों द्वारा पारस्परिक अनुवादों की गति को तीव्र किया है।

अकादमी ने अब तक 6000 से ज्यादा पुस्तकें प्रकाशित की हैं, अकादमी हर 19 घंटे में एक पुस्तक का प्रकाशन कर रही है। प्रत्येक वर्ष अकादमी क्षेत्रीय, राष्ट्रीय और अंतर्राष्ट्रीय स्तर की कम से कम 50 संगोष्ठियों का आयोजन करती है। इसके अलावा आयोजित होने वाली कार्यशालाओं और साहित्यिक सभाओं की संख्या प्रतिवर्ष लगभग 300 है। ये कार्यक्रम लेखक से भेंट, संवाद, कविसंधि, कथासंधि, लोकविविध : स्वर, व्यक्ति और कृति, मेरे झरोखे से, मुलाकात, अस्मिता, अंतराल, आविष्कार, नारी चेतना, युवा साहित्य, बाल साहित्य, पूर्वोत्तरी और साहित्य मंच जैसी शृंखलाओं के अंतर्गत आयोजित किये जाते हैं।

अकादमी प्रत्येक वर्ष अपने द्वारा मान्यता प्रदत्त चौबीस भाषाओं में साहित्यिक कृतियों के लिए पुरस्कार प्रदान करती है, साथ ही इन्हीं भाषाओं में परस्पर साहित्यिक अनुवाद के लिए भी पुरस्कार प्रदान किए जाते हैं। ये पुरस्कार साल भर चली समीक्षा, परिचर्चा और चयन के बाद घोषित किए जाते हैं। आनंद कुमार स्वामी और प्रेमचन्द के नाम से एक फेलोशिप की भी स्थापना की गई है। साहित्य अकादमी को सांस्कृतिक और भाषाई विभिन्नताओं का ज्ञान है और वह स्तरों एवं प्रवृत्तियों को ध्वस्त कर कृत्रिम मानकीकरण में विश्वास नहीं करती; साथ ही वह गहन अतः सांस्कृतिक, ऐतिहासिक और प्रयोगात्मक सूत्रों के बारे में जागरूक है।

साहित्य अकादमी युवा पुरस्कार 2017

भाषा	शीर्षक एवं विधा	लेखक
असमिया	सोधाहे नहल तोक ओ वकुल (कविता संग्रह)	प्रतिम बरुआ
बांगला	एल्विस ओ अमलासुंदरी कहानी संग्रह)	शमीक घोष
बोडो	गोरबोनि आर'ज (कविता संग्रह)	बिजित गोरा रामसियारी
डोगरी	तेरे हिरखै च (कविता संग्रह)	रजिन्द्रर रांझा
अंग्रेजी	द आइवरी थ्रोन (आत्मकथा)	मनु एस. पिल्लै
गुजराती	महोतु (कहानी संग्रह)	राम मोरी
हिन्दी	अक्षरों की विनती (कविता संग्रह)	तारो सिंदिक
कन्नड़	मनसु अभिसारिके (कहानी संग्रह)	शांति के. अप्पन्ना
कश्मीरी	जर्द पनिक दैर (कविता संग्रह)	निगहत साहिबा
कोंकणी	मोग डॉट कॉम (कविता संग्रह)	अमेय विश्राम नायक
मैथिली	धरतीसँ अकास धरि (कविता संग्रह)	चंदन कुमार झा
मराठी	उभं-आडवं (कहानी संग्रह)	राहुल कौसंबी
पंजाबी	रानी तत्त (कविता संग्रह)	हरमन
संस्कृत	परिवर्तन काव्यम् (कविता संग्रह)	हेमचन्द्र बेलवाल
उर्दू	मौलाना मोहम्मद हुसैन आजाद और उनका शोरी सफर	रशीद अशरफ ख़ान

कुलविंदर कौर

एम.ए. (हिन्दी)—प्रथम

ज्ञानपीठ पुरस्कार

ज्ञानपीठ पुरस्कार भारतीय ज्ञानपीठ न्यास द्वारा भारतीय साहित्य के लिए दिया जाने वाला सर्वोच्च पुरस्कार है। भारत का कोई भी नागरिक जो आठवीं अनुसूची में बताई गई 22 भाषाओं में से किसी भाषा में लिखता हो इस पुरस्कार के योग्य है। पुरस्कार में ग्यारह लाख रुपये की धनराशि, प्रशस्तिपत्र और वाग्देवी की कांस्य प्रतिमा दी जाती है। अब तक हिन्दी तथा कन्नड़ भाषा के लेखक सबसे अधिक सात बार यह पुरस्कार पा चुके हैं। यह पुरस्कार बांग्ला को पाँच बार, मलयालम को चार बार, उड़िया, उर्दू और गुजराती को तीनतीन बार-, असमिया, मराठी, तेलुगू, पंजाबी और तमिल को दोदो बार मिल चुका है। - हिन्दी साहित्य के क्षेत्र में निम्नलिखित लेखकों को ज्ञानपीठ पुरस्कार प्राप्त हुआ है

1 सुमित्रानंदन पंत	चिदंबरा (1968)
2 रामधारी सिंह दिनकर	उर्वशी (1972)
3 अज्ञेय	कितनी नावों में कितनी बार (1978)
4 महादेवी वर्मा	यामा (1982)
5 निर्मल वर्मा	सम्पूर्ण साहित्य (1999)
6 कुँवर नारायण	सम्पूर्ण साहित्य (2005)
7 केदारनाथ सिंह	सम्पूर्ण साहित्य (2013)

नवदीप कौर
बीतृतीय-.ए.

गीता उपदेश (जीवन का सार)

- 1 क्रोध से भ्रम पैदा होता है। भ्रम से बुद्धि व्यग्र होती है। जब बुद्धि व्यग्र होती है तब तर्क नष्ट हो जाता है। जब तर्क नष्ट होता है तब व्यक्ति का पतन हो जाता है।
- 2 जो ज्ञानी व्यक्ति ज्ञान और कर्म को एक रूप में देखता है, उसी का नजरिया सही है।
- 3 जो मन को नियंत्रित नहीं करते उनके लिए वह शत्रु के समान कार्य करता है।
- 4 मनुष्य अपने विश्वास से निर्मित होता है। जैसा वो विश्वास करता है वैसा वो बन जाता है।
- 5 इस जीवन में ना कुछ खोता है ना व्यर्थ होता है।
- 6 मन अशान्त है और उसे नियंत्रित करना कठिन है, लेकिन अभ्यास से इसे वश में किया जा सकता है।
- 7 व्यक्ति जो चाहे बन सकता है, यदि वह विश्वास के साथ इच्छित वस्तु पर लगातार चिंतन करे।
- 8 अप्राकृतिक कर्म बहुत तनाव पैदा करता है।
- 9 जो कार्य में निष्क्रियता और निष्क्रियता में कार्य देखता है वह एक बुद्धिमान व्यक्ति है।
- 10 जब वे अपने कार्य में आनंद खोज लेते हैं, तब वे पूर्णता प्राप्त करते हैं।

मलकीत कौर
एमद्वितीय - (हिन्दी).ए.

आइसक्रीम की एक डिश

एक बार एक छोटा सा लड़का एक होटल में गया। कुछ ही देर में वहां वेटर आया और पूछा आपको क्या चाहिए बेटा? छोटे बच्चे ने उल्टा पूछावैनिला आइसक्रीम कितने रुपए का है!? उस वेटर ने जवाब दिया 50 रुपए का।

यह सुनकर उस छोटे लड़के ने अपनी जेब में हाथ डाल कर कुछ निकाला और हिसाब लगाया। उसने दोबारा पूछा कि संतरा फलेवर आइसक्रीम कितने का है? वेटर ने दोबारा जवाब दिया और कहा 35 रुपए का बेटा।

यह सुनने के बाद उस लड़के ने कहामेरे लिए एक संतरा फलेवर आइसक्रीम ले आईए। कुछ ही देर ! में वेटर आइसक्रीम की प्लेट और साथ में बिल लेकर आया और उस बच्चे के टेबल पर रखकर चला गया। उस लड़के ने उस आइसक्रीम को खाने के बाद पैसे दिए और वह चला गया।

जब वह वेटर प्लेट उठाने के लिए वापस आया तो वह यह देखकर दंग रह गया कि लड़के ने खाए हुए आइसक्रीम की प्लेट के बगल में उसके लिए 15 रुपए का टिप छोड़ दिया था।

इस लड़के के पास 50 रुपए होने पर भी उसने उस वेटर के टिप के बारे में पहले सोचा न कि अपने आइसक्रीम के बारे में। उसी प्रकार हमें अपने फायदे के बारे में सोचने से पहले दूसरों के बारे में भी अवश्य सोचना चाहिए।

शवेता, बी.ए.- द्वितीय

सभ्यता का परिचय

एक बार स्वामी विवेकानन्द रेल से यात्रा कर रहे थे। उसी डिब्बे में दो विदेशी भी यात्रा (अंग्रेज) कर रहे थे। स्वामी जी की वेशभूषा देखकर वे व्यंग करने लगे तथा साथ में उन्होंने अपशब्दों का भी प्रयोग किया। वे आपस में ही बातचीत कर रहे थे। स्वामी जी शांत भाव से यह सब सुनते रहे और उन्होंने यह अहसास नहीं होने दिया कि वे सब कुछ समझ रहे हैं।

अगले स्टेशन पर स्वामी जी ने धारा प्रवाह अंग्रेजी बोलकर पानी का गलास माँगा तो विदेशी यात्री चकित हो गए? एक यात्री ने साहस करके स्वामी जी से पूछा आप कौन हैं? और आप अंग्रेजी भाषा जानते हैं? स्वामी जी ने अपना परिचय अंग्रेजी भाषा में दिया तो स्वामी जी से क्षमा याचना करने लगे क्योंकि उन्होंने इन योगी संत के बारे में पहले से ही सुन रखा था। विदेशी यात्री ने फिर पूछा कि जब हम आपको अपशब्द कह रहे थे तो आप चुप क्यों रहे?

स्वामी विवेकानन्द ने बड़े ही सहज व शांत स्वभाव से उत्तर दिया -“आपने अपनी सभ्यता छोड़कर अपना परिचय दिया परन्तु मैं अपनी सभ्यता का परित्याग कैसे कर सकता था?”

स्वामी जी का यह उत्तर सुन कर वे दोनों विदेशी यात्री लज्जित हो गए।

मनीश
बी - .ए.
द्वितीय

शिक्षक दिवस

5 सितंबर का दिन हर साल हम बड़ी खुशी ,उल्लास के साथ शिक्षक दिवस के रूप में मनाते हैं। पाँच सितंबर को पूरे भारत में शिक्षक दिवस मनाया जाता है। वास्तव में पाँच सितंबर को डॉ.सर्वपल्ली . साथ वे स्वतंत्र भारत के -राधा कृष्णन का जन्म दिवस है। वे एक महान विद्वान और शिक्षक थे इसके साथ राष्ट्रप-प्रथम उपति और दूसरे राष्ट्रपति बने थे। सभी विद्यार्थी इस दिन अपने शिक्षकों को सम्मानित करते हैं। यह सही कहा गया है कि “शिक्षक, हमारे समाज की रीढ़ की हड्डी होते हैं।” वे विद्यार्थियों के चरित्र का निर्माण करते हैं। भारत के आदर्श नागरिक बनाने में महत्वपूर्ण भूमिका निभाते हैं।

सभी अध्यापक छात्रों को अपने स्वयं के बच्चों की तरह बड़ी सावधानी और गंभीरता से शिक्षित करते हैं। “शिक्षक अभिभावकों से भी महान होता है। अभिभावक एक बच्चे को जन्म देते हैं, वहीं शिक्षक उसके चरित्र को आकार दे कर उज्ज्वल भविष्य बनाते हैं। इसलिए हमें उन्हें भूलना और नजरअंदाज नहीं करना चाहिए। यदि हमारे मातापिता हमें गुण और प्यार देने के जिम्मेदार हैं-, वहीं हमारे शिक्षक हमारा भविष्य उज्ज्वल और सफल बनाने के लिए जिम्मेदार है। वह हमें शिक्षा का महत्व अवगत

कराते हैं। वह हमारी प्रेरणा के स्रोत होते हैं। जो हमें आगे जाने और सफलता प्राप्त करने के लिए प्रेरित करते हैं। बाधाओं को पार करना सिखाते हैं।

एक शिक्षक पूरी तरह अपार ज्ञान और बुद्धि से भरा होता है। वह एक दीपक की तरह होता है जो खुद जल कर दूसरों को रोशनी देता है। अंत में हम कहना चाहते हैं कि हमारे आदरणीय शिक्षक जो कुछ भी हमारे लिए करते हैं, उसके लिए हम हमेशा उनके आभारी रहेंगे।

जसविन्द्र कौर
बी - .ए.
द्वितीय

अनुशासन का महत्व

अनुशासन का अर्थ प्रेरणा से शासित होना। नियमित जीवन जीने का प्रयत्न ही अनुशासन है। - अनुशासन किसी वर्ग या आयु विशेष के लोगों के लिए ही नहीं बल्कि सभी के लिए जरूरी है। यह जीवन के विकास और सफलता की कुंजी है। प्रकृति भी अनुशासन से बँधी है। समय पर सूर्य का चढ़ना और अस्त होना, क्रम में ऋतुओं का आनाजाना, ज्वारभाटा के बीच भी सागर मर्यादित रहता है। एक निश्चित गति - से पृथ्वी सूर्य की परिक्रमा करती है। यदि एक क्षण के लिए भी यह व्यवस्था शिथिल हो जाए तो सृष्टि में महाप्रलय का दृश्य उपस्थित हो जाएगा।

प्रकृति की यह बात व्यक्ति, समाज और राष्ट्र पर भी लागू होती है। समाज के नियमों को मानना सामाजिक अनुशासन है। यदि इसका पालन न किया जाए तो सर्वत्र अराजकता फैल सकती है। इतिहास साक्षी है कि सेना की एक अनुशासित छोटी टुकड़ी एक बड़ी टुकड़ी पर भारी पड़ सकती है।

अनुशासन विद्यार्थी जीवन में भी विशेष महत्व रखता है। यह हमारे कर्तव्य और अधिकार का समुचित ज्ञान होता है। यह एक महत्वपूर्ण जीवन मूल्य है। इसके अभाव से विद्यार्थी का जीवन शून्य बन जाता है। अनुशासन और सफलता का गहरा सम्बन्ध है। कहते हैं जहाँ अनुशासन है वहाँ सफलता है। जहाँ सा - अनुशासनहीनता है, वहाँ असफलता है। अगर अनुशासन एक ओर बन्धन है तो दूसरी ओर मुक्ति भी।

जसविन्द्र कौर, बी.ए. द्वितीय

सादगी

सादगी में ही सुंदरता है। यह कथन अक्सर सुनने को मिल जाता है। इंसान जितना सादे स्वरूप में अच्छा एवं सुन्दर प्रतीत होता है। उतना वह किसी तरह के बाहरी दिखावे को अपना कर नहीं लग सकता बल्कि हमारे आचरण, व्यवहार, स्वभाव, विचार और अंतर्गत गुणों से भी अच्छाई का पता चलता है। इंसान को न केवल बाहरी रूप से बल्कि अंतर्गत रूप से भी सादगी को धारण करना चाहिए। हमारी संस्कृति और सभ्यता ने भी हमें यही सिखाया है।

लेकिन आज की आधुनिक जीवन शैली में सादगी नामक शब्द लुप्त होता जा रहा है क्योंकि आज की जीवन शैली में बनावटी तथा बाहरी दिखावा इतना बढ़ गया है कि सादगी का तो नामों निशान है मिटता - प्रतीत हो रहा है। इन सब में आज का मानव अपने असल स्वरूप को भूलता जा रहा है। जिसका प्रभाव न

केवल उस के बाहरी स्वरूप बल्कि अंतर्गत गुणों पर भी पड़ रहा है। वह मानवता, शालीनता तथा भाईचारे, सद्भावना, प्रेम, स्नेह, सहनशीलता तथा भलाई जैसे गुणों को भुला कर स्वार्थी बनता जा रहा है। आज की इस जीवन शैली में जो कुछ अच्छे लोग बचे भी हैं, दूसरे उनकी सादगी और भोलेपन का फायदा उठा कर उनका शोषण करते जा रहे हैं। इस तरह जो थोड़ी बहुत अच्छाई इस धरती पर बची हुई है, उसे आज का मानव स्वयं ही नष्ट करता जा रहा है।

रवीना, बी.ए. – प्रथम

सफलता की सीढ़ी

जब कोई व्यक्ति असफल होता है तो वह निराश हो जाता है और वह अपने काम से हार मान लेता है और उसको छोड़ देता है और वो अंदर से पूरी तरह से टूट जाता है। वह सोचता है कि वह उस काम को नहीं कर सकता है और सफल होने के लिए कुछ काम करना तो दूर कि बात है, वह सोचना भी छोड़ देता है उसके अंदर असफलता का डर आ जाता है जो उसको आगे बढ़ने से रोकता है। लेकिन क्या आप को पता है कि दुनिया में कुछ ऐसे लोग हैं जो कि अपने जीवन की शुरुआत में असफल हुए थे और अब वो लोग ही सफलता के उस मुकाम पर हैं जो उन्होंने उस समय पर कभी नहीं सोचा था। उस मुकाम पर पहुँचने के लिए वो कभी असफलता से निराश नहीं हुए बल्कि असफलता को उन्होंने सबक के रूप में अपनाया था और धीरे-धीरे सफलता की सीढ़ी चढ़ते रहे।-

डॉ. ऐ. अब्दुल कलाम जो हमारे देश के एक ऐसे महान व्यक्ति थे जिन्होंने विज्ञान के क्षेत्र में बहुत बड़ा योगदान दिया था। उन्होंने वर्ष 2002 से 2007 तक राष्ट्रपति के रूप में देश की सेवा की थी।

इनका बचपन बहुत ही गरीबी में बीता था। इन्होंने अपनी शिक्षा जारी रखने के लिए अखबार बेचने का काम भी किया था लेकिन इनके सपने बहुत बड़े थे। अब्दुल कलाम जी का सपना था कि वह पायलट बने, लेकिन उनको इंटरव्यू में निकाल दिया गया था। इसके बाद उन्होंने हार नहीं मानी और कुछ दिनों बाद वे डीटीडीपी में सीनियर साइंटिस्ट असिस्टेंट पद पर कार्यरत हुए। और इसके बाद एक एक करके उन्हें सफलता की ऊँचाइयों को छुआ था। उन्होंने अपनी एक किताब में बताया है कि अगर सपने पुरे न भी हो पाए तो हार नहीं माननी चाहिए। नये सपने, नई राहें हमेशा आपका इन्तजार करती हैं।

लवप्रीत सिंह, एम. ए. द्वितीय

ਦੁਮੇਲ

(2024-25)

ਕੰਪਿਊਟਰ ਭਾਗ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਰੇਖਾ ਕਾਲੜਾ
ਸੰਯੁਕਤ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਮੁੱਖੀ

ਰਣਜੋਤ ਸਿੰਘ
ਐੱਮ.ਏ. ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ , ਬੁਢਲਾਡਾ

Index

1. Editorial	Dr. Rekha Kalra
2. Student Editorial	Ranjot Singh
3. Computer-related quotations	Simran Kaur
4. Story "The Code That Changed Everything"	Jaskirt Kaur
5. The Future of Computing: Innovations Driving the Digital Revolution	Tanu
6. Story	Sandeep Singh
7. Story	Kashish Thakur
8. Rising Cybercrimes: A Growing Digital Danger	A.P Rimpay Jaura
9. Blue Eyes Technology: Giving Machines the Power to Feel	A.P Manwinder Singh
10. The Story of Programming Languages: From Machine to Modern Magic	Simran Kaur

“Technology is best when it brings people together.” – Matt Mullenweg

It is a matter of great pride to present the Computer Science Section of this year’s college magazine. This section showcases the ideas, creativity, and technical capabilities of our students, who continue to engage with the dynamic world of computers and emerging technologies.

Today, when digital innovation shapes every field, our students are actively learning, experimenting, and developing new skills.

Through their articles, projects, and thoughtful contributions, they demonstrate curiosity, dedication, and a strong enthusiasm for technology.

I sincerely thank all the students who contributed to this section. Your efforts reflect the innovative spirit and academic excellence of the Computer Science Department. I am also grateful to the faculty members for their constant support and guidance, which continues to motivate students to achieve new milestones.

I hope this section inspires readers to think creatively, stay curious, and embrace continuous learning in the ever-growing field of technology.

Wishing all our students success, growth, and bright opportunities ahead.

Dr. Rekha Kalra
Head
Department of Computer Science

Student Editorial

It gives me great pleasure to present the Computer Science Department section of the annual magazine of Guru Nanak College, Budhlada for the session 2024–25. This section highlights the creativity, talent, and growing technical skills of our students. In a world driven by computers, technology, and innovation, our students continue to learn, explore, and adapt with enthusiasm.

The articles, stories, poems, and technical write-ups included here reflect the curiosity and dedication of the students of our department. Their contributions show not only their academic understanding but also their interest in new ideas, problem-solving, and the future of technology. From concepts of computing to imaginative thoughts about AI and digital trends, each piece represents the spirit of learning that defines our department.

As the student editor, I am thankful to all the contributors and teachers who encouraged and supported this edition. Their guidance and cooperation helped bring this section together successfully. I hope this magazine inspires every reader to stay curious, think creatively, and continue building their skills in the field of computer science.

With regards,

Ranjot Singh
MCA-II
Student Editor
Computer Science Department
Guru Nanak College, Budhlada

Computer-related quotations

1. "A computer is not just a machine; it's the key to unlock infinite possibilities."
  2. "In the world of ones and zeros, the computer is the silent architect of our future."
  3. "The power of a computer lies not in its speed, but in its ability to connect us to the world."
  4. "A computer doesn't think, but the ideas it creates can change the way we live."
  5. "From simple calculations to complex algorithms, a computer is the silent genius behind every breakthrough."
- "The true magic of computers lies in their ability to turn imagination into reality."
7. "A computer is the window to the world; the internet is the door to endless knowledge."

Name - Simran Kaur
Class - BCA III
Class Roll No - 1213

Story "The Code That Changed Everything"

CODE THAT CHANGED EVERYTHING Once upon a time, in a small town, there lived a young girl named Simran. She was always curious, constantly asking questions and

wondering how things worked. One day, while browsing the internet, she stumbled upon an article about coding. The idea that she could write a few lines of text to make a computer do something intrigued her.

But, just like many others, Simran thought coding was too complex and not meant for someone like her.

Simran's curiosity got the better of her, and she decided to give it a try. She started with basic tutorials, and at first, everything seemed confusing. The codes seemed like a foreign language, and every time she ran a program, it either didn't work or showed an error. But rather than giving up, she reminded herself, "Every expert was once a beginner."

She kept pushing through the confusion. She broke problems into smaller steps, celebrated small victories, and

learned from every mistake. With each passing day, Simran grew more comfortable with coding. She found herself writing more efficient and creative solutions. Slowly, the world of coding, which once seemed like a maze, began to feel like home.

Months later, Simran faced a challenge that no one in her school had solved before - creating a program to help her community access essential services more easily. She took the skills she had developed and created a simple but effective app that helped local businesses connect with customers, schedule appointments, and manage services. The app was a hit, and Simran's work caught the attention of tech mentors.

Simran's journey had taught her a powerful lesson: Coding wasn't about knowing everything from the start, but about having the courage to start and the persistence to keep going.

From that day on, Simran never doubted herself again. She knew that every line of code she wrote could create something meaningful, and with every challenge she faced, she had the power to shape the future.

Name – Jaskirt Kaur
Class - BVOC SD-I
Roll No - 10907

The Future of Computing: Innovations Driving the Digital Revolution

In the ever-evolving world of technology, computing remains at the heart of innovation, transforming industries, economies, and our daily lives. The rapid advancement of computing technology promises exciting changes, from artificial intelligence (AI) to quantum computing, and it's shaping how we interact with the world. Let's explore some key trends that are defining the future of computing.

1. Artificial Intelligence and Machine Learning

Artificial Intelligence (AI) is perhaps the most talked-about field in computing today. With machine learning (ML) algorithms becoming more sophisticated, computers are now capable of performing tasks that once required human intelligence, such as language processing,

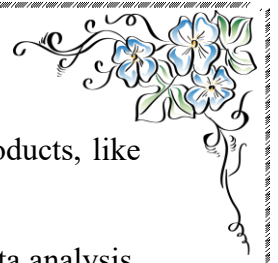

image recognition, and decision-making. The integration of AI into consumer products, like smartphones and smart home devices, has already revolutionized user experiences.

In business, AI is optimizing operations by automating routine tasks, enhancing data analysis, and personalizing customer interactions. From self-driving cars to advanced healthcare diagnostics, AI's potential to reshape industries is virtually limitless.

2. Quantum Computing: The Next Frontier

While still in its early stages, quantum computing holds enormous potential to solve complex problems that current classical computers cannot. Unlike traditional computers, which process information in binary (0s and 1s), quantum computers use quantum bits or qubits, which can represent multiple states simultaneously due to quantum superposition.

Quantum computers could potentially revolutionize fields such as cryptography, drug discovery, and material science by performing calculations exponentially faster than today's supercomputers. However, significant challenges remain in developing stable qubits and creating practical, scalable quantum systems.

3. Edge Computing: Bringing Power Closer to the User

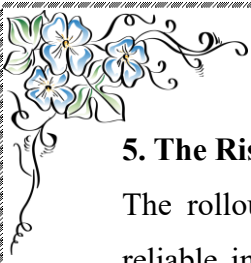
Edge computing refers to the practice of processing data closer to where it is generated, rather than relying solely on distant data centers. This shift is essential as the number of Internet of Things (IoT) devices grows exponentially, creating vast amounts of data that need to be processed quickly.

By reducing latency and bandwidth usage, edge computing improves real-time decision-making, making it crucial for applications in autonomous vehicles, industrial automation, and augmented reality. As 5G networks continue to roll out, edge computing's importance will only increase.

4. Cloud Computing: Expanding Access to Computing Power

Cloud computing has become ubiquitous in modern business and personal technology, offering scalable, on-demand computing resources via the internet. Providers like Amazon Web Services (AWS), Microsoft Azure, and Google Cloud enable businesses to store data, run applications, and scale operations without the need for expensive on-site infrastructure.

As the cloud continues to evolve, new models like multi-cloud environments and hybrid cloud solutions are emerging, offering greater flexibility and security for businesses. The expansion of cloud-native technologies, such as containers and microservices, is also reshaping the way applications are developed and deployed.

5. The Rise of 5G and Connectivity

The rollout of 5G networks is set to revolutionize computing by providing faster, more reliable internet access with lower latency. This will enable innovations in areas like IoT, autonomous vehicles, smart cities, and remote healthcare.

5G will empower devices to communicate with one another in real-time, enabling new applications in everything from real-time gaming to connected industrial systems. The low latency and high bandwidth of 5G will be key to unlocking the full potential of AI, edge computing, and augmented reality.

6. Sustainability and Green Computing

As technology continues to advance, the environmental impact of computing has become an important consideration. Data centers consume a vast amount of energy, and the electronic waste generated by obsolete hardware is another growing concern.

In response, the industry is increasingly adopting green computing practices. Companies are designing energy-efficient hardware, utilizing renewable energy sources for data centers, and developing methods to recycle electronic waste. Additionally, software optimization techniques that reduce the energy consumption of data processing are gaining traction.

Name – Tanu

Class - BVOC SD-II

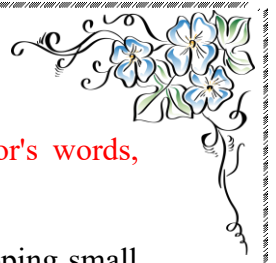
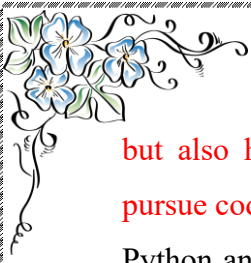
Class Roll No – 11102

Story

At the heart of the college stood the Computer Department, a place where knowledge met technology. The department was led by Professor Singh, a man known for his passion for computers and coding. His room was filled with computers of all kinds - from the latest machines to some older models, but each had its own importance in the world of tech.

One day, a student named Ravi entered the department, confused and unsure about his future. He had always been interested in computers but never knew where to start. Professor Singh noticed his uncertainty and asked him to sit down.

"Ravi, the world of computers is vast, but it's also a place of endless possibilities. You can learn coding, design websites, work with artificial intelligence, or even create games. The choice is inspired by the professor's words, Ravi decided to pursue coding. He started learning languages like Python and Java. Over the next few months, he grew confident and began developing small projects. By the end of the year, Ravi was not only skilled in coding

but also helping others in the department with their work. red by the professor's words, pursue coding. He started learning languages like

Python and Java. Over the next few months, he grew confident and began developing small projects. By the end of the year, Ravi was not only skilled in coding but also helping others in the department with their work.

The Computer Department had done its job - it had sparked Ravi's passion and showed him the endless possibilities of technology. From a beginner to a mentor, Ravi's journey in the world of computers was just beginning.

Name –Sandeep Singh

Class-BCA-II

Roll No – 1255

Story

Once upon a time, a small computer was happy with its tasks. His job was to understand every public input and respond very quickly. But as technology progressed over time, computers also decorated themselves with many new features.

At first he had only basic functions - games, numbers and songs. But as the internet evolved, he always connected in a new form for those who wanted to connect with the world. People understood his strength, made him a partner and opened up many new opportunities in the world of technology.

The computer thought, "My first life was short, but now I have the opportunity to access the edge of the world." Though I am a machine, my performance change people's People all over the world took proper advantage of its permission. The computer was much more, he became a learner, an understanding, and a brought together.

"The computer taught that technology is not just a machine, but a means to connect with our world!"

Name – Kashish Thakur

Class – B.VOC (software Development)-II

Roll No – 11143

Rising Cybercrimes: A Growing Digital Danger

In today's digital world, everything—from banking to social media—happens online. But this convenience has also led to a sharp rise in cybercrimes, making the internet riskier than ever. Cybercriminals no longer need weapons; they use computers to steal data, hack accounts, spread viruses, and run online scams.

Common attacks include phishing, ransom ware identity theft, and fake links or apps designed to trick users. India, being one of the fastest-growing digital economies, has become a major target. Millions of people now use UPI and online services, but many lack awareness about digital safety. Weak passwords, sharing OTPs, and clicking unknown links make users easy victims. Cybercrimes are rising because of increased online activity, poor cyber security habits, unsecured Wi-Fi, and smarter hackers.

The impact is serious—people lose money, data, and peace of mind, while businesses and government systems face major threats. Staying safe online is essential. Use strong passwords, avoid unknown links, enable two-factor authentication, update software regularly, and never share OTPs or bank details. For complaints, victims can report incidents at cybercrime.gov.in. As technology grows, online risks will continue to increase. Only awareness and responsible digital behavior can protect us in this changing cyber world.

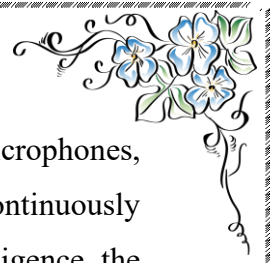
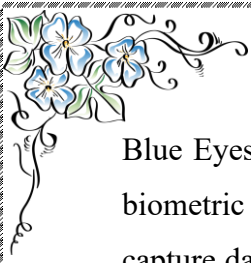
A.P Rimpay Jaura

Department of Computer Science

Guru Nanak College Budhlada

Blue Eyes Technology: Giving Machines the Power to Feel

In a world where technology grows smarter every day, Blue Eyes Technology is emerging as one of the most innovative breakthroughs. Designed to give computers the ability to “feel,” this technology allows machines to sense human emotions through eye movements, facial expressions, voice tone, and body signals like heart rate and skin temperature. The goal is simple yet powerful: to make human–computer interaction more natural, personal, and responsive.

Blue Eyes Technology works through a combination of eye-tracking cameras, microphones, biometric sensors, and special tools such as the Emotion Mouse. These devices continuously capture data about a person's mood, stress level, or attention. Using artificial intelligence, the system analyzes these signals and adjusts its behavior accordingly. A computer can now recognize when a user is tired, confused, or excited—and react in a supportive way.

Industries around the world are already adopting this emotion-sensing innovation. In the **automobile sector**, it is being used to detect driver drowsiness and distraction, helping prevent accidents. In **hospitals**, doctors use it to monitor patients' emotional and physical responses, especially when patients cannot express discomfort clearly. The **gaming and entertainment industry** uses Blue Eyes to create more interactive experiences that change based on the player's mood. Even customer service and workplace tools now integrate the technology to better understand user reactions.

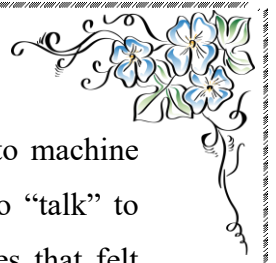
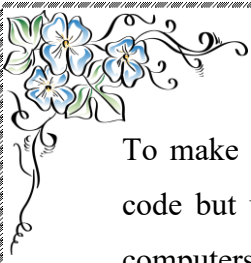
But like any technological advancement, Blue Eyes comes with concerns. Privacy is the biggest issue—emotional data is extremely sensitive and must be protected. There are also questions about accuracy, since emotional expressions differ from person to person. Ethical debates continue over how companies should use such personal information.

Despite these challenges, Blue Eyes Technology represents a major step toward more intelligent, human-aware machines. As research improves, we may soon interact with computers that understand us almost as well as other humans do.

A.P Manwinder Singh
Department of Computer Science
Guru Nanak College Budhlada

The Story of Programming Languages: From Machine to Modern Magic

Long ago, when computers were nothing more than giant metal boxes filled with wires, they could only understand **machine language**—numbers like *0s and 1s*. This was the computer's mother tongue, but for humans, it was almost impossible to speak. Programmers had to write long chains of binary codes just to make the smallest task work. One mistake in a single digit could break everything.

To make things easier, scientists created **assembly language**. It was still close to machine code but used simple words like *ADD*, *SUB*, and *MOV*. People finally began to “talk” to computers in a clearer way. But as computers spread, humans wanted languages that felt more natural.

That’s when the revolution began.

In the 1950s, high-level languages were born. **FORTRAN** became the language of scientists, helping them solve maths and physics problems quickly. **COBOL** became the language of business, making bank systems and payrolls work automatically. Then came **C**, a powerful language that allowed programmers to control machines precisely. C became so strong that it later gave birth to children like **C++**, **Java**, and **C#**.

As time passed, programming languages started getting friendlier. **Python** arrived with a promise: “I’ll be simple, and everyone can learn me.” Students loved it, scientists used it for AI, and companies trusted it. **JavaScript** changed the internet forever by making websites interactive and alive. **PHP** helped build the early web, while **Ruby**, **Swift**, **Kotlin**, and others joined the world to solve different problems.

Today, programming languages are like superheroes—each with unique powers. Python is the friendly one, Java is dependable, C is strong and old, JavaScript rules the web, and new languages keep appearing as technology grows.

The story of programming languages continues even today, as we create languages that can talk to AI, run supercomputers, and build the future. From simple 0s and 1s to smart languages we use now, programming has grown into a world of creativity, logic, and endless possibilities.

Satveer Kaur
B.Voc(Software Development)-I

ਦੁਮੇਲ

(2024-25)

ਸਾਇੰਸ ਭਾਗ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਜਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਮੁੱਖੀ

ਮੁਸਕਾਨ ਗੋਇਲ

ਐੱਮ.ਐੱਸਸੀ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ , ਬੁਢਲਾਡਾ

Index

- Editorial Dr. Jatinder Singh
- Student Editorial Muskan Goyal
- Fusion Energy Rupinder Kaur
- Microbiome Research Khushpreet Kaur
- Quantum Computing Sahiba Saluja
- Organoid Research Jasmeen Kaur
- Time Crystals Babandeepkaur
- Metamaterials Gagandeep Kaur

Editorial

As the head of the Science Department, I am privileged to lead a team of dedicated educators, researchers, and students who are passionate about exploring the mysteries of the natural world. Our department is not just a hub for learning but a thriving ecosystem where curiosity and critical thinking come together to shape the future of science and innovation.

The role of science in today's world has never been more critical. From tackling climate change to advancing healthcare, scientific discovery drives societal progress. Our department is committed to providing students with the knowledge, tools, and mind set to contribute meaningfully to these challenges. We foster an environment where inquiry is encouraged, and students are empowered to ask big questions—questions that could lead to ground breaking discoveries and solutions.

In our classrooms, students engage with a wide range of subjects, from the fundamental principles of physics to the complex dynamics of biology and chemistry. They learn not just through textbooks but through hands-on experiments, collaborative projects, and real-world applications. Our faculty members are not just educators—they are mentors who guide students on their scientific journeys, inspiring them to think beyond the classroom and explore the boundless opportunities that science presents.

But it is not just the curriculum that sets our department apart—it is the culture of innovation that we cultivate. We encourage interdisciplinary collaboration, where ideas from different scientific fields come together to spark creativity. Whether it's through cutting-edge research projects, partnerships with industry leaders, or outreach programs, we strive to ensure that our students are equipped with the skills and experience to thrive in an ever-evolving scientific landscape.

As the head of the department, my vision is simple: to continue building a community where science is not just a subject, but a way of thinking, a way of solving problems, and a way of making the world a better place. Together, we will continue to push the boundaries of knowledge, inspire future generations of scientists, and contribute to the advancement of humanity.

The journey ahead is full of exciting possibilities. I am incredibly proud of the achievements of our students and faculty, and I look forward to the continued growth and success of our Science Department.

Dr. Jatinder Singh
Head of the Science Department

Student Editorial

Dear Readers

As I walk through the corridors of the Department of Science, I am reminded of how much this place has shaped my perspective, passion, and purpose. My experience here as an M.Sc. Physics student has been nothing short of transformative, providing me with not just knowledge but also a sense of belonging in the ever-evolving world of science.

The department is more than just classrooms and laboratories; it is a hub of curiosity, innovation, and collaboration. The state-of-the-art laboratories have been my playground for experimentation, where theoretical concepts come alive in practical applications. From studying the intricacies of quantum mechanics to delving into the mysteries of astrophysics, every moment here has deepened my understanding of the universe.

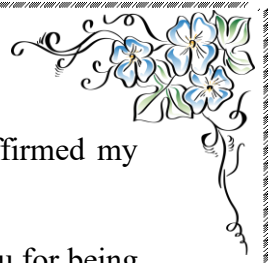
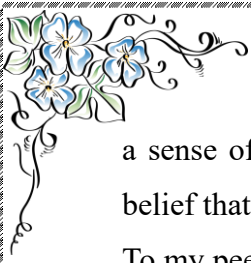
What truly stands out about the department is the unwavering support of the faculty. Their passion for teaching and research is contagious, and their guidance has been instrumental in helping me navigate complex scientific concepts. Whether it's a lecture that challenges conventional thinking or a discussion that sparks new ideas, the faculty here inspires us to think critically and explore fearlessly.

The camaraderie among students is another aspect that makes the department special. Science thrives on collaboration, and this spirit is evident in the way we work together on projects, share ideas, and learn from each other's perspectives. From late-night study sessions to intense debates over scientific theories, these experiences have not only strengthened my knowledge but also forged lasting friendships.

The department's emphasis on research and innovation has been a highlight of my journey. Being involved in research projects has taught me the importance of patience, precision, and perseverance. Presenting my work at seminars and conferences has boosted my confidence and given me a platform to contribute to the scientific community. It's inspiring to see how our collective efforts aim to solve real-world problems and push the boundaries of what is possible.

Beyond academics, the department fosters an environment of holistic growth. Workshops, guest lectures by eminent scientists, and science outreach programs have broadened my horizons and motivated me to think about the societal impact of our work. They remind me that science is not just about discovery—it's about making a difference.

As I reflect on my time in the Department of Science, I am filled with gratitude and pride. This journey has not only equipped me with knowledge and skills but has also instilled in me

a sense of responsibility to contribute to the advancement of science. It has reaffirmed my belief that science is a beacon of hope, guiding us toward a better future.

To my peers, faculty, and everyone who makes this department what it is, thank you for being part of this incredible journey. The experience here has been more than academic—it has been a celebration of curiosity, growth, and endless possibilities.

Muskan Goyal
M.Sc. Physics-I, 12054

Fusion Energy: Powering the Future

Fusion energy, often hailed as the "holy grail" of sustainable power, holds the promise of delivering virtually limitless, clean, and safe energy. This revolutionary energy source replicates the process that powers the sun and stars, where atomic nuclei combine to release immense amounts of energy.

How Fusion Works

Fusion occurs when two light atomic nuclei, typically isotopes of hydrogen like deuterium and tritium, collide at extremely high temperatures and pressures, merging to form a heavier nucleus. This process releases a significant amount of energy, as the mass of the resulting nucleus is slightly less than the sum of its parts, with the difference converted into energy according to Einstein's equation, $E = mc^2$.

Advantages of Fusion

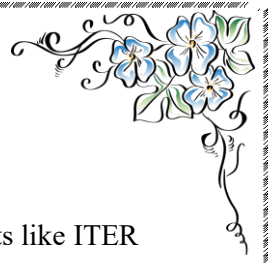
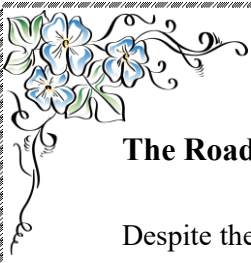
1. **Abundant Fuel Supply:** Fusion relies on hydrogen isotopes, which are abundant in seawater and lithium deposits.
2. **Clean Energy:** Unlike fossil fuels, fusion produces no greenhouse gases, and its by-products are minimal and short-lived compared to nuclear fission.
3. **Safety:** Fusion reactions are inherently safer because they require precise conditions to sustain. If those conditions are disrupted, the reaction stops naturally, eliminating the risk of meltdowns.

Challenges to Overcome

Achieving controlled fusion is no small feat. It requires maintaining temperatures of over 100 million degrees Celsius—hotter than the sun's core—and containing plasma in a stable state for a sustained period. Advanced technologies like magnetic confinement (as used in tokamaks) and inertial confinement are being explored to address these challenges.

Recent Progress

In December 2022, the Lawrence Livermore National Laboratory achieved a breakthrough in fusion research, successfully demonstrating a net energy gain in a controlled fusion experiment. This milestone marked a critical step toward making fusion a viable energy source.

The Road Ahead

Despite the hurdles, investment in fusion research continues to grow globally, with projects like ITER in France aiming to pave the way for commercial fusion reactors. As technology advances, fusion energy could transform our energy landscape, providing a solution to the pressing challenges of climate change and energy security.

Fusion energy represents a beacon of hope for a sustainable future, offering a path to virtually unlimited power without the environmental and safety risks of traditional energy sources. The journey toward harnessing fusion is long, but the potential rewards make it an endeavour worth pursuing.

Rupinder kaur
M.Sc. Physics- I
12055

Microbiome Research: Unlocking the Secrets of the Invisible World

The human microbiome, a vast community of trillions of microorganisms living in and on the body, is a frontier of scientific discovery with profound implications for health and disease. These microbes, including bacteria, viruses, fungi, and other microscopic organisms, play critical roles in digestion, immunity, and even mental health.

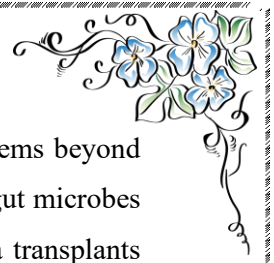
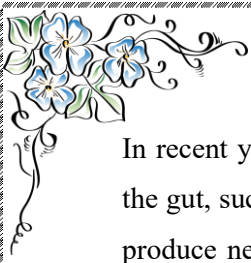
What Is the Microbiome?

The microbiome refers to the collective genetic material of all the microorganisms in a particular environment. In humans, the gut microbiome is the most studied, containing thousands of microbial species that aid in breaking down food, synthesizing vitamins, and regulating metabolism. Each person's microbiome is unique, influenced by genetics, diet, lifestyle, and environmental factors.

Why Microbiome Research Matters

1. **Health and Disease:** Imbalances in the microbiome, known as dysbiosis, have been linked to conditions such as obesity, diabetes, inflammatory bowel disease, and even mental health disorders like depression and anxiety.
2. **Immune Function:** The microbiome helps train and regulate the immune system, protecting against harmful pathogens while preventing overactive immune responses.
3. **Personalized Medicine:** Advances in microbiome research could enable tailored treatments based on an individual's unique microbial composition.

Breakthroughs in Research

In recent years, scientists have begun to understand how the microbiome influences systems beyond the gut, such as the brain, through the gut-brain axis. Studies have revealed that specific gut microbes produce neurotransmitters that affect mood and cognition. Additionally, fecal microbiota transplants (FMT) have shown promise in treating recurrent infections and are being explored for other conditions.

Challenges and Future Directions

Despite the progress, the complexity of the microbiome poses challenges. Identifying cause-and-effect relationships and developing targeted therapies require further research. Advances in sequencing technologies and computational biology are accelerating our ability to map and analyze microbial ecosystems.

The Promise of Microbiome Research

Microbiome research is transforming our understanding of human biology, offering new pathways to prevent and treat diseases. From developing probiotics that promote gut health to harnessing microbial communities for personalized therapies, the potential applications are vast.

As scientists continue to explore the microbiome, this invisible world may hold the keys to unlocking better health and a deeper understanding of the intricate connections between humans and the microscopic organisms that inhabit us.

Khushpreet kaur
B.Sc. Non-Medical-II
2825

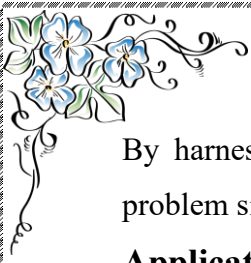
Quantum Computing: The Next Frontier in Technology

Quantum computing is revolutionizing the way we think about computation. Unlike classical computers, which process information using bits that are either 0 or 1, quantum computers use **qubits**—quantum bits—that can exist in multiple states simultaneously due to a phenomenon called superposition. This unique property enables quantum computers to perform complex calculations at speeds unattainable by classical systems.

How Quantum Computing Works

The power of quantum computing lies in two key principles of quantum mechanics:

1. **Superposition:** Qubits can represent 0, 1, or both simultaneously, allowing parallel computations.
2. **Entanglement:** Qubits can be interconnected, such that the state of one qubit influences another, even over vast distances.

By harnessing these principles, quantum computers can explore numerous solutions to a problem simultaneously, making them ideal for certain types of tasks.

Applications of Quantum Computing

Quantum computing has the potential to revolutionize various industries:

- **Cryptography:** Breaking traditional encryption methods or creating unbreakable quantum encryption.
- **Drug Discovery:** Simulating molecular interactions to develop new pharmaceuticals.
- **Optimization:** Solving complex optimization problems in logistics, finance, and supply chains.
- **Artificial Intelligence:** Accelerating machine learning and data analysis.

Challenges in Quantum Computing

Despite its promise, quantum computing faces significant hurdles:

- **Error Correction:** Qubits are highly sensitive to environmental interference, leading to errors.
- **Scalability:** Building large-scale quantum computers remains a technical challenge.
- **Cost:** Quantum computers require specialized conditions, such as near-absolute-zero temperatures, to function.

Recent Advancements

In recent years, quantum computing has achieved significant milestones. For instance, Google demonstrated quantum supremacy in 2019, solving a problem faster than the fastest classical supercomputer. Companies like IBM, Microsoft, and start-ups are making rapid progress, pushing toward practical quantum applications.

The Future of Quantum Computing

As research and technology advance, quantum computing could reshape industries, solve previously intractable problems, and unlock new realms of scientific discovery. While still in its early stages, the potential of quantum computing is boundless, making it one of the most exciting fields in modern science and technology.

Quantum computing is not just a technological leap—it represents a profound shift in how we approach computation, promising solutions to challenges once thought impossible.

Sahiba Saluja

12002

M.Sc. Physics-II

Organoid Research: Miniature Organs Revolutionizing Science

Organoid research is a groundbreaking field that uses stem cells to grow miniature, simplified versions of human organs in a laboratory setting. These organ-like structures mimic key functions and features of full-sized organs, providing scientists with a unique tool for studying human biology and disease.

What Are Organoids?

Organoids are three-dimensional cell cultures derived from stem cells that self-organize into structures resembling organs such as the brain, liver, kidney, or intestine. By replicating cellular architecture and functionality, organoids serve as a bridge between traditional cell cultures and living organisms.

Applications of Organoid Research

1. **Disease Modeling:** Organoids allow researchers to study diseases like cancer, Alzheimer's, and infectious diseases in a controlled environment. For example, brain organoids have been used to investigate how Zika virus causes microcephaly.
2. **Drug Testing:** By testing potential drugs on organoids, researchers can assess efficacy and safety before proceeding to animal or human trials, reducing costs and risks.
3. **Personalized Medicine:** Patient-specific organoids, grown from their own cells, enable tailored treatment plans for conditions like cystic fibrosis or cancer.
4. **Regenerative Medicine:** Advances in organoid research may one day enable the growth of functional organs for transplantation, addressing the organ donor shortage.

Challenges and Future Prospects

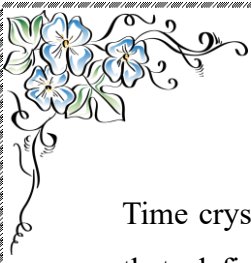
While organoid research holds great promise, challenges remain. Current organoids lack the complexity of full organs, such as vascular systems or nervous networks, limiting their functionality. However, scientists are making progress in integrating these features, bringing us closer to creating fully functional organ replicas.

Transforming Science and Medicine

Organoids are reshaping how we study human biology, providing insights into development, disease, and potential treatments. As technologies advance, this innovative field could revolutionize drug discovery, reduce reliance on animal testing, and pave the way for regenerative medicine breakthroughs.

Organoid research is more than a scientific marvel—it's a glimpse into the future of medicine, offering hope for better understanding and curing complex diseases.

JASMEEN KAUR, B.Sc. Medical-III, 1721

Time Crystals: A New Phase of Matter

Time crystals are an extraordinary discovery in physics, representing a new phase of matter that defies traditional understanding. Unlike conventional crystals, which repeat their structure in space, time crystals exhibit a periodic structure in time, oscillating between states without consuming energy.

What Are Time Crystals?

First proposed by Nobel laureate Frank Wilczek in 2012 and experimentally realized in 2016, time crystals are systems that break time-translation symmetry. This means they have a repeating pattern in their motion that remains stable and does not dissipate energy, even in their lowest energy state.

How Do Time Crystals Work?

Time crystals rely on quantum mechanics, particularly phenomena like superposition and entanglement. In a controlled system, such as trapped ions or certain superconducting qubits, particles oscillate between states at regular intervals when subjected to periodic external stimuli, such as a laser pulse or magnetic field. This behaviour is analogous to how atoms in a spatial crystal are arranged in a repeating lattice pattern.

Applications of Time Crystals

While still in the early stages of research, time crystals hold exciting potential:

Quantum Computing: Their stability and resistance to energy loss could improve qubit coherence, enhancing quantum computers' reliability.

Energy Efficiency: Time crystals could inspire technologies that require minimal energy input to maintain dynamic states.

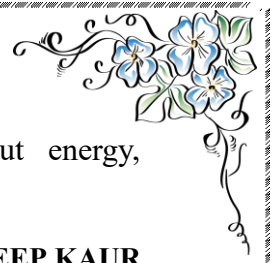
Fundamental Physics: Studying time crystals may unlock new insights into quantum mechanics and non-equilibrium systems.

Challenges and Future Directions

Creating and controlling time crystals in practical applications remains complex. Current systems require ultra-cold temperatures and precise conditions to function. Researchers are working on refining methods to make time crystals more accessible and scalable.

Why Time Crystals Matter?

Time crystals challenge traditional concepts of matter and energy, opening a window into non-equilibrium physics. They are more than a theoretical curiosity—they represent a new frontier in understanding the laws of nature, with implications for quantum technology and beyond.

As research progresses, time crystals may transform how we think about energy, computation, and the fundamental behaviour of matter in the quantum realm.

BABANDEEP KAUR
B.Sc. Non-Medical- II
2792

Metamaterials: Engineering the Future of Materials

Metamaterials are a revolutionary class of materials designed to possess properties not found in nature. By precisely structuring materials at the microscopic or nanoscopic scale, scientists can manipulate electromagnetic waves in extraordinary ways, leading to breakthroughs in optics, acoustics, and beyond.

What Are Metamaterials?

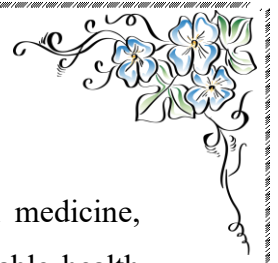
Unlike traditional materials, metamaterials derive their unique properties from their engineered structure rather than their chemical composition. These structures interact with waves—such as light, sound, or radio waves—in ways that enable unprecedented control, including bending, focusing, or absorbing them with precision.

Applications of Metamaterials

1. **Invisibility Cloaks:** Metamaterials can guide light around an object, effectively rendering it invisible to the human eye.
2. **Super lenses:** They enhance imaging resolution beyond the diffraction limit, making it possible to view objects at the nanoscale in detail.
3. **Improved Antennas:** Metamaterials are used to create smaller, more efficient antennas for communications, including 5G and satellite systems.
4. **Soundproofing:** Acoustic metamaterials can block or manipulate sound waves, improving noise control in buildings and vehicles.
5. **Energy Efficiency:** Metamaterials can improve solar energy collection or reduce energy loss in systems like waveguides.

Challenges and Development

Despite their potential, creating and scaling metamaterials for practical use remains a challenge. Manufacturing techniques must improve to produce complex structures at low costs and large scales. Additionally, many metamaterials only function at specific wavelengths or frequencies, limiting their versatility.

The Future of Metamaterials

Research in metamaterials is expanding rapidly, with applications emerging in medicine, aerospace, and beyond. For instance, metamaterials are being explored for wearable health sensors, earthquake-resistant buildings, and lightweight aircraft components.

Why Metamaterials Matter

Metamaterials are transforming science and technology by unlocking the ability to manipulate waves in unprecedented ways. Their potential to reshape industries and improve technologies makes them one of the most exciting fields in modern materials science.

From invisibility cloaks to groundbreaking energy solutions, metamaterials represent the cutting edge of innovation, with endless possibilities waiting to be explored.

Gagandeep Kaur
B.Sc. Non-Medical-II
2800

ਦੁਮੇਲ

(2024-25)

ਕਾਮਰਸ ਭਾਗ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਸ਼ੰਟੀ ਕੁਮਾਰ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਮੁੱਖੀ

ਗੁਰਸੇਵਕ ਸਿੰਘ

ਬੀ.ਬੀ.ਏ-2

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ , ਬੁਢਲਾਡਾ

Index

Editorial

Dr Shunti Kumar

Student Editor's Message

Gursewak Singh

Entrepreneurship: The Art of Turning Ideas Into Impact

Jaspreet Kaur

The Rise of Digital Commerce: How India's New-Age

Consumers Are Shaping the Future of Business

Jashanpreet Kaur

Digital Currency in India: Challenges and Prospects

Harwinder Singh

BE GOOD, MAKE GOOD

Shubhkarmanjeet Singh

Editorial

Life is an intricate tapestry woven with threads of experience and knowledge. As we navigate its complex patterns, we discover that learning is not confined to classrooms but extends to every moment of our existence. Each day presents opportunities to expand our understanding, challenge our preconceptions, and grow as individuals. The pursuit of knowledge is a lifelong journey that enriches our minds and souls, enabling us to see the world through new lenses. It empowers us to make informed decisions, fosters empathy, and cultivates wisdom. As we accumulate knowledge, we realize the vastness of what remains unknown, inspiring humility and a perpetual thirst for learning. This continuous quest for understanding not only shapes our personal growth but also contributes to the collective progress of humanity. By embracing curiosity and remaining open to new ideas, we unlock the potential to transform ourselves and the world around us. In essence, life and knowledge are inextricably linked, each informing and enhancing the other in an endless cycle of discovery and enlightenment. This magazine serves as a showcase for the creative talents and innovative thoughts of our students. I would like to extend my heartfelt gratitude to all the authors whose contributions have brought this publication to life. Your unique voices and perspectives enrich our pages and inspire our community.

Dr. Shunti Kumar

HOD

Commerce

Student Editor's Message

It is with immense pleasure that I present the Commerce Department section of the annual magazine of Guru Nanak College, Budhlada, for the academic session 2024–25. This section celebrates the intellectual growth, creativity, and dynamic skills of our students. In an ever-evolving world driven by economics, business, and global trade, our students continue to excel, learn, and innovate with passion and diligence.

The articles, essays, case studies, research papers, and financial analyses included in this edition reflect the inquisitive and enterprising nature of our students. Their contributions demonstrate not only a deep understanding of core business principles but also their keen interest in contemporary economic trends, financial strategies, and emerging markets. From financial management to entrepreneurship and the future of global commerce, each piece illustrates the critical thinking and problem-solving abilities that define our department.

As the student editor, I would like to express my sincere gratitude to all the contributors and faculty members who supported and guided this edition. Their encouragement and expertise have been instrumental in bringing this section together in a meaningful way.

I hope this magazine inspires readers to remain curious, think strategically, and continue enhancing their knowledge and skills in the world of commerce.

With regards,

Student Editors
Gursewak Singh
BBA-2

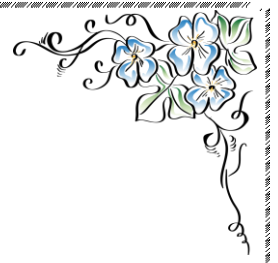
Entrepreneurship: The Art of Turning Ideas Into Impact

Entrepreneurship has become one of the most dynamic forces shaping the global economy. What sets today's entrepreneurs apart isn't just creativity—it's their ability to transform ideas into solutions that make life easier, smarter, or more meaningful. Modern founders are problem-solvers. Whether they're developing sustainable products, creating new digital platforms, or reinventing traditional businesses, they're driven by a desire to fix what's broken and improve what already exists. Technology has amplified this movement, allowing even small teams—or individuals—to launch globally competitive ventures from anywhere. But entrepreneurship is more than innovation; it's resilience. Every successful founder has faced setbacks, learned from mistakes, and adapted quickly. This mindset of continuous growth is what turns a simple idea into a thriving enterprise. Ultimately, entrepreneurship is about impact. It's about leaving a mark—on an industry, a community, or even just one person's life. And as new challenges arise in our world, entrepreneurs will continue to be the creators of change, opportunity, and progress.

Jaspreet kaur

Roll no. 10004

BBA 3rd year

The Rise of Digital Commerce: How India's New-Age Consumers Are Shaping the Future of Business

In the last decade, India has witnessed one of the world's fastest shifts from traditional marketplaces to digital commerce. What began as a convenient alternative has now become a dominant business model, reshaping how consumers shop, how businesses operate, and how the entire economy moves. As technology evolves and expectations rise, digital commerce is no longer just an online shopping platform—it has become the backbone of modern commerce.

A New Consumer in a New Economy

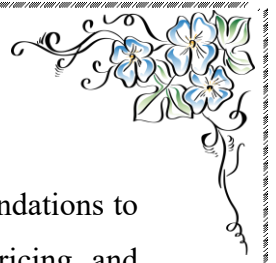
The modern Indian consumer is informed, connected, and highly selective. With increasing smartphone penetration and affordable internet access, buyers today compare prices, check reviews, explore alternatives, and expect personalized recommendations—all before adding a product to their cart. Convenience and transparency have become the two biggest drivers of purchase decisions.

The Growth of Small Businesses Through E-Commerce

One of the most significant transformations in the commerce landscape is the rise of small and medium enterprises (SMEs) on digital platforms. Marketplaces like Amazon, Flipkart, Meesho, and JioMart have enabled small sellers to reach nationwide audiences without heavy investments. Social commerce, powered by Instagram, YouTube, and WhatsApp, has further allowed home-grown entrepreneurs—especially women—to turn their passions into profitable businesses. Digital payments, logistics support, and easy-to-use seller dashboards have made entrepreneurship more accessible than ever before. The growth of this sector is not only boosting local economies but also creating employment in packaging, delivery, digital marketing, and customer support.

Digital Payments: The Fuel of Modern Commerce

The rise of UPI has revolutionized the way India transacts. Cashless payments have brought speed, transparency, and security to everyday purchases—whether it's a street vendor selling tea or a customer buying electronics online. With over billions of transactions recorded each month, digital payments are now the lifeline of e-commerce and retail.

Artificial Intelligence: The Next Big Accelerator

AI has become a silent partner in modern commerce. From personalized recommendations to automated supply chains, AI is enabling companies to predict trends, optimize pricing, and improve customer experience. Chatbots offer instant support, while data analytics helps businesses understand what customers truly want.

In the future, AI-driven virtual try-ons, voice-based shopping, and predictive delivery systems are expected to become mainstream.

Challenges That Still Need Attention

Despite rapid growth, digital commerce faces several challenges:

- Data privacy concerns
- Cybersecurity threats
- Dependence on digital infrastructure
- Need for stronger logistics in rural areas

The Road Ahead

India's digital commerce market is projected to grow exponentially in the coming years, driven by innovation, government initiatives, and an increasingly tech-savvy population. As consumers continue to embrace online platforms, the line between physical and digital commerce will blur, giving rise to hybrid models like click-and-collect, hyperlocal delivery, and experience-based shopping. Digital commerce is not just transforming business—it is shaping a new economic era where technology, entrepreneurship, and customer experience stand at the center of growth.

Name- Jashanpreet Kaur

Class-B.B.A-3

Digital Currency in India: Challenges and Prospects

The rise of digital currency in India has been a transformative development in the financial landscape. With the Reserve Bank of India (RBI) introducing the Central Bank Digital Currency (CBDC), or the Digital Rupee, alongside the growing popularity of cryptocurrencies, India is at a crucial juncture in its digital financial evolution. While digital currencies offer several advantages, they also present notable challenges.

Challenges of Digital Currency in India

1. Regulatory Uncertainty

India has experienced fluctuating regulations on digital currencies, especially cryptocurrencies. The government and RBI have expressed concerns over financial stability, fraud, and illegal activities, making it difficult to establish clear policies.

2. Cybersecurity Threats

Digital currencies are vulnerable to hacking, cyber fraud, and phishing attacks. Ensuring the security of transactions and protecting users from financial losses is a significant challenge.

3. Digital Divide and Accessibility

A large portion of India's population still lacks access to smartphones and stable internet connectivity, making it difficult to implement a fully digital currency system. Rural areas, in particular, face challenges in adopting digital payment solutions.

4. Financial Literacy and Awareness

Many Indians are not well-versed in digital finance, leading to risks of mismanagement, scams, and fraud. A lack of awareness could slow the adoption of digital currencies.

5. Privacy Concerns

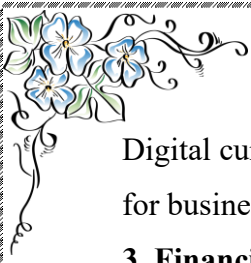
While digital currencies promise transparency, they also raise concerns about privacy. Government-controlled digital currencies may lead to excessive surveillance, raising debates over financial freedom.

Prospects of Digital Currency in India

1. Boost to Digital Economy

A digital currency issued by the RBI can enhance India's digital economy by reducing dependency on physical cash and improving transaction efficiency.

2. Reduction in Transaction Costs

Digital currencies eliminate intermediaries like banks and payment processors, reducing costs for businesses and consumers.

3. Financial Inclusion

The Digital Rupee can help bring unbanked and underbanked populations into the formal financial system, improving access to financial services.

4. Transparency and Reduced Corruption

Blockchain-based digital currencies provide transparency in transactions, helping to reduce black money circulation and financial fraud.

5. Improved Cross-Border Payments

Digital currencies can enhance remittances by making cross-border payments faster and cheaper, benefiting India's large expatriate community.

Conclusion

The future of digital currency in India depends on a balanced regulatory framework, strong cybersecurity measures, and public awareness campaigns. While challenges exist, the benefits of digital currency—particularly the Digital Rupee—can lead to a more inclusive and efficient financial system. With careful implementation, digital currency can revolutionize India's financial landscape.

Harwinder singh

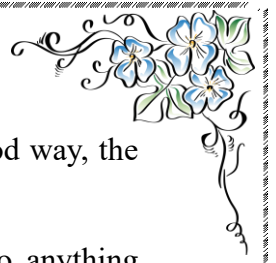
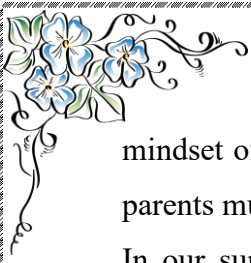
B.Com- 1

BE GOOD, MAKE GOOD

We know that family is the core unit of Indian value system where a child learns, how to live in the world with love and affection. In family, the parents have to play a major role in raising their children. But if there is any mistake by the side of the parents, then “Can you imagine the impact of that on children?”

In today Indian society, the role of the parents is lagging behind due to monetary and monetary reasons. And we also not forget the role of generational gap. The parents with their generational thinking are forcing their child to live and act according to their thinking. If child do any work against their belief, then “What will be the impact?”

We all know that all fingers are not same. Like this all parents are not equal to each other by their economic status or moral basis. As the time getting changing fast, the needs and the

mindset of the children are also changing fast. So for raising their children in good way, the parents must have to change themselves faster than their children.

In our surrounding, we always hear that money is everything and you can't do anything without it. Yes, it may be true in some aspects, but "What about others"? The family and the parents always tell their children to earn more and more money, so that you can buy things that you can or you want.

Is it good to teach their child to earn money for just purchasing the material things? Instead the parents and the family should teach their children the "VALUE OF THINGS, NOT THE PRICE OF THINGS", so that your children can be happy without greed of money.

In today's world, everyone is just in a race of getting fake fame and the feeling of being important. Our family is also supporting this type of phenomenon. But "Can you imagine its effect on our thoughts and actions which leads to our future"? "Are the children only responsible for their current scenario situation?" "Are their parents expecting too much from their children"?

Sometimes, parents are true at their point and children have to understand them. But as the time changes, there are many changes that are occurring in children's mind and body. For the balance mentality for their children, the family should respond to their children's every word and their mental situation, so that a child can live in this world freely and happily.

Shubhkarmanjeet Singh

Class: M. Com IInd

Roll no.: 10356

ਦੁਮੇਲ

(2024-25)

ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ - ਭਾਗ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

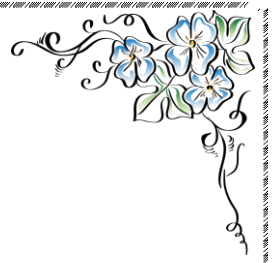
ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਮੁੱਖੀ

ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ

ਐੱਮ.ਏ. ਇਤਿਹਾਸ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ , ਬੁਢਲਾਡਾ

ਤਤਕਰਾ

- ਸੰਪਾਦਕੀ ਡਾ. ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ
- ਸਾਡੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਕਮਲਦੀਪ ਕੌਰ, ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ
- ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਨਾ-ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕਹੋ ਹਾਂ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ
- ਦਾਜ ਪ੍ਰਥਾ ਇਕ ਲਾਹਨਤ ਹੈ ਲਵਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ
- ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਿਫ਼ਤੀ ਦਾ ਘਰ ਅਕਾਸ਼ਦੀਪ ਸਿੰਘ
- ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਕਾਸ਼ਦੀਪ ਸਿੰਘ
- ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਤੰਗਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਚਾਈਨਾ ਡੋਰ ਸ਼ਿਵਮਦੀਪ ਸਿੰਘ
- ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਕੀ ਹੈ? ਜਗਸੀਰ ਸਿੰਘ
- **Tourism in india: Global Attraction with unique places** Navjot Singh ,
Ramandeep singh

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਓ

ਸਾਲ 2024-25 ਦਾ ਕਾਲਜ ਮੈਗਜ਼ੀਨ 'ਦੁਮੇਲ' ਤੁਹਾਡੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। 1971 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਇਸ ਮੋਹਰੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੋਕਾ ਮਿਲਣਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਦਿਆ ਮੰਦਰ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਣਹਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉੱਚੇ ਅਹੁੱਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਨਗੇ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਓ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਵਿਵਸਾਏ(ਪੇਸ਼ਾ) ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਖਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਉਚਿਤ ਸਮਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਾਲ ਹੀ ਹਨ। ਸੋ ਵਿਅਰਥ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਮਾਂ ਨਾ ਗੁਆਉ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਪੱਲੇ ਪਛਾਤਾਵਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਹੋਵੋਗੇ। 'God helps those who help themselves' ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ।

ਮੁਸ਼ਕਿਲੇ ਦਿਲ ਕੇ ਇਰਾਦੇ ਅਜਮਾਤੀ ਹੈਂ, ਹੁਸਨ ਕੇ ਪਰਦੇ ਨਿਗਾਂ ਹੋਸੇ ਹਟਾਤੀ ਹੈਂ।

ਹੋਸਲਾ ਮਤ ਹਾਰ ਗਿਰਕੇ ਓ ਮੁਸਾਫਿਰ, ਠੋਕਰੇਂ ਇਨਸਾਨ ਕੇ ਚਲਨਾ ਸਿਖਾਤੀ ਹੈਂ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ ਜਿੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕਾਲਜ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿੱਚ ਚੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਵੀ ਵਧਾਈ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ 'ਦੁਮੇਲ' ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਛਪਕੇ ਸਾਡੇ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਡਾ. ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਮੁਖੀ, ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਭਾਗ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕੀ

‘ਦੁਮੇਲ’ ਸਾਡੇ ਕਾਲਜ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਸ਼-ਕਿਸਮਤ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ‘ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਸੈਕਸ਼ਨ’ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜੋ ਗੱਲ ਸਾਬਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਕੁਛ ਕਰ ਗੁਜ਼ਰਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਮੌਸਮ ਨਹੀਂ, ਮਨ ਚਾਹੀਏ’। ਸਾਰੇ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਚਾਈ ਨਾਲ, ਆਪਣੀ ਦਿਲ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਫੁੱਲਾਂ ਰੂਪੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਹੋਈਏ ਕਾਲਜ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਤੇ ਬਿਤਾਏ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਸਦੀਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ
ਐਮ.ਏ ਇਤਿਹਾਸ-1

ਸਾਡੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ

ਭੁਮਿਕਾ : ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਜਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਕਈ ਰੀਤਾਂ-ਰਸਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਨਿਭਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਾਲ ਕਈ ਰਸਮਾਂ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਰਸਮਾਂ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਕਲੰਕ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹੋ ਹੀ ਸਮਾਜਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਰੀਤਾਂ-ਰਸਮਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨੁਕਸਾਨ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੁਰੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਵੀ ਸਮਾਜਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ/ਬੁਰਾਈਆਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦਾਜ਼ ਦੀ ਕੁਰੀਤੀ : ਅੱਜ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕੁਰੀਤੀ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਘੁਣ ਵਾਂਗ ਖਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਦਾਜ਼ ਦਾ ਬੈਤ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਾਂ ਇਸ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਰੀਤ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਅੱਜ ਕੁਰੀਤੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਲੜਕੇ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪੇਕਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਲੜਕੇ ਵਾਲੇ ਮੁਹਿੰ ਮੰਗ ਕੇ ਦਾਜ਼ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸਹੁਰਿਆਂ ਹੱਥੋਂ ਸਤਾਈ ਅਬਲਾ ਆਪ ਹੀ ਦਾਜ਼ ਦੀ ਬਲੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਅਬਲਾਵਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਦਾਜ਼ ਦੀ ਬਲੀ ਚੜ੍ਹ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਫੜਜੂਲ-ਖਰਚੀ ਤੇ ਲੋਕ-ਵਿਖਾਵਾ: ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਫੜਜੂਲ-ਖਰਚੀ ਏਨੀ ਕੁ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਲੜਕੇ-ਲੜਕੀ ਵਾਲੇ ਆਪਣੀ ਫੋਕੀ ਸ਼ਾਨੋ-ਸ਼ੌਕਤ ਖਾਤਰ ਬੇਲੋੜਾ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ-ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ ਖਾਤਰ ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਗਣੀ ਸ਼ਗਨ ਤੇ ਵੀ ਖੁੱਲ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਪੈਸਾ ਰੋੜਦੇ ਹਨ। ਮਹਿੰਗੇ ਤੋਂ ਮਹਿੰਗੇ ਪੈਲੇਸ ਬੁੱਕ ਕਰਨੇ, ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਣੇ ਬਣਾਉਣੇ, ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਰਸਮਾਂ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਫੜਜੂਲ-ਖਰਚੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ ?

ਪਕਵਾਨਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ : ਵਿਆਹਾਂ ਆਦਿ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਖਾਣੇ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਵਧੇਰੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ। ਕਰੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਢੱਡ-ਭਰਵੀਂ ਰੱਜਵੀਂ ਰੋਟੀ ਵੀ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਭੀਖ ਮੰਗਣ ਦੀ ਬਰਾਈ : ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਭੀਖ ਮੰਗਣਾ ਇਕ ਕਿੱਤਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਮੰਗਤੇ ਤਾਂ ਸਰੀਰਕ ਪੱਖੋਂ ਉਣੇ, ਲੰਗਰੇ ਅਨੇ। ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬਰੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਹੱਟੇ-ਕੱਟੇ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਮੈਗਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਕਈ ਧਾਰਮਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਜਬਰੀ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਮੰਗਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੀ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ । ਪੈਸੇ ਬਟੋਰਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਢੀਠ ਬਣ ਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਰੂਣ-ਹੱਤਿਆ : ਦਾਜ਼ ਦੇ ਦੈਤ ਦੇ ਕਹਿਰ ਨੇ ਭਰੂਣ-ਹੱਤਿਆ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਰੁਕਣ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈ । ਰਿਹਾ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਨੇ ਪੱਕਾ ਨਿਸਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਕੁਦਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਆਪ ਮੋਹਰ ਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ ਜਾਂ ਦਾਜ਼ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇ ਕੇ ਜਾਂ ਭਰੂਣ-ਹੱਤਿਆ ਕਰਕੇ । 'ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਜੀਵਹਤਿਆ ਪਾਪ ਹੈ ਸ਼ਾਇਦ ਭਰੂਣ-ਹੱਤਿਆ ਨਹੀਂ। ਅੱਜ ਭਰੂਣ-ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਕਹਿਰ ਨੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜੋ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।

ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ : ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਅਜੇ ਵੀ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਨਿੱਛ ਮਾਰ ਦੇਵੇ, ਬਲੀ ਰਸਤਾ ਕੱਟ ਜਾਵੇ, ਕੋਈ ਪਿੱਛੋਂ ਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਅਸ਼ੁੱਭ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਾਰ, ਦਿਨ ਆਦਿ ਵੀ ਸ਼ੁੱਭ-ਅਸ਼ੁੱਭ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ | ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪੰਡਤ, ਜੋਤਸ਼ੀ, ਤਾਂਤਰਿਕ, ਮੁੱਲਾਂ-ਮੌਲਵੀ, ਵਾਸਤੂ-ਸ਼ਾਸਤਰਵਾਲ ਆਦਿ। ਅੱਜ ਟੀ.ਵੀ. ਦੇ ਹਰ ਚੈਨਲ 'ਤੇ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਿ ਚਾਲ, ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ, ਰਾਸ਼ੀਫਲ, ਨਗ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਬੇਲੋੜੇ ਉਪਾਅ ਦੱਸ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਠੱਗੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਿਲਾਵਟਖੋਰੀ : ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾਵਟਖੋਰਾਂ, ਜਮਾਖੋਰਾਂ, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰਾਂ, ਚੋਰ-ਬਜ਼ਾਰੀ ਤੇ ਸੀਨਾ-ਜ਼ੋਰਾਂ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੈ। ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜ਼ਹਿਰ ਤੱਕ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਮਿਲਾਵਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਅਸਲੀ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਜ਼ਹਿਰ ਵੀ ਅਸਲੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕੀੜੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ : ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਕੋਲ ਸੱਤਾ ਉਹ ਭਿਸ਼ਟ-ਰੱਤਾ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਹੱਕ-ਹਲਾਲ ਦੀ ਕਮਾਈ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਡੀਕ ਲਾ ਕੇ ਪੀਂਦਿਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਰੱਬ ਦਾ ਭੈਅ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਨਿਚੋੜਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਘਪਲਿਆਂ ਜਾਂ ਘੁਟਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਤੇ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਥੋੜੀ ਕੁ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਰਫ਼ਾ-ਦਫ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ : ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਗਰੀਬੀ, ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਆਦਿ ਬੁਰਾਈਆਂ ਉਦੋਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਅਬਾਦੀ ਵਿਚ ਬਹਿਸਾਬਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਅਬਾਦੀ ਬਹੁਤੀ ਹੈ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਘੱਟ ਹਨ। ਕਾਬਲ ਤੇ ਯੋਗ ਲੋਕ ਵਿਹਲੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਨੌਕਰੀਆਂ ਲਈ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਭਟਕ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਭਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਬਜ਼ਗਾਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀਰੋਟੀ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾਉਣਾ ਹੈ ? ਕਈ ਤਾਂ ਸਮਾਜਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਚੋਰੀ, ਡਾਕੇ, ਕਤਲ, ਹੇਰਾਫੇਰੀਆਂ, ਲੁੱਟਾਂ-ਖੋਹਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਾਹੌਲ ਖੌਫ਼ਜ਼ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨਸ਼ਾ ਅਤੇ ਲੁੱਟਾਂ-ਖੋਹਾਂ : ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ ਪਰ ਨਸ਼ੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਤੇ ਕੰਗਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਨਸ਼ਾਪੂਰਤੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੈਸਾ ਜਾਇਜ਼ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਉਹ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਕਿਉਂਕਿ ਨਸ਼ੇ ਨੇ ਸਰੀਰ ਖੋਖਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਨਜਾਇਜ਼ ਢੰਗ-ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੈਸਾ ਹੜੱਪ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ-ਕੱਲ ਬਜ਼ਾਰਾਂ, ਘਰਾਂ, ਦੁਕਾਨਾਂ ਆਦਿ ਕਿਤੇ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਿਨ-ਦਿਹਾੜੇ ਚੋਰੀਆਂ, ਲੁੱਟਾਂ-ਖੋਹਾਂ ਤੇ ਕਤਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਚੋਰ-ਲੁਟੇਰੇ ਸੜਕਾਂ, ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਪਰਸ, ਚੋਰੀਆਂ ਖੋਹ ਕੇ ਰਫ਼-ਚੱਕਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੌਕਾ ਵੇਖ ਕੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਤਲ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬਨਾਉਟੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ : ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਾਂਅ 'ਤੇ ਪਰੋਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਨੰਗੇਜ, ਅਸਲੀਲਤਾ, ਭੜਕਾਊ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਲੱਚਰ ਗੀਤ, ਐਕਟਿੰਗ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿੱਧਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ? ਅੱਜ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਫੋਕੀ ਸੁਹਰਤ ਵਿਚ ਅੰਨਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਮਰਿਆਦਾ ਧਰਮ, ਵਿਰਸਾ, ਇਖਲਾਕ ਵੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਭੜਕੀਲਾਪਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹੋਣ | ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ-ਹਯਾ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਤਰੇੜਾਂ, ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਆਪਣਿਆਂ ਹੱਥੋਂ ਆਪਣਿਆਂ ਦਾ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਤਲ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ, ਬਿਰਧ-ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਵੱਲ ਮੁਹਾਰਾਂ, ਕਲੱਬਾਂ ਤੇ ਹੋਟਲਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾਅ, ਛੂਤ-ਛਾਤ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਦੰਗੇ-ਫਸਾਦ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਗਿਰਾਵਟ, ਪੈਸੇ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਆਦਿ ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਕਮਲਦੀਪ ਕੌਰ, ਸੰਦੀਪ ਕੌਰ

ਐੱਮ.ਏ. ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਰੋਲ ਨੰਬਰ:- 11441, 11442

ਨਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਨਾਂਹ – ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕਹੋ ਹਾਂ

ਨਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਦਲਦਲ 'ਚ ਫਸੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾਉਣ, ਸਮਾਜ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਹਤ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਡਰੱਗ-ਡੀ-ਅਡਿਕਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਹਿਤ 'ਨਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਨਾ-ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕਹੋ ਹਾਂ' ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਸ਼ਾ ਪੀੜਤਾਂ ਦੇ ਮੁਫਤ ਇਲਾਜ ਲਈ ਨਸ਼ਾ ਛੁਡਾਊ ਕੇਂਦਰ (ਨਵ-ਜੀਵਨ ਕੇਂਦਰ), ਓਟ ਕਲੀਨਿਕ ਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਕੇਂਦਰਾਂ (ਨਵ-ਨਿਰਮਾਣ ਕੇਂਦਰਾਂ) ਦਾ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮਨੋਚਿਕਿਤਸਕ, ਕਾਊਂਸਲਰ, ਸੋਸ਼ਲ ਵਰਕਰ ਤੇ ਹੋਰ ਮੈਡੀਕਲ, ਪੈਰਾ-ਮੈਡੀਕਲ ਸਟਾਫ ਦਾ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਕਦਮ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੈਂਟਰਾਂ ਵਿਚ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਖਾਣਾ, ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਯੋਗਾ-ਕਸਰਤ ਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੇ ਕਾਬਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿੱਤਾ-ਮੁਖੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਛੋਟੀ ਉਮਰ 'ਚ ਹੀ ਮਾੜੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਕੇ ਨਸ਼ੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕਈ ਵਾਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਲੱਛਣ ਜਿਵੇਂ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਵ-ਭਾਵ, ਵਿਹਾਰ 'ਚ ਪਰਿਵਰਤਨ, ਚਿੜਚਿੜਾਪਣ, ਇਕੱਲੇ ਰਹਿਣਾ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚੀਲੇ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਪੈਸੇ ਚੋਰੀ ਕਰਨਾ, ਭੁੱਖ ਜਾਂ ਨੀਂਦ 'ਚ ਉਤਰਾਅ-ਚੜਾਅ ਜਾਂ ਬੇਚੈਨ ਰਹਿਣਾ ਵਰਗੇ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਪਛਾਣ ਲੈਣ 'ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਦੇਰੀ ਕੀਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲੈਣ।

ਨਸ਼ੇ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਕਰੋ, ਨਸ਼ੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ। ਨਸ਼ੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਦੇ ਨਾੜੀ-ਤੰਤਰ, ਅੰਦਰੂਨੀ ਅੰਗਾਂ ਦਿਲ, ਜਿਗਰ, ਫੇਫੜੇ ਤੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਆਦਤ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਆਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੁੱਸਾ ਆਉਣਾ, ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦਾ ਆਮ ਵਿਹਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਨਸ਼ੇ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਕਰੋ ਨਸ਼ੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ'। ਨਸ਼ੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ੇੜੀ ਜਾਂ ਅਮਲੀ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਗਲਤ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜਤ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਮਝਣਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਿਉਂ ਵੱਧ ਰਿਹੈ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਰੁਝਾਨ-ਪਰਿਵਾਰ 'ਚ ਜੇ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਨਸ਼ਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਘਰ ਦਾ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਬੱਚਾ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ, ਘਬਰਾਹਟ, ਵਹਿਮ ਜਾਂ ਬਿਮਾਰੀ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕਈ ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲੋਕ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਡੂੰਘੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਮਾਨਸਿਕ ਦਬਾਅ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਕੇ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਈ

ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਦੌਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਜੋਸ਼, ਸ਼ੌਕ, ਮਨੋਰੰਜਨ, ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਕਹਿ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਨਸ਼ਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਰੀਰਕ ਸਮਰੱਥਾ, ਕਾਰਜ-ਕੁਸ਼ਲਤਾ, ਜ਼ੋਰ-ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸਰੀਰਕ ਤੇਜ਼ੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਵੀ ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨਾ ਮਿਲਣਾ, ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਚਿੰਤਾ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਲੜਾਈ-ਝਗੜੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਜਬੂਰੀ ਕਰਕੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 'ਚ ਹੀ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰ ਲੈਣਾ ਭੁਲਾਉਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਲਤ ਲੱਗਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਆਦਤ ਛੱਡਣ ਲਈ ਸੁਝਾਅ:-

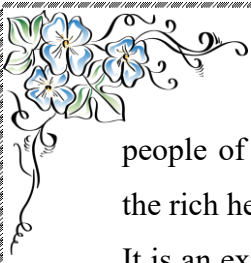
- * ਨਸ਼ੇ ਛੱਡਣ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨਵੀਆਂ ਆਦਤਾਂ-ਰੁਝਾਨ ਭਾਲੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਲੱਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਨਾ, ਪੇਂਟਿੰਗ ਕਰਨੀ, ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣਾ, ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ, ਘਰ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਆਦਿ।
- * ਕਸਰਤ ਤੇ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲਹੂ-ਚੱਕਰ, ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਤੇ ਫੇਫੜਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
- * ਮੈਡੀਟੇਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਇਕਜੁਟਤਾ 'ਚ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਇਕਾਗਰਤਾ 'ਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- * ਚੰਗੀ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਿਕਵਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਸੰਤੁਲਿਤ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਸੇਵਨ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- * ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ, ਸਹਿਪਾਠੀਆਂ, ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਤੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਨਾਲ ਮਿਲਣ-ਗਿਲਣ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਰੁਤਬਾ ਬਹਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੱਧ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- * ਮਾੜੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹੋ, ਤਾਂ ਜੋ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਾ ਹੋਵੋ ਅਤੇ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਤੋੜ ਨਾ ਲੱਗੇ।
- * ਕਿਸੇ ਸਮਾਜਸੇਵੀ ਸੰਸਥਾ, ਕਲੱਬ ਜਾਂ ਵਲੰਟੀਅਰ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਰੱਖੋ, ਤਾਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਮਦਦ ਲਈ ਜਾ ਸਕੇ।
- * ਨਸ਼ਾ ਛੁਡਾਉ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਟੀਮ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਣੀ, ਸਲਾਹ ਕਰਨੀ ਤੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰ ਕੇ ਸਹੀ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- * ਨਸ਼ਾ ਛੱਡਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਜਲਦ ਤੋਂ ਜਲਦ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੁੜ ਜਾਰੀ ਕਰ ਲਵੇ। ਜੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੰਮ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ 'ਚ ਢਲ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਰੁਚੀ ਮੁਤਬਿਕ ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਕੋਰਸ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰ ਕੇ ਬੈਂਕ ਕਰਜ਼ੇ-ਲੋਨ ਲਈ ਯੋਗਤਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਕੇ ਸਵੈ-ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ, ਬੀ. ਏ.- ਭਾਗ ਦੂਜਾ,

ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ, ਬੀ.ਏ.- ਭਾਗ ਦੂਜਾ

Tourism in India: Global Attraction with Unique Places

Tourism is one of the most important and fastest-growing industries in today's world. It creates a lot of job opportunities. It generates a lot of revenue and adds to the economy of the country. Apart from generating jobs and revenue, it allows people of different countries and cultures to move and mingle with other cultures and social environments for entertainment as well as professional purposes. It is only through Tourism that the world can get closer and know each other both socially, culturally and religiously. It creates good bonding among

people of different languages and cultures. It also paves the way to understand and explore the rich heritage and ancient history of an unknown place.

It is an export that is not visible and earns valuable foreign exchange without any substantial or actual loss of internal resources. Tourism is a unique type of highly labour-intensive industry. It provides different services that are needed as well as expected by the incoming tourists. Tourism is one of the largest industries in terms of money spent by tourists in the countries they visit. The amount received from the Tourism industry sometimes exceeds the Gross National Product of many countries.

India is one of the most preferred tourist destinations in Asia because of its beautiful landscape, rich cultural heritage, myriad attractions and valuable ancient history. India serves as the hub of different cultures and languages within it and has always attracted domestic and international tourists. In 2019 it attracted 10.93 million international tourists and this contributed to almost 4.7% of India's GDP. India has also attracted international tourists because of the liberty it gives to different religions. The peaceful existence of people of 22 languages and 9 religions is a source of attraction for all international tourists. India has a mosaic of enchanting hill stations, magnificent architecture and monuments, picturesque beaches, and enchanting backwaters. India has always been famous for its hospitality services. Our guests are considered as God and the tourists feel quite safe in India. A lot of solo travellers prefer certain parts of India over any other place in the world. Indian Tourism gives proper value to tourists from foreign countries.

Benefits of Tourism in India:-

The Tourism industry gives a wide scope of employment to people. It has not only provided employment opportunities to people but also alleviated poverty and sustained human development. Tourism has promoted and benefitted small and local handicrafts and cultural activities. It has played a significant role in promoting national integrity and international understanding. The most important benefit of Tourism is to give a sense of relief and relaxation to people when they get tired from their hectic schedules and the hustle-bustle of city life. It is a pleasant gateway for people. The Tourism industry has also benefitted other sectors like aviation, transport, horticulture, and handicrafts. The hotel industry has immensely benefited from Tourism and provides ample employment and help in earning foreign exchange. This industry has become one of the major contributors to the GDP of the country. It has significantly contributed to the economic development of India by improving transportation and infrastructure facilities across the country.

Tourism has played a very vital role in reviving India's art and culture. Tourists from foreign countries show a keen interest in the rich culture and heritage of India and this boosts the morale of the small artisans and adds to their novelty.

Promotion and Development of Tourism:-

For better growth, the Indian Government is taking a keen interest in promoting the different sections of Tourism such as rural Tourism, eco-tourism, spiritual Tourism, spa Tourism, and adventure Tourism. Nowadays, medical Tourism has also become an important source of revenue for the healthcare sector. Many people from our neighbouring countries and our Western countries are turning towards India for affordable and world-class healthcare services and treatment.

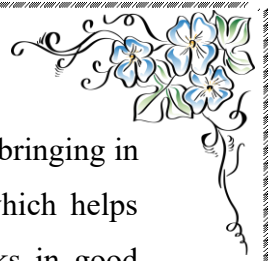
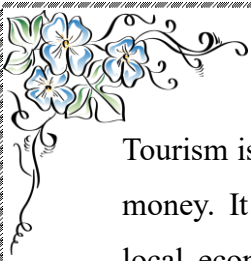
Indian Tourism has grown significantly over the years. The services rendered to tourists visiting India from foreign countries are the indiscernible products of the Tourism industry. These products like hospitality services of all kinds for tourists turn into invisible exports because these services generate a lot of earnings without leaving Indian soil. The Tourism Ministry of India has played a major role in the development of the industry. The India Tourism Development Corporation (ITDC) formed by the Tourism department has carried out many vital developments to encourage Tourism in India. The ITDC hotels are situated at prime locations of important tourist destinations in India and provide comfortable and affordable boarding and lodging.

The launching of the 'Incredible India' campaign by the Government of India is instrumental in promoting India as a holistic tourist destination in the domestic and international markets. Other specialized international media campaigns under 'Incredible India' have been launched and even the celebrities of our country have been roped into making this campaign of 'Incredible India' a big success in foreign lands also.

The 'Clean India' campaign launched by the Indian Government ensures full cleanliness, which has become an indispensable norm at all tourist destinations. The Government has also conducted regular studies to analyze the market to identify the key factors, income figures, holiday habits, and psychology of people. This helps them to identify the key drivers in the Tourism industry and tackle the issues that deter the scope of Tourism.

According to research reports, the medical Tourism market in the Indian healthcare sector is valued to be worth over three hundred million dollars with more than one lakh foreign patients coming every year. The Government has also gone a step further to permit foreigners to visit India on an e-tourist Visa for attending short-term yoga programs.

Importance of Tourism :-

Tourism is important for many reasons. It helps the economy by creating jobs and bringing in money. It supports businesses like hotels, restaurants, and transport services, which helps local economies. Tourism also helps keep cultural sites and historical landmarks in good shape, as many of these are funded by money from tourists.

Tourism also helps people from different places learn about each other. It builds connections between people from different cultures and promotes understanding and acceptance of different ways of life.

Navjot Singh M.A –I (His)

Ramandeep Singh M.A-I(His)

ਦਾਜ ਪ੍ਰਥਾ : ਇਕ ਲਾਹਨਤ

ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਭਰਿਆ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ-ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਇਸ ਗੌਰਵਸ਼ਾਲੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਪਰ ਕਲੰਕ ਹਨ। ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਛੂਤ-ਛਾਤ ਅਤੇ ਦਹੇਜ ਵਰਗੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਉੱਨਤ ਸਮ ਸਾਡਾ ਸਿਰ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਝੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ ਅਤੇ ਆਗੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਜੇ ਤਕ ਸਫਲਤਾ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੀ ਦਾਜ ਦੀ ਤਾਂ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਨਵ-ਵਿਆਹੁਤਾ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਕਤਲ-ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਵਰਕੇ ਪਲਟੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਕ ਦੋ ਖਬਰਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰ ਮਿਲਣਗੀਆਂ- ‘ਸੱਸ ਨੇ ਨਵ-ਵਿਆਹੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ’, ‘ਦਾਜ ਦੇ ਲਾਲਚ ਕਾਰਨ ਬਰਾਤ ਬਰੰਗ ਵਾਪ ‘ਸਟੋਵ ਫਟ ਜਾਣ ਨਾਲ ਨਵ-ਵਿਆਹੀ ਕੁੜੀ ਸੜ ਕੇ ਮਰ ਗਈ’, ‘ਨਵ-ਵਿਆਹੀ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਸੱਸ ਤੇ ਨਨ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਆਏ।

ਦਾਜ ਕੀ ਹੈ ?-ਦਾਜ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ। ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸਾਡੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਲੋਕ-ਕਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਆਹੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਲੜਕੀ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਤੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਾਮਾਨ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਂਝ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਆਪਣੀ ਪੰਜੀ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚੋਂ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਦਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਭਾਗ ਦੇ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਲਾਹਨਤ- ਬੇਸ਼ਕ ਪੁਰਾਤਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਦਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਇਕ ਚੰਗੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਹੋਈ, ਪਰ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਬੁਰਾਈ ਅਤੇ ਲਾਹਨਤ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਅੱਜ-ਕਲ੍ਹ ਲੜਕੀ ਦੀ ਸੋਸ਼ਟਾ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੀਲਤਾ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਾਪੀ ਜਾਂਦੀ, ਸਗੋਂ ਦਾਜ ਨਾਲ ਮਾਪੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਰਾਂ ਦੀ ਨੀਲਾਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਕਦ-ਰਾਸ਼ੀ ਜਾਂ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅੱਜ-ਕਲ੍ਹ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਚੈੱਕ ਬੁੱਕ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇਹ ਚਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦਾਜ ਨੂੰ ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਗਿਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲਾਲਚੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਿਸਚਿਤ ਰਕਮ ਜਾਂ ਸਾਮਾਨ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਅਮੀਰਾਂ ਲਈ ਇਕ ਦਿਲ-ਪਰਚਾਵਾ, ਪਰ ਗਰੀਬਾਂ ਲਈ ਨਿਰੀ ਮੁਸੀਬਤ ਬਣ

ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕਸੂਰ ਇਕੱਲਾ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਕਾਲੇ ਧਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਧਨ ਨੂੰ ਕੁੜੀ ਦੇ ਦਾਜ ਤੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸ਼ਾਨ-ਸ਼ੌਕਤ ਉੱਪਰ ਖਰਚ ਕੇ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਗ਼ਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਹੂ-ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਇਸ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਲੈਣੇ ਤੇ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਵੇਚਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਆਮ ਕਰਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਾਏ ਘਰ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੀ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਸੱਸ-ਸਹੁਰੇ ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਦਾਜ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਸਲੂਕ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪਰਾਏ ਘਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਬਈ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਾਡੀ । ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ ।

ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਾਅ-ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦਾਜ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਲਾਹਣਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨਾ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਬੌਧਿਕ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿਚ ਦਿੜਤਾ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡੀਆਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਬੋਥੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਮਰਦ ਦੇ (ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । ਇਸ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁੱਝ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤੇ ਅਸਰਦਾਰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਤਾਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਢਾਂਚਾ ਪੂਰੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਵੇ, ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਵੱਡੇ ਦਿਖਾਵਿਆਂ, ਵੱਡੀਆਂ ਬਰਾਤਾਂ ਤੇ ਦਾਜ ਆਦਿ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ-ਭਲਾਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਦਾਜ ਦੇ ਲਾਲਚ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਦਾਜ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁੱਝ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣ ਵੀ ਦੁਆਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ ਕੇ ਸੈ-ਨਿਰਭਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਦਾਜ ਦੇ ਲਾਲਚੀ ਸਹੂਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋ ਸਕਣ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਦਾਜ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ-ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਲੋਕ-ਰਾਇ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦਾਜ ਪ੍ਰਥਾ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਇਕ ਕੋੜ੍ਹ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਸੌਭਿਆ ਮਨੁੱਖ ਕਹਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ । ਜਿਸ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਦੁਲਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੀ ਥਾਂ ਕਸ਼ਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਅਸੌਭਿਆ ਤੇ ਅਵਿਕਸਿਤ ਸਮਾਜ ਹੈ । ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੁਰੀਤੀ ਦੀਆਂ ਜੜਾਂ ਪੁੱਟਣ ਲਈ ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈਏ ।

ਲਵਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ,
ਐੱਮ.ਏ. ਭਾਗ ਦੂਜਾ,
ਇਤਿਹਾਸ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਿਫਤੀ ਦਾ ਘਰ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਾਵਨ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਮਹਾ-ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਛੋਹ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਆਪਣੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਗੌਰਵਮਈ ਮਹਾਨਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਉਪਮਾ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-“ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਿਫਤੀ ਦਾ ਘਰ।” ਇਸ ਵਾਕ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਚੱਕ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ’ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ- ਸਾਈਂ ਮੀਆਂ ਮੀਰ, ਇੱਕ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਤੋਂ ਰਖਵਾਈ ਸੀ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਤਲਾਅ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ। ਮੰਦਰ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਉੱਤੇ ਸੋਨੇ ਦਾ ਪਤ ਚੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅਕਸ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੈ। ਮੰਦਰ ਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਗੁੰਬਦ ਬੜੀ ਹੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਕੰਢੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਲੰਮੇ ਪੁੱਲ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਰਸ਼ਨੀ ਡਿਉੜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ। ਪਰ 3 ਜੂਨ 1984 ਦੇ ਬਲਿਉ ਸਟਾਰ ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਵੇਲੇ ਇਸ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਮਿਲਟਰੀ ਤੋਪਾਂ ਨੇ ਢਾਹ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਚੰਗੀ ਪੱਧਰ ਨਾਲ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਬਣਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਬੁੱਢ ਭੰਜਣੀ ਬੇਰੀ ਹੈ। ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਇੱਕ C`ਪੜੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਲੇ ਕਾਂ ਚਿੱਟੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਬੀਬੀ ਰਜਨੀ ਦੇ ਪਿੰਗਲੇ ਪਤੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਸ ਛੱਪੜੀ ਵਿਚ ਜਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਅਰੋਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਉਥੇ ਥਾਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬਣਵਾਇਆ।

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਚੌਹਾਂ ਵਰਣਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਮੰਦਰ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਦਰ ਦੇ ਚਾਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ।

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਲੱਕਾਂ ਯਾਤਰੀ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਛੱਕਦੇ ਹਨ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਦੀ ਸਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਥੇ ਯਾਤਰੀ ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਬਾਬਾ ਅਟਲ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ।

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇ ਡ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਗਏ ਹੋਈਏ। ਇਸੇ ਲਈ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ, ਐਮ.ਏ.- ਭਾਗ ਦੂਜਾ
ਇਤਿਹਾਸ

ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ

ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਕਾਰਨ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਟੁੱਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ, ਪਰ ਅੱਜ ਇਕਹਿਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਿਵਾਜ ਜਿਹਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕੁਝ ਕਹੇ ਜਾਂ ਨਾ ਕਹੇ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਤੇ ਚਾਚੇ-ਤਾਏ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮ ਸਾਰੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਔਰਤ 'ਤੇ ਕੰਮ ਦਾ ਕੋਈ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ।

ਦੂਜਾ ਪੈਸੇ ਦੀ ਬੱਚਤ ਬੜੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬਰਕਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਅੱਖਾ-ਸੌਖਾ ਵਕਤ ਵੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਲਈ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਜੀਅ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ-ਵੱਡੇ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਵਿੱਚ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਵੀ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਸਾਰ ਅਤੇ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਾ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਓ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਸਿੱਖ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਤੇ ਹੋਰ ਵਡੇਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਬੱਚਾ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਕਿ ਸਾਂਝਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸਭ ਲਈ ਵਧੀਆ ਸੀ। ਸਮਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੀ ਚਾਲ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਦਲਾਵਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮੀਆਂ-ਬੀਵੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚੇ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਹਰ ਬੰਦਾ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬੜੇ ਸੁਆਰਥੀ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਹਾਲਾਤ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਘੱਟ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਾਂ-ਬਾਪ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬੱਚੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਘਟ ਰਹੇ ਨੇ ਉਹ

ਅਕਾਸ਼ਦੀਪ ਸਿੰਘ,
ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਤੰਗਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਚਾਈਨਾ ਡੋਰ

ਲੋਹੜੀ ਤੇ ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਪਤੰਗਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਬੱਚੇ, ਨੌਜਵਾਨ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ ਪਤੰਗ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅੰਬਰ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਤੰਗਬਾਜ਼ੀ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਈ ਮੁਲਕਾਂ ਜਿਵੇਂ ਜਾਪਾਨ, ਕੋਰੀਆ, ਥਾਈਲੈਂਡ, ਮਿਆਂਮਾਰ, ਅਰਬ ਮੁਲਕਾਂ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਆਦਿ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਰੀਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਤੰਗਬਾਜ਼ੀ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਤੰਗ ਨੂੰ ਉਡਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਡੋਰ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪਤੰਗਬਾਜ਼ਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਹ ਡੋਰ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਡੋਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਪਤੰਗ ਕੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਪਤੰਗਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਵੀ ਬਦਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਰਵਾਇਤੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਡੋਰ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਕਾਫੀ ਘੱਟ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਚਾਈਨਾ ਡੋਰ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕੱਚੇ ਧਾਗੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਬਰੀਕ ਧਾਗੇ (ਨਾਈਲੋਨ) ਦੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਡੋਰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਰਵਾਇਤੀ ਧਾਗੇ ਨਾਲੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਖਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਤੰਗਬਾਜ਼ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੋਰ ਮਨੁੱਖਾਂ-ਪੰਛੀਆਂ ਹਰੇਕ ਲਈ ਘਾਤਕ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਪੰਛੀ ਆਦਿ ਇਸ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਡੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਟੁੱਟਦੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਖੂਬ ਕੇ ਚਮੜੀ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਗੰਭੀਰ ਜ਼ਖਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਵਾਇਤੀ ਡੋਰ ਇੰਨੀ ਖਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਰਵਾਇਤੀ ਕੱਚਾ ਧਾਗਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਬਚਾਅ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਤੰਗ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਦੀ ਡੋਰ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਾਨੀ-ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਨਹੀਂ! ਚਾਈਨਾ ਡੋਰ ਨਾਲ ਪਤੰਗ ਉਡਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਪਤੰਗਬਾਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਵੀ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪਤੰਗਬਾਜ਼ੀ ਚਾਈਨਾ ਡੋਰ ਦੀ ਥਾਂ ਆਮ ਡੋਰ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਭਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਕਾਰਗਰ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਡੋਰ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਵਾਉਣ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਚਾਈਨਾ ਡੋਰ ਵੇਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸਖ਼ਤੀ ਕਰੇ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਈਨਾ ਡੋਰ ਦੇ ਖਤਰਨਾਕ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਿਵਮਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਕੀ ਹੈ?

ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ, ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਮਨੁੱਖੀ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਤਹ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਪਤਨ ਜਾਂ ਵਿਨਾਸ਼, ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ। ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭੂਮੀ ਗੰਦਗੀ ਦੁਆਰਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਖਤ ਤੌਰ, ਸਾਡਾ ਮਤਲਬ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਨੂੰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਜੰਗਲਾਤ, ਉਸਾਰੀ, ਜੰਗਲੀ ਜੀਵਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਥਾਨ ਵਜੋਂ ਘਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਵਿਗਾੜ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਹੋਰ ਲਾਭਕਾਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪਲਾਟਾਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਘਟਦੀ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਵਧਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਧਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਲੈਂਡਫਿਲ ਅਤੇ ਪੁਨਰ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਜ਼ਮੀਨ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਗੜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੂੜਾ-ਕਰਕਟ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨਾਲ ਹੀ, ਹਰੇ ਕਵਰ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ, ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਕਟੌਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਉਤਪਾਦਕ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਧੋ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਲੈਂਡਸਲਾਈਡ ਨੂੰ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਕਾਰਕ ਹਨ, ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਤਕਨੀਕਾਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਉਪਾਅ

1. ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ

ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਉਸਾਰੀ, ਖਣਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਆਰਥਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਸੁੱਕੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਮੁੱਖ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੁੱਕੀ ਜਾਂ ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਉਤਪਾਦਕ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਭੂਮੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਜਾਂ ਸੋਧ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮੁੱਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਬਨਸਪਤੀ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਿਤ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਣਵਰਤੀ ਉਪਲਬਧ ਜ਼ਮੀਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਜਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਵਧੇਰੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਜੰਗਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਓ, ਜਿਥੇ ਰੁੱਖ ਸੂਰਜ ਦੁਆਰਾ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀ

20% ਗਰਮੀ ਨੂੰ ਸੋਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਸਤਹੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪਤਨ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਤੱਤ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਤ੍ਹਾ 'ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ, ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਨਿਘਾਰ ਅਤੇ ਮਾਰੂਥਲੀਕਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

2. ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ

ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹਨ। ਭੋਜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾਟਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਆਬਾਦੀ ਵਧੀ ਹੈ। ਉਪਜ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਖੇਤੀ ਸੰਪਤੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਖਾਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜੜੀ-ਬੂਟੀਆਂ, ਉੱਲੀਨਾਸ਼ਕਾਂ ਅਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖੇਤੀ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਸਾਇਣ ਭਰਪੂਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਰਸਾਇਣ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੁਸ਼ਲ ਹਨ। ਇਹ ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਕੀੜੇ-ਮਕੌੜਿਆਂ, ਉੱਲੀ ਅਤੇ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹਨ, ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਖਣਿਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਸਾਇਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਟਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਹ ਜਾਨਵਰਾਂ, ਮੱਛੀਆਂ, ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਕੁਝ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਜੋ ਅਸੀਂ ਨਦੀਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਇੰਨੇ ਖਤਰਨਾਕ ਹਨ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਘਾਤਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

3. ਮਾਈਨਿੰਗ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ

ਮਾਈਨਿੰਗ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਕੱਢਣ ਅਤੇ ਖਣਨ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਸਤ੍ਹਾ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕਈ ਜ਼ਮੀਨੀ ਖੇਤਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਵੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਤ੍ਹਾ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇਸ ਕੱਢਣ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

ਅਸੀਂ ਅਕਸਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਘਟਣ ਬਾਰੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਮਾਈਨਿੰਗ ਜਾਂ ਕੱਢਣ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਭਰਨ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਮਾਈਨਿੰਗ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧਾਤਾਂ, ਤੇਲ, ਕੋਲਾ, ਪੱਥਰ, ਰੇਤ ਅਤੇ ਖਣਿਜ ਧਾਤੂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੋਨਾ ਸਭ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਮਾਈਨਿੰਗ ਜਾਂ ਖੱਡਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸਤ੍ਹਾ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਮੈਨਹੋਲ ਅਤੇ ਟੋਏ ਡ੍ਰਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮਾਈਨਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਟੌਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਮੁੱਲ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮਾੜੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਓ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵਿਕਲਪਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ।

4. ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ

ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਭੋਜਨ, ਆਸਰਾ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਵਧਣ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਵਸਤੂਆਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਕੂੜੇ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਵਧਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਉਦਯੋਗਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਹੋਈ। ਖੋਜ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਆਧੁਨਿਕ ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਤਰਨਾਕ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

5. ਉਦਯੋਗਿਕ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉਤਪਾਦਨ ਪ੍ਰੋਸੈਸਰ, ਤੇਲ ਰਿਫਾਇਨਰੀਆਂ, ਦਵਾਈਆਂ, ਬਿਲਡਿੰਗ ਸਾਈਟਾਂ, ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਵਰ ਪਲਾਂਟ ਸਾਰੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਰਸਾਇਣਕ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਨੂੰ ਪਾਵਰ ਪਲਾਂਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਛੱਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੈਂਡਫਿਲ ਵਿੱਚ ਨਿਪਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਲਾ, ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਉਸਾਰੀ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ, ਲੱਕੜ, ਧਾਤ ਅਤੇ ਪਲਾਸਟਿਕ ਵਰਗੇ ਰੱਦੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਲੈਂਡਫਿਲ ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਕਿ ਊਰਜਾ ਪਲਾਂਟ ਨੈਵਿਕ ਇੰਧਨ ਅਤੇ ਬਾਇਓਮਾਸ ਨੂੰ ਸਾੜਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਉਤਪਾਦਕ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੇਲ ਰਿਫਾਇਨਰੀਆਂ ਅਤੇ ਦਵਾਈਆਂ, ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਰਸਾਇਣਕ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਅਤੇ ਉਪ-ਉਤਪਾਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ, ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਉਦਯੋਗਿਕ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਅਜੇ ਵੀ ਲੈਂਡਫਿਲ ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

6. ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ

ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 10,000 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਸਥਾਈ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ, ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣਗੇ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮਨੁੱਖੀ ਬਸਤੀਆਂ ਨੂੰ "ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ" ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਪਰ ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਈ ਸੂਖਮ ਅਤੇ ਨਾ-ਸੂਖਮ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

7. ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਵਾਲੇ ਲੈਂਡਫਿਲਜ਼

ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੈਂਡਫਿਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹਨ। ਹਰ ਸਾਲ, ਹਰੇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਕੂੜਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਐਲੂਮੀਨੀਅਮ, ਪਲਾਸਟਿਕ, ਕਾਗਜ਼, ਫੈਬਰਿਕ, ਅਤੇ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਰੀਸਾਈਕਲਿੰਗ ਸਹੂਲਤ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਰੀਸਾਈਕਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਉਹ ਲੈਂਡਫਿਲ ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

8. ਨਿਊਕਲੀਅਰ ਵੇਸਟ

ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਪਰਮਾਣੂ ਊਰਜਾ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਵਿਖੰਡਨ ਅਤੇ ਫਿਊਜ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਊਰਜਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਰੇਡੀਓਐਕਟਿਵ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਵਿੱਚ ਖਤਰਨਾਕ ਅਤੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਦਾਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਓ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੀਏ।

ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ-

ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਪਰਤ, ਜਾਂ ਉੱਪਰਲੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਰਸਾਇਣਕ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ, ਵਗਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਕਟੌਤੀ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੀਟ ਨਿਯੰਤਰਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ, ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਢੱਕਣ ਅਤੇ ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰਲੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ 2.5 ਮਿਲੀਮੀਟਰ ਲਈ, ਪੁਨਰ ਉਤਪੰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 500 ਸਾਲ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਵੀਂ ਉਪਰਲੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਨਾਲੋਂ 17 ਗੁਣਾ ਤੇਜ਼ ਹੈ।

ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ

ਜਦੋਂ ਖਤਰਨਾਕ ਰਸਾਇਣਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਿਸ਼ਰਣਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੈਂਡਫਿਲ ਜਾਂ ਸਟੋਰੇਜ ਵਿੱਚ ਅਣਉਚਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਰਸਾਇਣਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਲੀਚਿੰਗ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਤਾਂ, ਉਦਯੋਗਿਕ ਸਾਈਟਾਂ ਅਤੇ ਲੈਂਡਫਿੱਲਾਂ 'ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਾਨਵਰਾਂ, ਪੌਦਿਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਦਾ

ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਕਾਫੀ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਲਗਭਗ ਅੱਧੀ ਆਬਾਦੀ ਕੋਲ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਾਣੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਹਰ ਸਾਲ 10 ਮਿਲੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਲਵਾਯੂ ਪੈਟਰਨ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ

ਜ਼ਮੀਨੀ ਗੰਦਗੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੌਸਮ ਦੇ ਪੈਟਰਨਾਂ 'ਤੇ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਵਾਤਾਵਰਨ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਜਦੋਂ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰੁੱਖ ਦੇ ਢੱਕਣ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮੀਂਹ ਦਾ ਚੱਕਰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਕ ਇੱਕ ਵਿਘਨ ਵਾਲੇ ਮੀਂਹ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਹਰੇ ਕਵਰ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਘੱਟ ਗਈ ਹੈ। ਰੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਗਲੋਬਲ ਵਾਰਮਿੰਗ, ਗ੍ਰੀਨਹਾਊਸ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਅਨਿਯਮਿਤ ਬਾਰਿਸ਼, ਅਤੇ ਫਲੈਸ਼ ਹੜ੍ਹ ਵਰਗੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਰ ਮੁੱਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ।

ਹੋਰ ਚਿੰਤਾਵਾਂ

ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਤਾਪਮਾਨ, ਬੇਮੌਸਮੀ ਮੌਸਮੀ ਗਤੀਵਿਧੀ, ਤੇਜ਼ਾਬੀ ਬਾਰਸ਼, ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ। ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਛਿੜਕਾਅ ਵਾਤਾਵਰਨ ਲਈ ਵੀ ਖਤਰਨਾਕ ਹਨ। ਜਾਨਵਰ ਅਤੇ ਪੌਦੇ ਇਹਨਾਂ ਮਿਸ਼ਰਣਾਂ ਦੀ ਖਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਈਕੋਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਨੂੰ ਬਾਇਓਮੈਗਨੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੰਬੰਧੀ ਚਿੰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਗਸੀਰ ਸਿੰਘ,
ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਤੀਜਾ,

ਦੁਮੇਲ

(2024-25)

ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ
ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਮੁੱਖੀ

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ
ਐੱਮ.ਏ ਸੰਗੀਤ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ , ਬੁਢਲਾਡਾ

ਤਤਕਰਾ

1. ਅਧਿਆਪਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਡਾ. ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ
2. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ
3. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਬੁਢਲਾਡਾ ਦਾ
ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ-ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਡਾ. ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ
4. ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ ਸੋਮਾ ਰਾਣੀ
5. ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਰਬਾਬ ਸਾਜ਼ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
6. ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗਾਇਕੀ ਵਿੱਚ ਅਲਗੋਜ਼ਾ
ਵਾਦਕ ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸੰਦੀਪ ਸਿੰਘ
7. ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ (ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ) ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਕੌਰ
8. ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਖੋਜ ਦੇ ਸਰੋਤ ਅਮਰਦੀਪ ਸਿੰਘ

ਅਧਿਆਪਕ ਸੰਪਾਦਕੀ

ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕੇ,

ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਾਲਜ ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਸਾਡੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਦਾ ਹਰ ਪੰਨਾ ਸਾਡੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ, ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਅਤੇ ਹਰ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੇਗਾ।

ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਿਰਫ ਸਿੱਖਿਆ ਹੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਇਹ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਨਵੀਨਤਾ ਦੀਆਂ ਕੇਂਦਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਗਲੋਬਲ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਸਾਡੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਕਰੀਏਟਿਵ ਚਿੰਤਕਾਂ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਵਜੋਂ ਇਹ ਸਾਰਥਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਰਥਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕਰੀਏ।

ਇਹ ਰਸਾਲਾ ਉਸ ਸਮੂਹਕ ਆਤਮਾ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਹੈ, ਇੱਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਲੇਖ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਤੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਯੋਗਦਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹ ਪਹੁੰਚ ਸਾਡੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਸਾਲਾ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਐਡੀਸ਼ਨ ਸਾਨੂੰ ਵਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ, ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਟੀਚਿਆਂ ਵੱਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਵੱਲ ਸਿਖਾਏਗਾ।

ਨਿੱਘਾ ਸਤਿਕਾਰ,
ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ
ਸੰਪਾਦਕ, ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਸੈਕਸ਼ਨ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕੀ

ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸੋਚਣ ਸਮਝਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪੀ ਮਾਧਿਅਮ ਤੋਹਫੇ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੇਖ, ਕਵਿਤਾ, ਗੀਤ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਅਕਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਕਾਲਜ ਵੱਲੋਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਸਾਡੀ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਉਪਜਾਉਣ ਅਤੇ ਨਿਖਾਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਪੜਿਆ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾਕਟਰ ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾਂ ਹਾਂ।

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ
ਐਮ ਏ ਸੰਗੀਤ (ਭਾਗ ਦੂਜਾ)
ਰੋਲ ਨੰਬਰ-10259

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਬੁਢਲਾਡਾ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ-ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਸੁਮੇਲ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਬੁਢਲਾਡਾ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਨਵੀਨਤਾ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਦਾ ਇੱਕ ਜੀਵੰਤ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ, ਜੋ ਅੰਡਰਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਅਤੇ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਦੋਵਾਂ ਕਲਾਸਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ, ਖੋਜ ਕਰਨ, ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨਿਖਾਰਨ, ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੱਚੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਨਿੱਖਰੀ ਕਲਾਤਮਕਤਾ ਵਿੱਚ ਢਾਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਕੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਗੀਤ ਬੀ ਏ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਚੋਣਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ 2004 ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। 2014 ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਐਮ ਏ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਬੀ ਏ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ, ਵਿਭਾਗ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗਾਇਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਤੱਕ, ਇਹ ਵਿਭਿੰਨ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਦੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨੀਂਹ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਯਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਬਲਕਿ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਹੱਤਵ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਐਮ ਏ ਸੰਗੀਤ, ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਜਟਿਲਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਜਾਂਚਣ, ਉੱਨਤ ਹੁਨਰਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਕਲਾ ਰੂਪ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾਪੂਰਨ ਸਮਝ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਐਮ ਏ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖੋਜ ਕਰਨ, ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਵਿੱਚ ਨਵੀਨਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਸਿਧਾਂਤਕ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਿਹਾਰਕ ਉਪਯੋਗ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਲਾਕਾਰਾਂ, ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ, ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਅਤੇ ਖੋਜਕਰਤਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਭਾਗ ਦੀਆਂ ਜੀਵੰਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਉੱਘੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ/ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ, ਵੱਖਿਆਨ, ਸੈਮੀਨਾਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਖੇਤਰੀ, ਅੰਤਰ-ਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਤੱਕ, ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਿੱਛਲੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਖੇਤਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉਵਰਆਲ ਟਰਾਫੀ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੰਤਰ ਖੇਤਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਪਿੱਛਲੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਦੂਸਰਾ

ਜਾਂ ਤੀਸਰਾ ਸਥਾਨ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਾਰਥ ਜੇਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਾਲਜ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਖੋਜ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤਿਉਹਾਰ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਆਦਿ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਹਿਯੋਗੀ ਭਾਵਨਾ ਬੀ ਏ ਅਤੇ ਐਮ ਏ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਆਪਸੀ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨ, ਸਮਾਜ ਲਈ ਕੁੱਝ ਚੰਗਾ ਕਰਨ, ਧਾਰਮਿਕ ਜੁੱਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਦਿਲ ਵਜੋਂ, ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਆਪਣੀ ਉੱਤਮਤਾ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਆਓ ਅਸੀਂ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਦੇ ਇਸ ਜੀਵੰਤ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰੀਏ , ਇਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈਏ ਕਿ ਇਹ ਵਿਭਾਗ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਲਈ ਮਾਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਸਰੋਤ ਬਣਿਆ ਰਹੇ।

ਡਾ. ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ
ਮੁਖੀ, ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ।

ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ

ਸੰਗੀਤ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਦੇਸ਼ਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਹਨ। ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਇਤਹਾਸ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸੰਗੀਤ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਦੋਨੋਂ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਵਿਚ ਗਹਿਰਾ ਸੰਬੰਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਈਏ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਚਿਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਛਾਪ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਈ ਮਤ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸੰਗੀਤ ਅਨਹਦ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪਰ ਇਹ ਪੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਵੀ ਜਨਮ, ਮਾਨਵ ਜਨਮ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਮਾਨਵ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੇ ਹੀ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਰਵਾਇਆ। ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਰ ਸੁਣੇ ਹੋਣਗੇ। ਪਤਿਆਂ ਦੀ ਖੜਖੜਾਹਟ, ਨਦੀਆਂ ਦੀ ਕਲ-ਕਲ, ਬੱਦਲ ਦੀ ਗਰਜਨ, ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਵਰ, ਹਵਾ ਦੀ ਸਰਸਰਾਹਟ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵਰ ਹੀ ਸੁਣੇ। ਉਸ ਨੇ ਮਿਹਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਗੀਤ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਦਿਲ ਦੇ ਸੂਖਮ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਧਾਰਮਿਕ ਮਤ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕੁਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਤੋਂ ਹੋਈ। ਕੁਝ ਸਰਸਵਤੀ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਜਨਮ ਦਾਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਵਿਵਾਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਤਾਂਡਵ ਨਾਚ ਅਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਜੀ ਦੇ ਲਾਸਯ ਨਾਚ ਤੋਂ ਹੋਈ। ਧਾਰਮਿਕ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਮਾਰਗੀ ਸੰਗੀਤ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੰਗੀਤ ਦੁਆਰਾ ਮੋਕਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਓਮ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ ਹੋਈ।

ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਹੱਸਣਾ, ਬੋਲਣਾ ਸਿੱਖਿਆ, ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਉਣਾ ਵਜਾਉਣ ਸਿੱਖਿਆ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਸ ਦਾ ਵਿਕਸਤ ਰੂਪ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਸੰਗੀਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਸੰਗੀਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਮਾਨਵ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਲੋੜ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਸੋਮਾ ਰਾਣੀ, ਐਮ ਏ-2 ਸੰਗੀਤ, ਰੋਲ ਨੰਬਰ 10257

ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਰਬਾਬ ਸਾਜ਼ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਯਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੰਸਾਰ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਧੁਨੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਉਤ-ਪੇਤ ਹਨ। ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਇਹ ਧੁਨੀ ਰਬਾਬ ਸਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਰਬਾਬ ਦੁਆਰਾ ਉਤਪੰਨ ਧੁਨ ਰਾਹੀਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀ।

ਰਬਾਬ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਜ਼ ਹੈ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਰਬਾਬ ਦਾ ਸਾਜ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਧਰੋਹਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ

ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਰਬਾਬ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ, ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੀ ਰਬਾਬ ਨਾਲ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਰਾਗੀ ਕਿਰਤਨ ਵਿੱਚ ਰਬਾਬ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਰਮ, ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਜ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਰਬਾਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਤਨ ਹੈ। ਇਹ ਮੱਧ-ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਕੇਂਦਰੀ ਏਸ਼ੀਆ ਫਿਰ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਭਾਰਤ ਪਹੁੰਚੀ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਤਿੰਨ ਪੁਰਾਤਨ ਰੂਪ ਹਨ: ਅਰਬੀ ਰਬਾਬ, ਅਫ਼ਗਾਨ ਰਬਾਬ ਅਤੇ ਕਾਬੁਲੀ ਰਬਾਬ। ਅਰਬੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ਤਾਰ ਨੂੰ ਰਬ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰਬਾਬ ਪਿਆ। ਰਬਾਬ 12ਵੀਂ-13ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪਰਸੀ, ਤੁਰਕੀ, ਅਫ਼ਗਾਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਈ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਰਬਾਬ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮਹੱਤਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਬਾਬ ਰਾਹੀਂ ਸੰਗਤ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਬਾਬੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਬਾਬ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਰਬਾਬੀ ਪਰੰਪਰਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਰਬਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਰਬਾਬ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਜੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਰਾਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕ ਘਰਾਣੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਖ਼ਤ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਭਾਈ ਬਲਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਕਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਨਵੇਂ ਨੌਜੁਆਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰਬਾਬ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤ ਸੰਗੀਤ ਸਮਾਰੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਮਤ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਰਵਾਇਤੀ ਘਰਾਣਿਆਂ (ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਪਰੰਪਰਾ, ਤਖ਼ਤ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰੀਤ) ਵਿੱਚ ਰਬਾਬ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਹੈ।

ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਐਮ ਏ ਸੰਗੀਤ, ਰੋਲ ਨੰਬਰ 10310

ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗਾਇਕੀ ਵਿੱਚ ਅਲਗੋਜ਼ਾ ਵਾਦਕ ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ।

ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਗਰੂਰ ਜਿਲੇ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਚੋਟੀਆ ਵਿਖੇ, ਪਿਤਾ ਜਾਨੀ ਖਾਨ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਮਰੀਅਮ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ 1937 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਦੇ ਭਰਾ ਤੇ ਦੇ ਭੈਣਾ ਸਨ। ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਦੇ ਪਿਤਾ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੌਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੋਂ ਪਿਤਾ ਦਾ ਛਾਇਆ ਉੱਠ ਗਿਆ ਤੇ ਘਰ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਆ ਪਈ। ਘਰ ਦੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਇਹ ਪਸ਼ੂ ਚਾਰਨ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਘਰ ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਮਸਕਾ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਦਾ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਘਰ ਦੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤੀ ਮਜਦੂਰੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

15 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਲੱਡਾ ਕੋਠੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਬਖਤੌਰੀ ਖਾਨ ਦੀ ਲੜਕੀ ਸਿਆਮੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਲੜਕੇ ਰੁਲਦੂ ਖਾਨ ਦਾ ਹਾਦਸੇ ਵਿੱਚ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਦਾ ਛੋਟਾ ਲੜਕਾ ਰਸ਼ੀਦ ਖਾਨ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਚੋਟੀਆ ਵਿਖੇ ਜਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਚੌਥੀ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦਰਵਾਜੇ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਗਾਉਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸੀ। ਬੋਹੜਾ ਹੇਠ ਅਕਸਰ ਢਾਡੀ ਕਲੀਆ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸੁਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਲੋਕ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਬੋਹੜਾ ਹੇਠ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਥੋਂ ਹੀ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਲੀਆ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਲਗੋਜ਼ੇ ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਜਾਗਿਆ। ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕੜੇ ਦੇ ਕਾਨਿਆ ਦੇ ਅਲਗੋਜ਼ੇ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਕਿਤੇ ਅਲਗੋਜ਼ੇ ਜਾਂ ਢੋਲ ਵਜਦੇ ਸੁਣਦੇ ਤਾਂ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਝੱਟ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਇਹ ਅਲਗੋਜ਼ੇ ਵਜਾਉਣਾ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿਥੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਸਤਾਦ ਅਜੀਜ਼ ਖਾਨ ਕੋਲੇ ਅਲਗੋਜ਼ੇ ਵਜਾਉਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਲਗੋਜ਼ੇ ਵਜਾਉਣ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣ ਗਏ।

ਅਲਗੋਜ਼ਿਆ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਲਾਂ ਦਾ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕੋਈ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਲਗੋਜ਼ਿਆ ਦਾ ਵਾਦਨ ਸੁਣਦਾ, ਉਹ ਮੰਤਰ ਮੁਗਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ

ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਲਗੋਜ਼ੇ ਵਜਾਏ ਅਤੇ ਮਾਣ ਖੱਟਿਆ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੰਗੀਤ ਗਰੁੱਪ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਚਿਰਾਗ ਖਾਨ ਚੀਮਾਂ ਮੰਡੀ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਣ ਕੀਤਾ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਲੰਧਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਦਰਾਹਾ, ਦਸੂਹਾ, ਮੇਗਾ, ਤਰਨਤਾਰਨ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮਾਝਾ, ਮਾਲਵਾ, ਦੁਆਬਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤੇ। ਪਿੰਡ ਚੂੜਲ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਹਿਲਾ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲੋਕ ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਲਗੋਜ਼ਾ ਵਾਦਨ ਸੁਣਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਤ ਵੀ ਕਰਦੇ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥੀ ਬੁੱਧੂ ਖਾਨ ਤੁੰਬੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਵਾਦਕ ਸੀ। ਮਿੱਠ ਬੋਲੜਾ ਅਤੇ ਨਿੱਘੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ।

ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿੱਠਾ ਅਤੇ ਮਿਲਵਰਤਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਥੀਆ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੁੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਹਾਸਾ-ਡੱਠਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਜ਼ਾਕੀਆ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੱਥ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆ ਨਾਲ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਲਗੋਜ਼ਿਆ ਦੀਆਂ ਧੁੰਨਾਂ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ, ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਾਦਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਅਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਸ਼ਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਸ਼ਾਜ਼ ਗੁੰਮ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਨੇ 85 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਲੋਕ ਸ਼ਾਜ਼ ਅਲਗੋਜ਼ੇ ਦੀ ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਸੁਸਿਰ ਵਾਦਿਯ ਅਲਗੋਜ਼ਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਸ਼ਾਜ਼ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਲੋਕ, ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸ਼ਾਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੇਲਿਆ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਵਾਰਡ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਰਾਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ।

ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹਿਤਰਹੀਨ ਕਲਾਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਮਹਾਨ ਲੋਕ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿੱਤੀ ਮੱਦਦ ਜਾਂ ਅਵਾਰਡ ਵਗੈਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬੇਰੁੱਖੀ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਨਮੇਲ ਵਿਰਾਸਤ ਅਲੋਪ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕ ਕਲਾਕਾਰ ਅਣਗੋਹਲੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੇਮੀਆ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਲੋਕ ਸ਼ਾਜ਼ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਤੇ ਇਸ ਅਨਮੇਲ ਖਜਾਨੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣ।

ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਖਰੀ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਚੋਟੀਆ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ। 85 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬੇਸਕ ਦਬ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਅਲਗੋਜ਼ੇ ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਲਗੋਜ਼ਿਆ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਸੁਰਤਾਲ ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮਿਤੀ 09-08-2022 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਮੰਜੇ ਤੇ ਅਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੰਜੇ ਉੱਪਰ ਸੱਪ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੱਪ ਨੇ ਕੱਟ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਖਲ ਵਿਖੇ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ

ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਦਾ ਚੈਕਅਪ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਰੀਰ ਤੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਪ ਦੇ ਕੱਟਣ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹਿਮ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮਿਤੀ 12-08-2022 ਨੂੰ ਇਹ ਮਹਾਨ ਕਲਾਕਾਰ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਵਿਛੜ ਗਿਆ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਾਕਾਰੀ ਅੱਜ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਦੀ ਹੈ।

ਚੂਹੜ ਖਾਨ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਸਿਆਮੋ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਹ 3-3, 4-4 ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਪ੍ਰੇਗਰਾਮਾਂ ਤੋਂ ਘਰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਜਦ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਅਲਗੋਜ਼ੇ ਵਾਦਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਵੀ ਅਲਗੋਜ਼ਿਆ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਮਹਾਨ ਕਲਾਕਾਰ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇਸ ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਇਆ। ਇੰਨ੍ਹੇ ਸਾਲ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੈ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਦੀ ਇੰਨੀ ਜਿਆਦਾ ਉਮਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਝਾੜੂ ਪੇਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੈ।

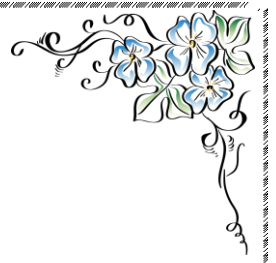
ਸੰਦੀਪ ਸਿੰਘ
ਕਲਾਸ- ਐਮ ਏ ਸੰਗੀਤ (ਗਾਇਨ)
ਰੋਲ ਨੰਬਰ-10301

ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੇ (ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ) ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਵੱਡੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਕਮੇਟੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਵਿਭਾਗ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਹਰ ਪਿੰਡ ਤੇ ਹਰ ਨਗਰ ਦੀ ਨੁੱਕਰ ਤਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਰਾਗੀ, ਢਾਡੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ।

ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ) ਵੱਲੋਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ, ਵਿਦਿਆਲੇ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਖੋਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਕੌਰ
ਕਲਾਸ- ਐਮ ਏ ਸੰਗੀਤ (ਗਾਇਨ)
ਰੋਲ ਨੰਬਰ-10302

ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਖੋਜ ਦੇ ਸਰੋਤ

ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਸਮਗਰੀ ਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਮਿਥੇ ਟੀਚੇ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਦੇ ਸਰੋਤ ਵਜੋਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰੋਤ ਉਹ ਡਾਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀ ਖੋਜ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮਕਸਦ ਤਾਂ ਚੁਣਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਚੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਖੋਜ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਸਰੋਤ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰੋਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ:- ਗ੍ਰੰਥ, ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ, ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਕਲਾਂ ਮੂਰਤਾਂ, ਭਵਨ, ਚਿੱਤਰਕਲਾਂ, ਗੁਫਾਵਾਂ, ਅਧਿਆਤਮਕ ਗੁਰੂ, ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੁਰਾਣਿਕ ਕਥਾਵਾਂ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਰੇਡੀਓ ਉੱਪਰ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਸਾਰ, ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ, ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡ, ਡਿਸਕ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਡਾਟਾ, ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ, ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ ਕਾਂਡ, ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਜੀਵਨ, ਭੂਗੋਲਿਕ ਜਲਵਾਯੂ ਪ੍ਰਤੀਤੀਆਂ, ਪਾਉਣਾ-ਹੰਢਾਉਣਾ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਆਦਿ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੋਤ ਹਨ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਕੇ ਜੋ ਸਾਡੇ ਮਿਥੇ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਖੋਜ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਗਿਆਨ ਤੇ ਉਮੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਠਿਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਖੋਜ ਜਗਿਆਸੂ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਪੂਰਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਅਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਰੱਬ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ।

ਅਮਰਦੀਪ ਸਿੰਘ
ਮੈਂਬਰ ਓ ਐੱਸ ਏ

ਦੁਮੇਲ

(2024-2025)

ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਭਾਗ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਰਜਿੰਦਰ ਕੋਰ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਮੁੱਖੀ

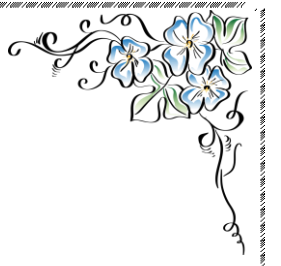
ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ-2

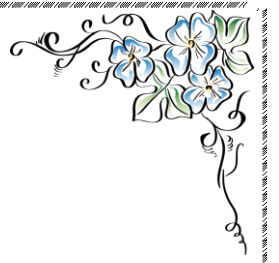

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ, ਬੁਢਲਾਡਾ

ਤਤਕਰਾ

- ਸੰਪਾਦਕੀ : ਡਾ. ਰਜਿੰਦਰ ਕੌਰ
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕੀ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ
- ਅਰਦਾਸ: ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ : ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
- ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ : ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ: ਮੀਨਾ ਕੌਰ
- ਸੇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ : ਰਣਵੀਰ ਸਿੰਘ
- ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਅਨੋਖੀ ਮਿਸਾਲ :
ਸਰਦਾਰ ਸਾਮ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ: ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ
- ਹੇਲੀ ਤੋਂ ਹੇਲਾ ਮਹੱਲਾ : ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਸਭ ਜੀਵਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੁਝ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਬਖਸਿਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਦਾਤ ਸ਼ਬਦ (ਧੁਨੀ) ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਖਸਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਦਾਤ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੁਆਰਾ ਬੇਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਆਇਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਸਥਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਮੱਤ ਦਾ ਉੱਚਾ ਹੋਣਾ ਸਬੰਧਿਤ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਅਜਿਹਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਉਚੇਰੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਆਤਮਿਕ/ਰੁਹਾਨੀ ਆਦਿ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹੈ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਇਕ ਸੁਚੱਜੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਆਤਮ-ਸੰਜਮ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ ਚਿੰਤਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਉਦਾਰਤਾ, ਭਰਾਤਰੀ-ਭਾਵ, ਸੱਚ, ਸੰਜਮ, ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਸੁਚੱਜੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-2 ਧਰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹੀ ਸਮਝ ਦਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਆਪਣੇ ਇਸ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਯਤਨਸੀਲ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਲ ਸਮੂਹ ਖਾਲਸਾ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵੱਲੋਂ ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਦਿਵਸ ਦੀ 450 ਸਾਲਾ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਮਿਤੀ 18-09-2024 ਨੂੰ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਿਵਸ ਦੀ 450 ਸਾਲਾ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਮਿਤੀ 16-09-2024 ਨੂੰ ਮਨਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨਭਰੋਸੇ ਅਤੇ ਸਿਰੜਤਾ ਦੀ ਅਨੋਖੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਲਗਪਗ ੬੦ ਸਾਲ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਖੜੂਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ। ਇੱਥੇ ਆਪ ਜੀ ਲਗਾਤਾਰ 13 ਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ।

ਸ੍ਰੀ (ਗੁਰੂ) ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਉੱਪਰ ਅਨਿੰਨ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਸਾਖੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸਾਖੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਝੱਖੜ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ, ਮੀਂਹ ਅਤੇ ਕੜਕਦੀ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਵਾਂਗ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਪੰਜ ਮੀਲ ਦੂਰੋਂ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਜਲ ਦੀ ਗਾਗਰ ਭਰ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਖੜੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਾਪਸਪਰਤ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਗਰ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਆ ਕੇ ਜੁਲਾਹਾ ਬਸਤੀ ਦੀ ਖੱਡੀ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਕਿੱਲੇ ਵਿਚ ਪੈਰ ਫਸਣ ਕਾਰਨ ਆਪ ਜੀ ਡਿੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਪੈਰ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਣ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗਾਗਰ ਵਿੱਚੋਂ ਜਲ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਡੁੱਲ੍ਹਣ ਦਿੱਤਾ। ਖੜਕਾ ਸੁਣ ਕੇ ਅੱਭੜਵਾਰੇ ਜਾਰੀ

ਇਕ ਜੁਲਾਹੀ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਵੇਖ ਕੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ 'ਅਮਰੂ ਨਿਥਾਵਾਂ' ਆਖ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕਠਿਨ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ 'ਨਿਥਾਵਿਆਂ ਦਾ ਥਾਵ, ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ, ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦਾ ਤਾਣ, ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ, ਨਿਓਟਿਆਂ ਦੀ ਓਟ, ਨਿਧਰਿਆਂ ਦੀ ਧਿਰ ਅਤੇ ਨਿਗਤਿਆਂ ਦੀ ਗਤ' ਹੋਣ ਦਾ ਵਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਰੜ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਤੀਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ' ਵਜੋਂ ਗੁਰਿਆਈ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ। ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾ ਕੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਪੰਗਤ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਸੰਸਥਾਗਤ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤੀਰਥ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਾਉਲੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਲਈ ਅਨੰਦ ਸੰਸਕਾਰ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਤੇ ਸਤੀ-ਪ੍ਰਥਾ ਵਰਗੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ ਵਿਧਵਾ ਦਾ ਪੁਨਰ ਵਿਆਹ, ਜਾਤ-ਪਾਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਵਿਆਹ, ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ੨੨ ਮੰਜੀਆਂ ਅਤੇ ੫੨ ਪੀੜ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਸੌਂਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ੧੭ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਗਹਿਰੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਦੁੱਤੀ ਕਾਰਜ ਹਨ।

ਭਾਦੋਂ ਸੁਦੀ ੧੫ ਬਿਕਰਮੀ ੧੬੩੧, ਮੁਤਾਬਕ ੧ ਸਤੰਬਰ ੧੫੭੪ ਈਸਵੀ ਨੂੰ, ਗੁਰਿਆਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਜੇਤੀ-ਜੇਤਿ ਸਮਾ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਬਾਰੇ ਭੱਟ ਕੀਰਤ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਕੀ ਅਕਥ ਕਥਾ ਹੈ ਇਕ ਜੀਹ ਕਛੁ ਕਹੀ ਨ ਜਾਈ ॥

ਸੇਢੀ ਸ੍ਰੀਸਿਟ ਸਕਲ ਤਾਰਣ ਕਉ ਅਬ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਕਉ ਮਿਲੀ ਬਡਾਈ ॥¹

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਖਸਿਸ਼ ਕਰਨ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਬਲ, ਬੁੱਧੀ, ਸਮਰੱਥਾ ਬਖਸ਼ਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਚੱਜੀ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਨਾ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਲਜ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਦੁਮੇਲ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੁੱਭਕਾਮਨਾਵਾਂ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਨਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ।

ਡਾ. ਰਜਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਸੰਪਾਦਕ, ਸੈਕਸ਼ਨ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ

¹ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੪੦੬

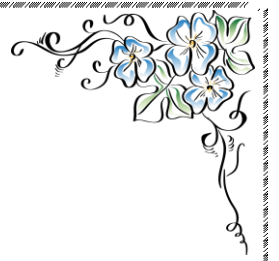
ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੰਪਾਦਕ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ ਬੁਢਲਾਡਾ ਦੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੁਮੇਲ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਰੇਕ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਮਝ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਕੁਝ ਰਚਨਾਵਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਫੁੱਲ ਅਲੱਗ ਹੀ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਲੱਗ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਚ ਕੇ ਇਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਨੂੰ ਸਿੰਗਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀਆਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਚ ਕੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਬੀ. ਏ. ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਅਰਦਾਸ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ

ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਫਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਅਰਜ਼' ਅਤੇ 'ਦਾਸਤ' (ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ) ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬੇਨਤੀ। ਇਹ ਹਰ ਸਿੱਖ ਲਈ ਰੱਬ ਨਾਲ ਜੁੜਨ, ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਮੰਗਣ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

• ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਸਮਰਪਣ :

ਅਰਦਾਸ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹਉਮੈ (ਹੰਕਾਰ) ਛੱਡ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਤਨ- ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਪਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾ ਛੱਡ ਕੇ ਕੇਵਲ ਕਰਤਾਰ ਅੱਗੇ ਹੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ।

• ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ:

ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਿਮਰਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਰਜਾ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

• ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਯਾਦ:

ਅਰਦਾਸ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਸਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ, ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ, ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ, 40 ਮੁਕਤਿਆਂ, ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

• ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ:

ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਅੰਤ "ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਚੜਦੀ ਕਲਾ, ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ" ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਤੇ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਬਣਤਰ

ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਹਨ।

• ਆਰੰਭ (ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੱਸਾ):

ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ 'ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ' ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬੰਦਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ "ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗੋਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ" ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ

ਦਸਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

• ਮੱਧ (ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ) :

ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜੀਵਨ ,ਪੰਜ ਤਖਤਾਂ ਤੇ ਸਮੂਹ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

• ਸਮਾਪਤੀ(ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ):

ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸਮੂਹ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਿੱਟਾ:-

ਸਿੱਖ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇੱਕ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ , ਨਿਮਰਤਾ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਵ ਉੱਚਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਂਚ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
 ਰੋਲ ਨੰ. 4220
 ਕਲਾਸ BA-II

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ : ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ

ਸੂਰਾ ਸੇ ਪਹਿਚਾਨੀਐ ਜੇ ਲਰੈ ਦੀਨ ਕੇ ਹੇਤ

ਪੁਰਜਾ ਪੁਰਜਾ ਘਟ ਮਰੈ ਕਬਹੂ ਨ ਛਾਡੈ ਖੇਤ

ਬਹਾਦਰ ਸੂਰਮਾ ਤੇ ਵਰਿਆਮ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵਾਰ ਦੇਵੇ । ਸ਼ਹੀਦ ਕੌਮ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਨੀਹ ਪੱਥਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਲਈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸੱਚਾ ਮਨੁੱਖ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਵਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸਦਾ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਮਹਾਨ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤੀ । ਭਾਰਤ ਦੀ ਦੱਬੀ ਕੁਚਲੀ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੇਠ ਤੜਫਦੀ ਰਹੀ ਕੌਮ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ

ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ 1621 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਿਲ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਤਿਆਗ ਮੱਲ ਰੱਖਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ 1635 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਧਨੀ ਸੀ। ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਜੀ ਲਾਡ ਲੜਾਉਦੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ। ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਅੱਖਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੋਂ ਕਿਰਤ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੁਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਸ਼ਸਤਰ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਕਾਰਜ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਉਹ ਬਹਾਦਰ ਸਿੱਖ ਸਨ ਜੋ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਆਗਰੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਡਰਾ ਆਏ ਸਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਦੁਖੀ ਦੇਖਦੇ ਜਾਂ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸਦੀ ਜਰੂਰਤ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਚਾਰ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਕੀਮਤੀ ਪੇਸ਼ਾਕ ਅਤੇ ਕੰਗਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੀਮਤੀ ਗਹਿਣੇ ਪੈਣ ਆਏ ਗਏ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਇੱਕ ਨੰਗੇ ਬਾਲਗ ਤੇ ਪਈ ਆਪ ਜੀ ਦੇੜ ਕੇ ਉਸ ਕੋਲ ਗਏ ਤੇ ਬਸਤਰ ਅਤੇ ਕੰਗਣ ਉਸਨੂੰ ਦੇ ਆਏ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜਦੋਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਉੱਥੇ ਭਾਈ ਲਾਲ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ 1632 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸਪੁੱਤਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਏ ਸਨ ਗੁਰੂ ਹਰਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਜਦ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ ਜੀ ਕਹੇ ਸਨ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਸੀ ਅਗਲਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਬਕਾ ਲਾ ਵਿਖੇ ਹੋਣਾ ਸੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣਾ ਜੀ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣਾ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਉਸਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨੂੰ 500 ਮੋਹਰਾਂ ਭੇਟ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਕਾਲੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉੱਥੇ ਝੂਠੇ ਗੁਰੂ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 22 ਮੰਜੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਆਪ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਮੋਹਰਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਮੋਹਰਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਕੋਲ ਗਏ ਤੇ 5 ਮੋਹਰਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜਿੰਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਾਅਦਾ ਤਾਂ 500 ਮੋਹਰ ਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ 5 ਰਖ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਰੋਲਾ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ ਗੁਰੂ ਲਾਧੇ ਰੇ ਗੁਰੂ ਲਾਧੇ ਰੇ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਸਮੇਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇੱਕ ਦਿਨ ਕੁਝ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤ ਆਪ ਜੀ ਕੋਲ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਫਰਿਆਦ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਬਾਲਕ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪੁੱਤਰ ਜੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਭਾਰਤੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਬਾਲਕ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਕੋਣ ਵੱਡਾ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਗਦ ਗਦ ਹੋ ਗਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜਾਓ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿਓ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਧਰਮ ਤਬਦੀਲ ਕਰਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ ਧਰਮ ਕਬੂਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਬਾਲਕ

ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਚਲੇ ਗਏ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਜੀ ਸਨ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਿੱਖੇ ਤਿੱਖੇ ਸੂਏ ਲੱਗੇ ਸਨ ਆਪ ਜੀ ਨਾ ਖੜ ਸਕਦੇ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੈਠ ਸਕਦੇ ਸੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਧੜ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਆਪ ਜੀ 16 ਨਵੰਬਰ 1675 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਏ।

ਮੀਨਾ ਕੌਰ
ਰੇਲ ਨੰ. 3584
ਬੀ. ਏ. ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਸੇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ: ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਤੇ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਵੱਸਦੇ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਡਰ-ਭੈ ਦੇ ਅਨੰਦਮਈ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਸਨ- ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਜਨਮ 13 ਨਵੰਬਰ, 1780 ਈ. ਨੂੰ ਬੀਬੀ ਰਾਜ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਸ. ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ।

ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀਤਲਾ ਨਿਕਲ ਆਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਏਨਾ ਬੁਖਾਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬਾਲਕ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ ਨਾ ਰਹੀ। ਅਖੀਰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਬੁਖਾਰ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਬਾਲਕ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਖੱਬੀ ਅੱਖ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ।

ਸ. ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੁਕਰਚੱਕੀਆ ਮਿਸਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇੰਨੀਆਂ ਮਾਰਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ ਸੁਕਰਚੱਕੀਆ ਮਿਸਲ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਹੋ ਗਈ। ਸਰਦਾਰਨੀ ਸਦਾ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਕਲੋਤੀ ਲੜਕੀ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ 1785 ਈ. ਨੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਵਿਆਹ 1796 ਈ. ਨੂੰ ਬੜੀ ਧੂਮਧਾਮ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਸੈਦਰਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾਲਿਆ। ਇਸੇ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਸ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਕੇ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਬਾਲਕ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਜਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਮਿਸਲ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਦੀ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਆ ਪਈ।

ਸੂਰਬੀਰ ਨੌਜਵਾਨ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਸਲ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰਨੀ ਸਦਾ ਕੌਰ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਲਾਹੌਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। 7 ਜੁਲਾਈ, 1799 ਈ. ਨੂੰ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਾਹੌਰ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਕੇ ਕੇਸਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਝੁਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਲਾਹੌਰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀਵਾਨ-ਇ-ਆਮ ਵਿੱਚ 12 ਅਪਰੈਲ, 1801 ਈ. ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਦਰਬਾਰ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਿਆ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ

ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਨੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇਸਰ ਦਾ ਤਿਲਕ ਲਾ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਦਿਨ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਸਿੱਕਾ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰ-ਇ-ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਰਨੈਲਾਂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਆ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਮਾਰਾਂ ਮਾਰੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਰਾਜ ਤਿੱਬਤ ਤੋਂ ਸਿੰਧ ਤੱਕ, ਸਿੰਧ ਤੋਂ ਚੀਨ ਤੱਕ ਅਤੇ ਦੱਰਾ ਖ਼ੈਬਰ ਤੋਂ ਸਤਲੁਜ ਤੱਕ ਫ਼ੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰਾ 1 ਜੂਨ, 1813 ਈ. ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਮੁਬਾਰਕ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਹ ਸੁਜਾਅ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਲਾਹੌਰ, ਮੁਲਤਾਨ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਚਾਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਮਸਜਿਦ, ਕਾਂਗੜਾ, ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ, ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਮੰਦਰ, ਹਰਿਦਵਾਰ ਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਮੰਦਰ ਲਈ ਬੇਅੰਤ ਮਾਇਆ ਭੇਜ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਈ

ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ 1802 ਈ. ਤੋਂ 1829 ਈ. ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸੋਨੇ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ, ਚੂਨਾ ਮੰਡੀ ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ- ਦੀਦਾਰੇ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਲਗੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਸਤਕ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭੇਟ ਕਰਦੇ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਰਬ-ਸਾਂਝਾ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਵਸਨੀਕ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਦਿੱਤਾ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 22 ਜੂਨ, 1839 ਈ. ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆ ਰਹੇ ਅੰਤ ਦਾ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੋਧ ਹੋਇਆ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ 26 ਜੂਨ ਤੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਅਖ਼ੀਰਲਾ ਦਰਬਾਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਬਾਗ਼, ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਕਾਬਲ-ਕੰਧਾਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਕੰਬਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਘੋੜੇ ਵੱਲੋਂ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕਦਮ ਰੱਖਦਿਆਂ ਅਟਕ ਜਿਹਾ ਦਰਿਆ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਬੇਹੱਦ ਨਿਛਾਲ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਲਈ ਅਖ਼ੀਰਲੀ ਵਾਰ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਅਤੇ 27 ਜੂਨ, 1839 ਈ. ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਸਕਾਰ 28 ਜੂਨ, 1839 ਈ. ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਡਾਕ-ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਝਾਕ ਟਿਕਟ 28-06-1966 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਡਾਕ ਟਿਕਟ (09-11-21) | ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਰਣਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਰੇਲ ਨੰ: 7075

ਬੀ. ਏ. ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਅਨੋਖੀ ਮਿਸਾਲ : ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ

ਸ੍ਰ: ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਜੇਤੂ ਜਨਰਲ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਅਟਾਰੀ ਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਸਮਾਂ 1771 ਤੋਂ 1846 ਈ: ਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜਰਨੈਲ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੀ ਫੌਜ ਦਾ ਕਮਾਂਡ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜੰਗਾਂ ਦਾ ਜੇਤੂ ਜਰਨੈਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਬੰਧ ਸ. ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਅੱਛੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੈਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਆਹ ਜਰਨੈਲ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੀ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਜਾਦਿਆਂ, ਕੰਵਰ ਖੜਕ ਸਿੰਘ, ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਨੈਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸਭ ਨੂੰ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਾਜਿਸਾ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ ਜਿਸਵਿਚ ਡੋਗਰਿਆ ਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਦਾ ਵਧੇਰਾ ਹੱਥ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਨੇ ਲਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਕੇ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਪਰੰਤੂ ਲਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਨੇ ਸ. ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇੱਕ ਵੀ ਨਾ ਸੁਣੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰ: ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਫੌਜ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਅਟਾਰੀ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਮੁਦਕੀ, ਫੇਰੂ ਸ਼ਹਿਰ, ਬਦੇਵਾਲ, ਅਲੀਵਾਲ ਵਿਖੇ ਹੋਈਆ ਚਾਰ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਜਰਨੈਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੇਵਫਾਈ (ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਨੀਤੀ) ਕਰਕੇ ਹਾਰ ਗਈਆ ਸਨ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰ. ਨੇ ਸਿੱਖ ਦਰਬਾਰ ਲਹੌਰ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜਰਨੈਲ ਸ੍ਰ: ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਰਾਣੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ ਕਿ ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੀ ਆਪ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਨਿੱਤਰੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਫੌਜਾਂ ਦੀਆਂ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਹੋਈਆ ਚਾਰ ਹਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਗਦਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਬੁੱਢਾ ਸੂਰਬੀਰ ਜਰਨੈਲ 75 ਸਾਲ ਦੀ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਰਾਣੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹਣ ਸਾਰ ਹੀ ਝੱਟ ਜਗ ਵਿੱਚ ਜੁਝਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ 8 ਫਰਵਰੀ, 1846 ਈ: ਨੂੰ ਸੁਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਜੋ 10 ਫਰਵਰੀ, 1846 ਈ ਨੂੰ ਹੋਈ, ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਸਤਿਲੁਜ ਦਰਿਆ ਉਤੇ ਬੇੜੀਆਂ ਦਾ ਪੁਲ ਬੰਨ ਕੇ ਸਤਲੁਜ ਪਾਰ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਮੋਰਚੇ ਤਕੜੇ ਕਰ ਲਏ ਸਨ। ਸੈਨਾਪਤੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਰਾਤਾ ਸਿੰਘ ਅਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਪਲੜਾ ਭਾਰੀ ਸੀ ਤਾਂ ਦੇਵੇਂ ਜਰਨੈਲ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਦਸਤੇ ਲੈ ਕੇ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਨੱਸ ਗਏ ਸਨ। ਗ਼ਦਾਰੀ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋਈ ਕਿ ਬਰੂਦ ਦੇ ਬੋਰਿਆ ਵਿਚ ਬਰੂਦ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਰੇਤਾ ਤੇ ਮਿਟੀ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਸੂਰਬੀਰ ਬੁੱਢਾ ਜਰਨੈਲ ਸ੍ਰ: ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਜੀ ਇਕਲਿਆਂ ਆਪਣੇ ਜਥੇ ਨਾਲ ਰਣ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਜੁਝਦਿਆਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਆਖਰ ਤੋਪਾਂ ਅਤੇ ਬਦੂਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਰੁ ਚਿਰ ਠਹਿਰ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਪੁੱਲ ਵੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਤੋੜ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈ

ਵਾਪਸ ਨਾ ਪਰਤ ਸਕੇ । ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਗ਼ਦਾਰੀ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਬੋਲ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ--

"ਜੰਗ ਹਿੰਦ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ,
ਦੇਵੇਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜਾਂ ਭਾਰੀਆਂ ਨੀ ।
ਅੱਜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਮੁੱਲ ਪਾਵੇ,
ਜਿਹੜੀਆਂ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਤੇਗਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਨੀ ।
ਸਣੇ ਆਦਮੀ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉੱਡਣ,
ਹਾਥੀ ਡਿੱਗਦੇ ਸਣੇ ਅੰਬਾਰੀਆਂ ਨੀ।
ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦਾ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰ ਬਾਝੋਂ,
ਫੌਜਾਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹਾਰੀਆ ਨੀ । “

ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਰੋਲ ਨੰ. .5181

ਬੀ. ਏ. ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਹੋਲੀ ਤੋਂ ਹੋਲਾ ਮੁਹੱਲਾ

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਲੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਰਤੀ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ ਜੋ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਹਿੰਦੂ ਪੰਚਾਂਗ ਅਨੁਸਾਰ ਫੱਗਣ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੋਲੀ, ਹੋਲਿਕਾ ਜਾਂ ਹੋਲਕਾ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹਰਸ਼-ਉਲਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਇਸਨੂੰ ਬਸੰਤ ਉਤਸਵ ਅਤੇ ਕਾਮ-ਮਹਾਨ-ਉਤਸਵ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਆਰੀਅਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਇਹ ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਈ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ ਪੂਰਵਾ ਮੀਮਾਂਸਾ-ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਮਿਥੁਨ ਦੀ ਕਥਾ ਗੜ੍ਹੀਆ-ਨਿਯਮ। ਨਾਰਦ ਪੁਰਾਣ ਅਤੇ ਭਾਭਾ ਪੁਰਾਣ ਵਰਗੇ ਪੁਰਾਤਨ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਵਿੰਧਿਆ ਖੇਤਰ ਦੇ ਰਾਮਗੜ੍ਹ ਸਥਾਨ 'ਤੇ 300 ਈਸਾ ਪੂਰਵ ਦੇ ਇੱਕ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ, ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਅਤੇ ਬਸੰਤ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਮਨਪਸੰਦ ਵਿਸ਼ੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੁਸਲਿਮ ਯਾਤਰੀ ਅਲ-ਬਰੂਨੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਹੇਲਿਕਾ-ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਮੁਸਲਿਮ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇਲਿਕਾ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਚਿੱਤਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਬਰਜੇਯਾਬਾਈ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂਰਜਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋਲੀ ਖੇਡਦੇ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਅਲਵਰ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਦੀ ਇੱਕ ਪੇਂਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਹੋਲੀ ਖੇਡਦਿਆਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਖ਼ਰੀ ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਜ਼ਫ਼ਰ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਹੋਲੀ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ 'ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗ ਲਗਾਉਣ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਜਿੱਥੇ ਕੀ ਭਾਰਤੀ ਪੰਪਰਾ ਅਤੇ ਵੈਦਿਕ ਪੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਲੀ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਲਾ-ਮਹੱਲਾ ਹੋਲੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ ਖਾਲਸਾਈ ਜਾਹੇ-ਜਲਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੋਲਾ-ਮਹੱਲਾ ਪੂਰੀ ਸ਼ਾਨੋ-ਸ਼ੌਕਤ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਗਤਕਾ ਅਤੇ ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਲਾਡਲੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਦੇਖਣਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ਾਂ-ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਹੋਲੀ ਵਿੱਚ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰੰਗਇੱਕ ਦੂਜੇ ਉਪਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ ਦਾ ਅਰਥ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਣਾ ਹੈ।

ਗੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਰੋਲ ਨੰ. 4220

ਕਲਾਸ BA-II